

Bondekultur i möte med akademisk kultur
i Sverige och Norge

Till min fru Kristina 65 år, son Johan 25 år och syster Gunilla 70 år på
deras högtidsdagar

Bondekultur i möte med akademiker- kulturer i Sverige och Norge

En personlig pendling mellan skilda världar

Anders Gustavsson

NOVUS FORLAG
OSLO 2013

Omslagsbild på framsidan

Författaren framför hemmet i Hogen 1993. Foto Agneta Nienhardt. Bohusläningen, Uddevalla.

Omslagsbild på baksidan

Författaren håller installationsföreläsning i Uppsala universitets aula den 5 februari 1988.

Tryckt med bidrag från Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur, Uppsala, Letterstedtska föreningen, Stockholm, Hilding Pleijels fond, Lund och Orusts sparbank, Henån.

© Novus AS 2013.

Cover: Geir Røsset

ISBN: 978-82-7099-728-2

Print: Interface Media AS, Oslo.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without the prior permission of Novus Press.

Innehåll

Förord	7
Barn- och ungdomstid på gården Hogen	9
Att få studera vid universitet	22
Forskar- och undervisningsvärlden öppnar sig	28
Grunden lagd i Lund	28
Uppbyggnaden av etnologin i Göteborg	34
Att flytta mellan olika universitet	36
Den första tjänstgöringen i Norge	36
Uppsala universitet en ny utmaning	38
Åter till Norge och Oslo universitet	47
Att ofrivilligt lämna den akademiska tjänstgöringen	53
Tvårvetenskapliga och nordiska forskningskontakter	57
Maritima kulturmötesstudier	57
Ideologier, normer och livsföring	62
Finnskogprojektet – minoritetens egen historia som kampmedel	66
Måttlighet, missbruk eller avhållsamhet gällande alkohol	67
Gränsens kulturmöten	70
Nordiska nätverk	72
Individstudier i ett samhällsperspektiv	73
Folklore i ett socialt sammanhang	74
Folklivsmålares skildring av liv och föreställningsvärld inom kustkulturen	75

En bondes liv och tankar på 1800-talet i ett socialt sammanhang	78
Europeiska forskningskontakter utanför Norden	80
Forskningskontakter med Tyskland och Östeuropa	80
Nyöppnade kontaktmöjligheter med Baltikum och andra öststater	88
Forskaren och forskningsprocessen	93
Problemorienterad forskning	94
Forskaren och etiken	94
Forskningens tekniska förutsättningar	96
Att återvända till tidigare forskningsfält	98
Uppdrag och utmärkelser	103
Etnologins samhällsuppgifter	104
Att engagera sig i samhället utanför universiteten	107
Fotbollsengagemang	107
Lokalpolitik	110
Ekonomi	110
Kultursektorn	111
Avslutande reflexioner	112
Relevant litteratur	114
Internet	117

Förord

Den primära avsikten med denna bok är att med hjälp av ett personligt perspektiv skildra ett kulturmöte mellan en äldre bondekultur och akademiska universitetsmiljöer i både Sverige och Norge och med europeiska utblickar. Hur skulle två till det yttre väsensskilda världar kunna mötas och fungera tillsammans inom en och samma person? Den personen är jag själv som på nära håll har mött olika universitetsmiljöer i såväl Sverige som Norge. Jag har också haft forskningskontakter med ett antal europeiska universitet. Min föreställning har varit att en samexistens mellan de åtskilda världarna skall vara möjlig trots att de grundläggande kännetecknen för dem är mycket olika. Av intresse i denna bok är också hur universitetsmiljöer i olika länder kan skilja sig åt i mötet med en enskild forskare.

Jag har haft som motto att se på möjligheter att gå vidare i stället för att resignera inför svårigheter som jag upplevt vid mina kulturmöten. Förhoppningsvis skall denna framställning ha ett allmänt samhällsintresse just genom att många i min generation kan ha upplevt liknande situationer med både möjligheter och problem. En kvinnlig skolkamrat till mig sade att någon borde skriva om klassresor hos oss som har födelseår i början av 1940-talet. Då hon hade tagit realexamen hade hennes mamma sagt till henne att ”nu räcker det med studier”. Min skolkamrat tyckte att det var problematiskt att få höra detta när hon ville studera vidare, vilket hon också gjorde. Hon blev senare tillsammans med sin man välkänd både internationellt och i Sverige.

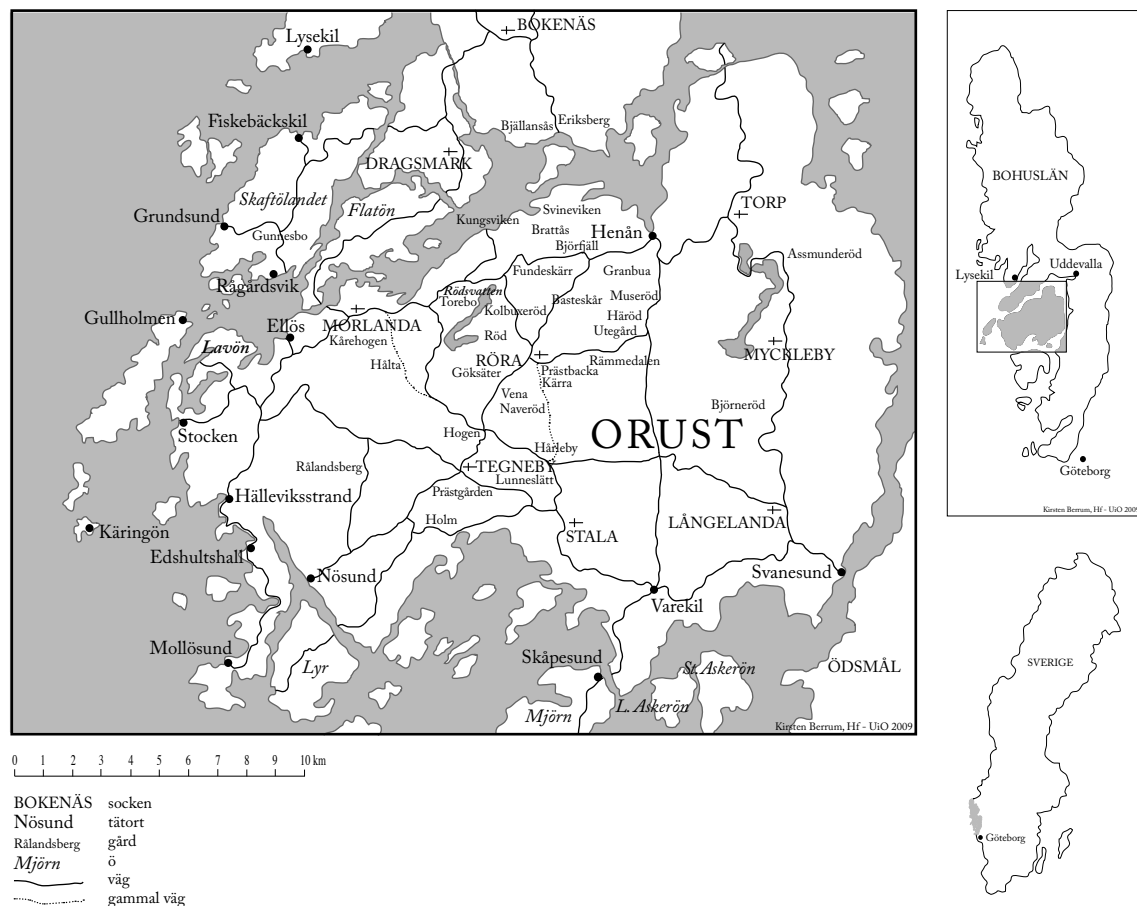
I stället för att bruka begreppet klassresa har jag fokuserat på vad som händer vid mötet mellan två olika samhällsgrupper. Jag väljer här att kalla dem för kulturer med olika grundläggande kännetecken. Ett utmärkande drag i min uppväxtmiljö i en bondebygd på ön Orust i Bohuslän gällde att man skulle vara ytterst försiktig med att tala för mycket om sig själv. Däremot kunde man intressera sig för och tala om andras liv. Där ligger kanske en av grunderna till att jag så småningom blev etnolog/kulturhistoriker. Uppgiften består just i att studera vanliga människors materiella och sociala liv likaväl som deras föreställningsvärld.

Första inspirationen till denna bok fick jag genom den djupintervju om vetenskaplig utveckling som Stockholms- och senare Umeåetnologen Billy Ehn gjorde med mig 1986. Han lyckades få mig att för första gången berätta om personliga upplevelser just med tanke på att de skulle dokumenteras. År 1993 skrev jag ett kapitel i den av etnologen Lena Gerholm utgivna antologin *Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne*. Det var vid den tiden högaktuellt att reflektera över forskarjaget. Detta sammanhänge med en övergång från ett objektivt till ett subjektivt forskningsideal. Tidigare hade man sökt efter en sann och neutral verklighet oberoende av vilka personer som utförde undersökningarna och gjorde tolkningarna.

Under de senaste åren har intresset tilltagit för att ge ut levnadsteckningar över avlidna etnologer och folklorister. År 2010 utkom antologin *Svenska etnologer och folklorister* och 2013 utgavs en antologi över avlidna norska etnologer och folklorister i kombination med ämneshistoriska översikter, *Etnologi og folkloristikk*. Det kan samtidigt vara värdefullt att forskare själva reflekterar över sin verksamhet medan de ännu lever. Då blir det möjligt att följa ämnesutvecklingen fram till vår egen tid. Detta är anledningen till tillkomsten av denna bok. Det gäller att vara så ärlig som möjligt och inte bara skriva om den framgångsrika historien.

Inom internationell kulturforskning finns en anknytning till termen autoetnografi där forskare använder sig själva på ett explicit sätt i forskningsprocessen både vid insamling och analys (Ellis m fl 2011). Sådana självreflexiva aspekter på forskningen har på senare tid alltmer aktualiserats inte bara på anglosaxiskt område utan numera även inom tysk forskning (Bönisch-Brednich 2012). Inom historievetenskapen har självbiografier skrivna av forskare börjat att analyseras (Gustafsson Chorell 2012).

Ny inspiration till att skriva om vetenskaplig och personlig utveckling fick jag när arkivarie Fredrik Skott vid det folkloristiska arkivet i Göteborg under år 2012

Karta över Orust. Den har ritats 2009 av Kirsten Berrum, Oslo universitet.

började intervju etablerade etnologer och folklorister med tonvikt på etnologins ämnesutveckling i Göteborg. De tre som först utvaldes var Jan-Öjvind Swahn, känd från TV-serien Fråga Lund, min handledare Nils-Arvid Bringéus och jag själv. Fredrik Skott deltog i redigeringen av den ovan nämnda antologin om avlidna svenska etnologer och folklorister. Den tyskfödda etnologen Petra Garberding har också gett mig inspiration genom sin ämneshistoriska undersökning om kontakterna mellan tysk och svensk folklivsforskning under nazismen och det kalla kriget. Hon har under 2010 och 2011 intervjuat mig om mina forskningskontakter med Väst- och Östtyskland under 1970- och 1980-talen (Garberding 2013). Jag vill också nämna att mina forskarkollegor och tidigare samarbetspartner litteraturvetarna Lars Lönnroth och Ebbe Schön har gett ut och reflekterat över sina levnadsminnen (Lönnroth 2009, Schön 2012).

Jag vill tacka Nils-Arvid Bringéus, Sven B. Ek, Birgit Hertzberg Kaare, Birgitta Skarin-Frykman, Fredrik Skott och Margareta Tellenbach för att de läst bokmanuskriptet och kommit med värdefulla kommentarer. Jag har även haft inspirerande samtal runt denna bok med Bente Gullveig Alver, Anders Jarlert och min fru Kristina.

Barn- och ungdomstid på gården Hogen

Jordbruksfastigheten Hogen på Orust i Bohuslän där jag föddes den 7 december 1940 hade inköpts av min farfars far Lars Olsson på 1880-talet och den gick i arv till min farfar Anders Larsson och därefter till min pappa Gustav Andersson, som drev den tillsammans med sin ogifte bror Johan. Vår familj bodde i samma hus som min farbror fram till hans död 1969. Gården bestod av 12 hektar åkermark, vilket var tillräckligt för att försörja pappas familj och min farbror. Pappa var nästan 48 år när jag föddes som första barnet och enda sonen. I bygden hade man nästan gett upp hoppet om att det skulle bli en arvinge till gården när jag föddes. År 1943 fick jag en syster Gunilla, men på henne som flicka låg inte någon förväntan om att hon skulle ta över gården och bruka den. Hon kunde få utbildning och blev sjuksköterska 1965, ett yrke som hon ägnat sig åt under hela sitt aktiva liv.

Redan från födseln omgavs jag av förväntningar både från bygden och min pappa om att fortsätta släkttidningen. Samma förväntan fanns i bygden när vår son Johan föddes 1988 i Uppsala. Innan jag hade klippt av navelsträngen utbrast jag: "En arvinge till Hogen". Så präglad var jag av förväntningarna i det förflutna.

Jag fick arbeta hårt när jag var hemma på gården. Jag lärde mig bondarbetena både på det gamla och det nya sättet, både att köra med häst och med traktor som pappa efter mycken tvekan och påtryckningar från mig inköpte 1959, både mjölka korna för hand och med mjölkmaskin. När ett barn var tio år ansågs man vara arbetsmogen på en gård. Vid den åldern fick jag börja handmjölka kor ute i hagen varje kväll på sommaren. Det behövdes dock inte på vintern eftersom pappa hade skaffat mjölkmaskin i ladugården 1948.

Från höger författarens farfar Anders, farmor Alma, pappa Gustav och farbror Johan på Hogen omkring 1920. Huset byggdes på 1880-talet av författarens farfarsfar Lars Olsson. Husets yttre ser fortfarande likadant ut 2013.

Pappa Gustav med författaren ett år i famnen.

Däremot har jag aldrig lärt mig att simma. Jag var visserligen inskriven i en simkurs i juli 1952 men kunde bara delta sporadiskt. Om det var uppehållsväder skulle jag vara hemma och arbeta med höskörden. Det var ett slitsamt arbete mitt i sommarvärmen. Simskolan fick jag bara delta i när det regnade. Jag avundades jämnåriga skolkamrater vars föräldrar inte hade någon gård och som därmed slapp ifrån höskörden. De kunde vara mer fria under sommarlovet.

På våren skulle skolbarnen i familjen på en gård hjälpa till med att lägga ned potatis i de plöjda fårorna och med en grep sprida ut naturgödsel ovanpå dem. På sommaren bestod ett tungt arbete i att för hand breda ut gödsel från en kärra på trädesmarken före sådden av höstvetete. På hösten gällde det att med en hacka ta upp potatis ur jorden och att rycka upp kålrötter och betor, som var ett foder som korna älskade. Säden skulle bärgas från åkrarna för att senare tröskas inne i ladugården. Det senare var ett tungt och smutsigt arbete som krävde att flera personer samarbetade. Därför kunde skolbarnen inte få gå fria. De måste hjälpa till.

I folkskolan var mitt bästa ämne matematik. När jag hade gjort färdigt mina uppgifter på lektionerna uppmanade läraren mig att gå runt i klassrummet och hjälpa andra elever som hade svårigheter och inte hunnit så långt. Detta var mina första pedagogiska uppgifter som jag med glädje utförde. Min lärare Nils Rutgersson uppmanade mig att fortsätta att studera och då särskilt inrikta mig på matematik. Baksidan av att vara duktig i klassen var att man kunde bli utsatt för mobbning på rasterna och efter skolan. Mina minnen gäller särskilt en av klasskamraterna som var stark och gärna ville slåss. Han var raka motsatsen till mig inne i skolsalen.

Gilleby skola klass 6 och 7 1953. Läraren Nils Rutgersson längst till höger.

Läraren Nils Rutgersson var en vän av Norge. Vi elever fick bl. a. lära oss den norska nationalsången och åka på skolresa till Halden på den norska nationaldagen den 17 maj. Detta var en upplevelse för oss skolbarn. Vi skaffade norska flaggor som vi viftade med. Jag har fortfarande kvar foton och minnessaker från en sådan skolresa.

Skolresa från Gilleby till Halden på nationaldagen den 17 maj 1954. Skolbarnen viftar med norska flaggor. Författaren sitter på muren i bakgrunden med svart skärmössa.

Pappa såg alltid upp till Norge genom att förhållandena för mindre jordbruk där var mycket bättre än i Sverige. Under skoltiden grundlades min förkärlek för Norge och norska dialekter som liknar de bohuslänska. Min farbror talade ett påtagligt norskt språk som jag fick med mig från barndomen. Han sade "sulten" i stället för hungrig, "bringebär" i stället för hallon, "veps" i stället för geting, "tåga" i stället för dimma osv. Ärligt talat har jag, och många med mig i Bohuslän, nog aldrig kunnat förlika oss med freden i Roskilde 1658 när Bohuslän blev svenskt. Detta medförde att landskapet blev en randregion i det nya riket från att det tidigare hade haft en central ställning i Norge. Tanken på det norska arvet och samhörigheten med Norge gör sig fortfarande märkbar bland infödda bohusläningar som jag möter vid fältarbeten och lokala kontakter. I flera fall har jag fått höra dem uttrycka att de i skolan inte fått lära sig sin egen historia, dvs den norska historien före 1658 som man känner sig lierad

med. En åttioårig kvinna utbrast vid midsommarfirandet i min lokala hembygdsförening 2012 att "halvnorska är vi allihopa här" och hon fick flera instämmande kommentarer från andra ordsbor som stod runtomkring.

Mitt sämsta ämne i folkskolan var sång och musik. Läraren Nils Rutgersson var skolkantor och gick in för att lära ut musik till sina elever förutom matematik som han också var starkt intresserad av. Alla elever skulle avlägga sångprov inför hela klassen medan läraren spelade på orgeln. För mig gick detta inte alls bra. Läraren försökte hjälpa mig och sade: "Anders som har så lätt för matematik. Det är bara att räkna tonerna så går det bra". Problemet för mig var emellertid att jag inte kunde urskilja toner. Under mellanstudiet övade klassen körsång framme vid katedern. En ung lärarinna från Skåne plockade bort mig ur kören med motiveringen att jag "brummade". Under sångövningarna fick jag lov att gå ut ensam på skolgården tills lektionen var slut. Egentligen vantrivdes jag med detta, men jag saknade å andra sidan inte sången.

Efter den sjuåriga folkskolan deltog jag i konfirmationsundervisningen och blev konfirmerad den 4 och 5 december 1954. Läraren Knut Jonsson var präglad av den schartauanska väckelsen som var framträdande på flera håll i Bohuslän. Han förmedlade en grundlig undervisning i den kristna tron och det kristna livet. De levnadsregler som konfirmanderna fick lära sig vid undervisningen om de tio budorden har jag haft stor glädje och nytta av senare i livet. Man skulle inte skada och förtala andra, inte bara tänka på och tycka synd om sig själv utan också ta hänsyn till andra och absolut inte vara avundsjuk. Man skulle vara ärlig bl. a. vid självdeklarationer, kombinera arbete på vardagar med vila på sön- och helgdagar, vara måttlig med alkohol, inte använda varken Guds eller djävulens namn tanklöst. I världen förekom en kamp mellan goda och onda krafter. Frestelserna var starka från den onda sidan. Man skulle i princip alltid tala sanning, men man behövde inte avslöja hela sanningen om den kunde skada andra. Det var i sådana fall bättre att tåga med undantag för om man avlade ed inför en domstol. Där var man skyldig att säga allt vad man visste eller varit med om. Jag tycker om att ha bestämda normer för hur man skall leva i relation till andra människor och det omgivande samhället. Däremot fick jag ingen direkt religiös präglning med mig från hemmet. Mamma och pappa besökte kyrkan ibland, men jag upplevde ingen andakt i hemmet.

Jag fick tidigt ett starkt studieintresse och kände behov av att mer eller mindre distansera mig från arbetet på gården. Jag har dock aldrig helt övergivit bondemiljön utan har behållit gården efter min pappas död 1980 respektive min mammas 1984 och har alltid återvänt dit regelbundet. Jag har älskat gårdens yttre miljö, närheten till naturen och möjligheterna till motion och lugnet jämfört med staden men hade svårt med kraven från min pappa. Det var inte bara det att jag skulle ta över och bruka gården i framtiden utan även utgöra en viktig arbetsresurs särskilt på sommaren när universitetens verksamhet låg nere. Denna situation varade fram till pappas död 1980 när jag var 40 år. Genom att jag inte övergivit gården har kulturmötet mellan bondkultur och akademikerkultur aldrig upphört i mitt liv. Skillnaden efter pappas död var att jag då inte längre behövde arbeta fysiskt på gården längre utan jordbruksmarken

Konfirmation i Tegneby kyrka den 4 december 1954. Författaren längst till vänster i den mellersta raden.

kunde arrenderas ut. Gården som produktionsmiljö för pappa ersattes för min del av gården som boende- och rekreativmiljö.

Kompromissen mellan studier och praktiskt jordbruksarbete blev att jag under tonåren studerade hemma både för real- och studentexamen vid Hermods korrespondensinstitut i Malmö. En fördel med studierna på distans var att man lärde sig noggrann disciplin. Jag kunde också bli kvar i min hemmiljö som jag uppskattade. Man fick vara sin egen pådrivare och hade ingen lärare att tillfråga i det dagliga. Man skulle sända in skriftliga svar på de arbetsuppgifter som man fått per post och de skriftliga kommentarerna kom tillbaka några dagar senare.

Det egentligen enda negativa med studierna på Hermods var bristen på lärarhandledning i uttal på främmande språk, för min del engelska, tyska och franska. De studerande fick lyssna på grammofoonskivor men hade ingen att samtala med. Några språkresor till utlandet var inte aktuella på den tiden. Det har tagit tid för mig att nå ett acceptabelt uttal. Här har studenter som gått på vanliga skolor och gymnasier haft ett klart försprång. Däremot hade jag inte problem med grammatik, särskilt inom språk som är logiska så som latin och tyska. Värre har det varit med engelska där

grammatiken inte är så regelbunden och lätt att räkna ut. Min läggning för matematik har gjort sig gällande även vid språkstudierna.

I realexamen på Hermods var matematik och kristendom mina klart bästa ämnen. Därefter lade jag matematikstudierna på hyllan och valde latinlinjens halvklassiska gren, med latin men inte grekiska, för mina gymnasiestudier på Hermods. Att jag valde bort matematiken och reallinjen berodde på att jag var mer intresserad av att studera människors liv än döda siffror. Matematiken har varit ett viktigt hjälpmedel i mitt liv men inte ett mål i sig.

Det praktiska arbetet på gården hade positiva sidor i fråga om motion, som jag visserligen inte tänkte på då. Man lärde sig också disciplin och arbetsamhet. Detta har kommit mig väl till pass inom studier och forskning. Jag fick också en känsla för ekologisk odling med naturlig gödsel som pappa slog vakt om. När han dog 1980 och jordbruksmarken utarrenderades till grannar kunde jag glädja mig åt att det ekologiska jordbruket fortsatte. Pappa hade inpräglat i mig att gårdens marker efter hans död inte skulle växa igen och att byggnaderna skulle underhållas. Detta har också kunnat ske tack vare de noggranna och hjälpsamma arrendatorerna som sköter jorden exemplariskt. Jag behöver inte ha något dåligt samvete för att jag inte själv brukar gården. Samtidigt har jag på nära håll kunnat se hur förutsättningarna för dagens jordbruk förändrats jämfört med tidigare. Pappa och min farbroder kunde klara hushållsekonomin genom att bruka tolv hektar åker och ha ett tiotal mjölkkor. Dagens arrendatorer, som också är två bröder Berndt och Carl-Otto Samuelsson, behöver över 100 hektar åker som de arrenderar i min närmaste omgivning. Detta behov av stora arealer sammanhänger med de dyra investeringarna i maskiner, så som en miljon kronor för en robotmaskin till kornas mjölkning, som våra arrendatorer anskaffade 2011.

När pappa dog och gårdens marker utarrenderades blev det samtidigt för mig en förändring med tanke på motion. Jag började då aktivt att motionera på ett nytt och frivilligt sätt genom att vandra långa sträckor i skogen på vintern och ge mig ut på cykelturer under sommaren. Detta har jag fortsatt med hela tiden fram till nu. I bygden har jag ofta fått höra kommentarer om hur mycket jag är ute på cykelturer. Jag kan ibland få frågan när det är dåligt väder: ”Cyklar du i dag?” Det är nog mer skämtsamt än allvarligt menat. Jag brukar svara att cyklingen inspirerar hjärnan att tänka. Ofta kommer jag på nya uppslag och tolkningar när jag är ute och rör på mig på cykeln eller till fots i skogen. Därför är det viktigt att alltid ha en anteckningsbok och en penna med sig i fickan.

Från pappa har jag nog fått viljan att klara av mina åtaganden i tid och se det som ett nederlag att skjuta upp något i onödan. Detta är precis som när pappa absolut ville ha in höet i ladan innan det blev regn. Då fick inte mina studier eller min forskning stå hindrande i vägen, men det negativa som jag upplevde, var att jag inte fick bestämma över mig själv ens i vuxen ålder. Många gånger önskade jag att det skulle regna och bli dålig skörd så att jag kunde få mer tid för mina studier. Det blev extra svårt om jag skulle delta i något symposium eller fältarbete sommartid, eftersom det då kunde kollidera med höskörden. Detta minns jag var fallet den sista sommaren

som pappa levde 1980, då jag skulle fältarbete om turism i den finlandssvenska skärgården utanför staden Borgå. Pappa var först ytterst tveksam till att jag överhuvudtaget skulle åka, men när jag kom hem efter en vecka, sade han att det inte hade varit så farligt. Det hade nämligen regnat under hela tiden som jag hade varit borta. Jag fick i stället hjälpa till med höbärgningen efter hemkomsten från Finland.

På detta sätt förstår jag mycket väl de ungdomar som levde i det gamla bondesamhället och som ville bryta med arvet, särskilt bondpojkar som var enda sonen och ville kunna välja sin egen väg i livet. Pappa oroade sig för att jag skulle bli den sista generationen på gården och även förbli utan familj. För mig kändes det inte aktuellt att skaffa någon familj eftersom jag hade tillräckligt med att studera och forska och dessutom var tvungen att arbeta på gården. Att jag redan i trettioårsåldern hade tappat håret på huvudet ansåg jag heller inte som en fördel om man ville träffa en kvinna och bilda familj. Mamma Birgit sörjde över att jag tappade håret så tidigt, och detta bidrog till att minska mitt självförtroende. Framgång i studier och forskning var det som kunde motverka detta och det var det grundläggande för mig.

Det var först efter mammas död 1984 som jag upplevde en tomhet och avsaknad av familj. Det fanns ingen att ringa hem till från Lund. Då fick jag problem med magen av psykisk art. Vid ett besök hos en psykiater i Göteborg med danskt ursprung fick jag höra att det som hade hjälpt honom när han kommit ensam till Sverige var att han bildade familj. Detta gav mig något att tänka på när jag for till Bergen 1985 för att tjänstgöra vid universitetet där. Bente Gullveig Alver, som visade en sådan personlig omsorg under tiden där, sade till mig att jag inte borde leva ensam genom livet.

Efter hemkomsten från Bergen 1986 träffade jag Kristina i Göteborg. Min önskan var att träffa en kvinna med förankring i Västsverige. Kristina var sjuksköterska med både kirurgisk och psykiatrisk specialitet och dessutom intresserad av kulturhistoria. Hon hade tidigare arbetat utomlands i flera världsdelar. Hennes familjs sommarställe låg vid Skåpesund mellan Orust och Tjörn bara en och en halv mil från min gård. Vi hade mycket gemensamt att samtala om och det dröjde inte länge förrän vi förlovade oss på midsommarafton 1986 och gifte oss den 5 januari 1987.

Att jag kunde klara av att både studera, forska och arbeta på gården utan att det blev öppna konflikter med pappa beror på att jag valde ett konfliktundvikande beteende. Jag ville inte ha öppna motsättningar, som jag upplevde alltför psykiskt påfrestande. Detta har präglat mig också inom det akademiska livet. Däremot har jag inte dragit mig för att studera andras konflikter, t. ex. de som funnits mellan fastboende kustbefolkning och sommargäster. Jag tror inte att öppna konflikter med avståndstagande från andra människor leder utvecklingen framåt. Därför övergav jag inte gården och min pappa och har heller aldrig tyckt om akademiska gräl som kan leda till långvariga personmotsättningar. Ibland måste man dock ta strid för att markera avstånd från sådant som man upplever vara uppenbart felaktigt eller orättmätiga beskyllningar.

För pappa hade endast kroppsarbete något värde, inte tankearbete. I bygden har det ofta talats om hur arbetsam han var. Handens arbete var för honom det positiva

Författaren och Kristina med midsommarkransar på förlovningsdagen den 20 juni 1986. Foto Bodil Nelson.

medan det som man utförde med huvudet på sin höjd räknades som en onödig hobby. Man skulle i varje fall inte ta några lån för att studera. Om man skulle ägna sig åt sådan verksamhet, skulle man genom eget arbete tjäna in de pengar som krävdes. På 1960-talet var studiemedel behovsprövade. Därför kunde jag inte få något bidrag ty pappa ägde en skuldfri gård och dessutom en del pengar på banken. Följden blev att jag under tonåren och fram till 1968 vid 28 års ålder fick sköta om en odling med konservärtor på gården. Inkomsten från denna odling täckte vad jag behövde under studierna på Hermods och de första åren vid universitetet i Lund. Det gällde då att leva sparsamt och att vara effektiv med studierna.

När jag ser tillbaka på mitt liv, så kunde det ha tagit ett snabbt slut på grund av ärtodlingen. En tidig julimorgon 1968 körde jag med pappas traktor och en släpvagn, fullastad med tungt ärtris, till konservfabriken i tätorten Ellös en mil ifrån Hogen. Vid ett gupp i vägen i en nedförsbacke exploderade det ena däckets på vagnen. Hela ärtlasset rasade med full fart ned i en äppleträdgård inne i Ellös och förstörde flera fruktträd. Tack vare att pappa hade tagit bort sidolämnen på vagnen innan jag åkte, välte bara lasset men inte vagnen och traktorn. Om detta hade hänt hade jag säkert inte överlevt. Här finner jag det relevant att tala om övernaturligt beskydd och folkreligionens skyddsängel.

En andra gång när jag höll på att mista livet var när jag på hemväg med bil från Göteborg passerade Tjörnbron samma natt som den rasade den 18 januari 1980 sedan en stor fraktbåt hade kört in i ena bropelaren och åtta människor omkom. Jag kunde inte fatta att detta hade hänt när mamma väckte mig på morgonen och berättade att bron hade rasat. Jag hade ju åkt över den samma natt. Det var en psykisk skräckupplevelse som påverkade mig under lång tid när jag vid bilkörning upplevde att vägen försvann framför mig. Det måste ha funnits någon mening med att jag skulle leva vidare och det är jag tacksam för.

Från vänster farbror Johan, författaren och pappa Gustav, vid ärtskörd 1960.

Att leva sparsamt när jag studerade var inget problem för mig eftersom jag fick ägna mig åt det som jag av hela mitt hjärta önskade. Pappa däremot tyckte faktiskt synd om mig när jag studerade med sådan energi. Vad jag höll på med kallade han för straffarbete och menade att fångarna hade det bättre på fängelserna. Det positiva i detta var att han förstod att jag arbetade när jag satt uppe på nätterna och läste. Jag var alltså inte lat, vilket var ett skällsord inom den bondekultur där jag växte upp.

När jag skulle disputerat i Lund i december 1972 kom inte pappa. Visserligen hade han råkat ut för en olycka tidigare under det året. Min handledare Nils-Arvid Bringéus hade i förväg uttryckt att han skulle uppskatta om mina föräldrar infann sig vid disputationen. Till min glädje kom min mamma Birgit och syster Gunilla och de var även med vid min promotion till doktor i maj 1973. Mamma var mycket mer intresserad än pappa av studier. Hon var uppväxt på en mindre lantgård i Myckleby socken på östra Orust och hade gärna velat studera, åtminstone på folkhögskola. Hennes pappa Karl Peterson hindrade henne emellertid både på grund av att föräldrarna inte

hade råd med detta och att hennes arbetskraft behövdes på gården. Det gällde bl. a. att handmjölka korna som då var ett kvinnoarbete. Eftersom mamma hade denna bakgrund ville hon underlätta för mig att studera och forska. Hon hade ett stort intresse för människor och deras historia och detta har gått vidare till mig. Mamma berättade ofta om människor och händelser som hon mindes från sin uppväxt på östra Orust. När jag ibland har träffat hennes släktingar, har de varit förvånade över hur mycket jag vet om händelser och människor i deras släkt långt tillbaka i tiden. Jag fascineras av vad mamma berättade och lade det därför på minnet.

*Disputationsdagen i Lund
den 8 december 1972.
Författarens mamma Birgit
och syster Gunilla.*

Många människor kom på besök till mamma. En man född 1920 som kände mamma uttryckte sig så: ”Din mamma var en väldigt social person”. Inte minst en del udda människor besökte oss i stort sett varje dag och skulle då ha mat. Mamma kände för dem som hade det dåligt ställt i samhället. Hon ville lyssna, hjälpa och trösta. Detta bidrog till att hon fick så många besök. Hon älskade också när universitetsexkursioner från Lund och studenter på fältarbete från Göteborg kom på besök. Då bakade hon tunnbröd och Bohusläns regionalrätt äggost och detta blev mycket uppskattat av besökarna. Mamma hade lätt för att koppla av och särskilt vintertid utöva sin hobby att måla tavlor och att väva.

Pappa verkade däremot ointresserad av människors historia och släktförhållanden. Kanske kan det ses mot bakgrund av att hans familjehistoria inte var så ljus. Hans farbror Carl Johan, kallad Janne född 1854, satt 29 år på Långholmens fängelse i Stockholm som straff för att han år 1875 hade mördat en piga som han gjorde gravid på gården Smedby där min farfar var uppväxt. Jag har dock inte försökt dölja den mörka historien i pappas familj, även om jag under min uppväxt fick höra en granne

Mamma Birgit utövar sin hobby att måla tavlor 1960. Foto Åke Arvidsson, Skärhamn.

som pappa låg i fejd med kalla honom och min farbror för mördare. När jag mötte Kristina 1986 var det här mordet i min släkt för 111 år sedan en av de första sakerna som jag berättade om. Hon skulle inte få höra talas om det på omvägar. I finrummet i mitt hem finns en möbeluppsättning med ekbord och stolar som den nämnde mördaren tillverkade i sin snickeriverkstad inte långt från Hogen efter det att han blev benådad och frisläppt från fängelset 1904. Pappa gick faktiskt i snickarlära en tid hos honom.

I stället för människors historia visade pappa ett levande intresse för härstamningen på sina avels- och arbetshästar av nordsvensk ras. För dessa hade han fått flera avelsdiplom och andra priser vid de årligen återkommande hästpremieringarna. Då fick jag visa upp hästarna som skulle bedömas av en premieringsnämnd. I bygden sades det om pappa att han bättre kände till sina hästars härkomst än sin egen.

När exkursioner från Lund eller fältarbetande studenter från Göteborg eller Stockholm besökte Hogen var pappa alltid tillmötesgående. Han ville gärna visa stallet med hästarna. Han illustrerade också gamla arbetsmetoder inom jordbruket. Särskilt fascinerande för studenterna var det när pappa visade upp sin tekniska färdighet att tröska säd med slaga. Då skall två käppar snurra runt i luften och sedan lägga sig vågrät utmed marken. Det är en svår konst som kräver mycket träning. Studenterna fick pröva på denna metod men de brukade inte lyckas.

Författaren visar upp en unghäst vid en hästpremiering i Henån 1965. Foto Inger Jansson.

Pappa Gustav vid sin samling av avelsdiplomer för hästar 1960. Byrån i bakgrunden hade han tillverkat när han gick i snickarlära hos sin farbroder Janne. Foto Åke Arvidsson, Skärhamn.

Att få studera vid universitet

När jag hade avlagt studentexamen vid Hermods i Malmö den 26 maj 1961 var mitt högsta önskemål att studera vidare på universitet. Det stora problemet var emellertid att jag först måste genomföra tio månaders värnpliktsutbildning. Jag hade redan fått ett års uppskov för att kunna fullfölja studentexamen. Att ta denna examen på en fredag och sedan påbörja militärtjänstgöringen följande måndag var inget jag glädde mig åt.

Studentexamen vid Hermods korrespondensinstitut i Malmö den 26 maj 1961. Författaren står i den bakersta raden till vänster om tre uppblåsta ballonger.

Min kompromiss under värnplikts tiden blev att jag började läsa ytterligare kurser på Hermods på kvällarna. Jag fick genom välvilliga befäl tillgång till ett eget studierum. Jag hade inte läst grekiska till studentexamen, och därför satsade jag på detta ämne. Tanken var att jag behövde kunna grekiska när jag tänkte börja läsa teologi i Lund. Jag fullgjorde vad jag måste under värnplikten. Det var en pliktuppgift men samtidigt tog jag till vara varje tillfälle till studier precis som jag gjorde hemma på gården. Min uppgift i det militära var att vara signalist med inriktning på telefon- och radioförbindelser vid truppförflyttningar. Soldaterna fick gå eller cykla ut två och två på landsbygden både i Östergötland och Västergötland. På så vis kom vi i kontakt med många ortsbor när vi skulle koppla in telefonledningar för militären. Detta blev en form av

fältarbete som tillfredsställde mig. Signalisterna fick utbildning i pistolskytte i stället för gevär som annars var det vanliga. Pistolen skulle alltid följa oss, men det var ett farligt redskap. Vid en övning avlossade en av soldaterna av misstag ett skott som höll på att träffa oss andra. Då blev det stor oro bland befälen. Det förekom också pistolskyttetävlingar inför vilka några soldater tränade på kvällarna, vilket jag inte brydde mig om. Ändå lyckades jag vinna en andraplats och fick en av många eftertraktad medalj. Jag var inte alls så nervös och vinstinriktad som flera andra kamrater var varför de i några fall helt misslyckades.

De mest dramatiska världshändelserna under värnplikten var uppförandet av den östtyska muren i augusti 1961 och Dag Hammarskölds död i en flygolycka i september 1961. Detta påverkade oss soldater så att vi inte fick resa hem på helgerna utan måste bo kvar på kasernerna. Sverige försattes i en större militär beredskap.

Som helhet tyckte jag att jag förlorade ett år i mina universitetsstudier genom den påtvungna militärtjänstgöringen. För de studieintresserade anser jag det vara skönt att det inte längre finns någon värnplikt. Den som vill kan ju satsa på det militära. Mentalt är jag närmast pacifist även om jag kan förstå att det behövs ett visst försvar.

Signalistplutonen vid Lv2 i Linköping hösten 1961.

Att jag valde Lund som universitetsort 1962 berodde på att jag var känd med Skåne genom att jag hade avlagt real- och studentexamen i Malmö. Jag började läsa teologi i Lund eftersom jag tänkte bli lärare. Detta ämne fanns då inte i Göteborg som ligger bara 7 mil från min hemgård. Inom teologiutbildningen i Lund fästes stor vikt vid språkstudier av grekiska och hebreiska. Genom min envishet lyckades jag bra med dessa studier och hjälpte även andra studenter som hade större svårigheter än jag att lära sig dessa språk. Det uppstod en verkligt god gemenskap med andra teologistudenter. Detta var något nytt för mig jämfört med ensamheten när jag tidigare läste på Hermods. Nu fick jag andra att diskutera och umgås med. Vi var faktiskt 80 studen-

ter som samtidigt började läsa teologi i Lund. En mötesplats på kvällarna var caféet Ateneum dit man både gick för att läsa hemortens tidning och träffa kamrater. En annan mötespunkt var Göteborgs stifts teologgrupp. Teologistudierna avslutades för min del med teologie kandidatexamen i december 1964. Då hade jag samtidigt också börjat läsa humanistiska ämnen. Tonvikten låg på religionshistoria, teoretisk filosofi, pedagogik och historia, dock ännu inte etnologi. Dessa studier avslutades med filosofie magisterexamen i december 1965.

Sedan jag började studera vid Lunds universitet 1962 pendlade jag hem med tåg de flesta helgerna under terminerna för att hjälpa pappa med skötseln av djuren. På så vis levde jag två olika liv i veckorna, det akademiska i Lund och bondelivet på Orust. Dessa två världar var vitt skilda i rummet med 35 mils avstånd och totalt olika social miljö. De var präglade av tankearbete kontra kroppsarbete, hierarki kontra social jämlikhet, riksspråk kontra gammalnorsk dialekt i Bohuslän. Genom detta pendlande liv blev jag tvåspråkig. Hemma på gården har jag alltid talat dialekt med bygdens människor, och i Lund gällde det att lägga om till riksspråk både i tal och skrift. Efternamn har inte använts i den lokala kulturen där nästan alla har efternamn som slutar på –son. I stället har förnamn plus gårdens namn varit och är det vanliga uttrycket. Jag kallas i bygden för “Anders i Hogen” och presenterar mig också så när jag ringer upp någon lokal person.

Språkligt sett fick jag omedvetet ställa om mig under den fyra timmar långa tågresan mellan Göteborg och Lund från 1962 fram till mitten av 1980-talet. Tågresa användes för idogt studie- och forskningsarbete. Den akademiska världen och bondevärlden möttes egentligen endast när någon exkursion med studenter och lärare från Lund eller Göteborg kom till gården. Det första mera påtagliga mötet mellan dessa två vitt skilda världar uppstod vid mitt och Kristinas bröllop på trettondagsafton 1987 i Tuve i Göteborg. Då var båda kategorierna av människor inbjudna. Kristina som kommer från en storstadsmiljö i Göteborg ville inte att mina två världar längre skulle vara så åtskilda som de hade varit utan de skulle få mötas vid ett och samma tillfälle. Kristinas broder Ture Nelson som var toastmaster vid bröllopet lyckades på ett skickligt sätt förena mina tidigare två vitt åtskilda världar. De fick dessutom möta Kristinas omfattande internationella värld.

När Kristina och jag kom hem från Tuve till Hogen sent på bröllopsnatten fick hon på ett särskilt sätt erfara bondevärldens närvaro. Någon eller några i vår omgivning hade spikat igen båda ingångarna till vårt hus. Vi stod utanför huset i djup snö och tjugo graders kyla. Det hela slutade med att jag till Kristinas förskräckelse fick hämta en stege, lyfta ut ett fönster och klättra in genom öppningen klädd i frack. Vi fick aldrig veta vem eller vilka som utfört detta fuffens men det talades om detta länge i bygden. Detta var en rest av den gamla seden med brudskådning då de som var utanför bröllophuset kunde ställa till med olika former av ofog (Skott 2012).

Min första kontakt med etnologin, som då hette folklivsforskning, fick jag hösten 1965 när den dåvarande docenten Nils-Arvid Bringéus höll föreläsningar i kulturhistoria som en del av studierna i historia. Föreläsningarna var förlagda till

Författarens och Kristinas bröllop i Tuve gamla kyrka i Göteborg den 5 januari 1987. Foto Conny Wågland.

Kulturhistoriska museet i Lund, Kulturen, och studenterna fick gå runt i samlingarna och betrakta olika föremål som tillhörde bondevärlden. Denna kulturhistoria fascinerade mig och den upplevdes som mer spännande än den historia som dominerade på historiska institutionen. Där var det krig, kungar och källkritik som stod i centrum men det fanns inget om bondekultur, sedvänjor och vardagsliv. Det var nytt och spännande att möta folklivsforskningen. Bondekulturen låg mig nära, eftersom jag var uppväxt och arbetat på en bondgård, men jag visste inte att den kunde vara intressant för forskare. När vi såg på föremål på Kulturen, var det mycket som jag kände igen. Allt som jag tyckte var triviale hemma på gården visade sig ingå i ett större sammanhang. Jag fick en bakgrund till mitt eget liv och då valde jag att satsa på folklivsforskningen.

När jag i december 1965 var färdig med min grundutbildning sökte jag ett vikariat i historia, samhällskunskap och religion våren 1966 vid läroverket i Trollhättan. Pappa var glad över att studierna var slut och att jag äntligen kunde börja arbeta och försörja mig. Jag fick emellertid se en ny sida som jag inte hade räknat med inom läraryrket och inte heller hört talas om vid universitetsundervisningen i pedagogik. Det blev närmast en chock för mig att det var så mycket högljutt stöj under lektionerna med de femtonåriga eleverna. Jag var inte beredd eller intresserad av att behöva fun-

Forskarkollegan Bente Gullveig Alver från Bergen håller ett mycket inspirerande tal vid författarens och Kristinas bröllop den 5 januari 1987. Till höger toastmaster Ture Nelson och till vänster hans son Sven Nelson. Far och son dokumenterade hela bröllophögtiden både på band och på video. Foto Conny Wågland.

gera som polis för att hålla ordning. Att upprätthålla ordning var väl heller inte min starka sida. Mitt engagemang var i stället att förmedla kunskap, men det var inte lätt i en stökig miljö. Jag fullföljde dock vikariatet på en termin men var ibland beredd att sluta tidigare. Då var det pappa som uppfordrade mig att fortsätta. Han tyckte att om jag studerat så länge så måste jag klara av att arbeta. Mitt beslut var dock fattat att jag skulle läsa vidare för att kunna nå fram till arbetsuppgifter inom den högre undervisningen vid universiteten.

För att finna en meningsfull sysselsättning under kvällarna i Trollhättan och den följande sommaren tog jag kontakt med Nils-Arvid Bringéus. Det gick att på egen hand läsa in den första terminskursen i etnologi samtidigt med lärarjobbet i Trollhättan. I slutet av sommaren 1966 kunde jag muntligen tentera denna kurs hos Bringéus. Han tyckte att jag skulle fortsätta och det gjorde att jag läste in andra och tredje terminen i etnologi under läsåret 1966-1967. Docent Sven B. Ek blev min handledare hösten 1966 inom det stadsforskningsprojekt som senare resulterade i hans bok *Nöden i Lund*, 1971. Examen på den andra terminens kurs avlades i december 1966. Under våren 1967 fick jag muntligen tentera den tredje terminskursen för professor Sigfrid Svensson på hans sista tjänstgöringsdag den 30 juni 1967 innan han skulle pensioneras. Jag fick höra uppmuntrande ord av honom att fortsätta. Han lade också bort titlarna med mig när jag var klar med denna kurs. Det bar dock emot för mig att

tilltala denne äldre och repekterade man med du. Bringéus hade däremot lagt bort titlarna med mig och andra studenter mycket tidigare. Detta var helt nytt för mig jämfört med vad som förekom inom historieundervisningen i Lund. Den sista juni 1967 hade jag nått fram till full grundutbildning även i etnologi förutom de ämnen som jag redan hade i min filosofie magisterexamen.

När jag haft min första tentamen hos Nils-Arvid Bringéus föreslog han att jag, med hänsyn till min bakgrund på en lantgård, skulle skriva en uppsats om höbärgning. Detta var just då ett aktuellt diskussionsämne mellan honom och Sven B. Ek. De tävlade om professuren i folklivsforskning som var ledigförklarad i samband med att Sigfrid Svensson skulle pensioneras. Jag ställde mig dock avvisande till förslaget från Bringéus, eftersom jag kände att detta ämnesval skulle vara alltför nära förknippat med sådant som jag upplevde som problematiskt i mitt liv. Varje sommar hade jag känt ett tvång att arbeta med höbärgning som var mycket slitsamt i äldre tid före den maskinella utvecklingen inom jordbruket. Anledningen till mitt nekande svar nämnde jag dock inte för Bringéus, ty jag ville inte tala om min privata bakgrund och särskilt inte om det som upplevdes problematiskt. Det var under lång tid viktigt för mig att min bakgrund i bondemiljön skulle hållas åtskild från människorna och diskussionerna i den akademiska världen. Dessa två världar hade inget med varandra att göra. Den enkla bondemiljön kunde ligga mig i fatet i den akademiska miljön, och det var den som var den viktiga för mig.

Min första etnologiska uppsats 1966 kom i stället för bondekultur att handla om något så helt annorlunda som ett urbant ämne, nämligen hur den sociala hierarkin i Lund tog sig uttryck även efter döden på tre kyrkogårdar under 1800- och 1900-talen. Detta arbete om minnesmärken över avlidna ingick som en del i de stadsundersökningar som Sven B. Ek då ledde i Lund. Jag utförde också en hel del livshistoriska intervjuer inom Eks projektverksamhet med äldre arbetare i Lund. Detta upplevde jag som positivt, eftersom vad de berättade var något främmande och långt borta från erfarenheterna i min egen uppväxtmiljö. Dessutom handlade det om sociala skillnader som jag inte var van vid hemifrån, ty där var alla människor mera jämlika. Det förekom inga stora gårdar som skilde sig från mängden. Det rörde sig om familj jordbruk utan anställda. I Lund däremot såg jag att det fanns både höga och låga på samma ort, och genom Sven B. Ek fick studenterna lära sig att betrakta allt underifrån socialt sett. Genom fältarbetet i Lund tjänade jag också lite pengar eftersom Lunds kommun hade givit ett ekonomiskt anslag till insamlingen. Vid denna uppdragsforskning fick studenterna arbeta självständigt och kom direkt in i den kommunala samhällsplaneringen. Detta var något fantastiskt och helt nytt för mig att kunna tjäna pengar på studier och forskning.

Även nästa uppsats 1967 tog upp frågor om död och begravning under ledning av Nils-Arvid Bringéus som hade utfört flera undersökningar inom detta ämnesområde. Min studie avsåg en mycket gammal sedvänja kallad "minnesdrickning" vid begravning, då gästerna drack en skål i vin till den avlidnes minne. Här kunde jag mer än i den förra uppsatsen anknyta till min bakgrund. Denna sedvänja har nämligen levt

kvar längst i västra Sverige, varför jag hade upplevt den under min uppväxt. Uppsatsen som senare blev publicerad inleds faktiskt med min personliga kommentar att

författaren har vid några tillfällen i sin hemtrakt på Orust i Bohuslän varit med om att begravningsgästerna vid samlingen före avfärden till jordfästningen i kyrkan fått ett glas vin, som druckits på stående fot efter utfärdsandakten (Gustavsson 1973: 79).

Det var inte alls vanligt att vara så personlig i vetenskapliga texter vid den tiden, men min handledare Bringéus uppmuntrade mig till detta.

*Minnesskål i vin utdelas vid minnestunden i hemmet vid barnmorskan Ebba Perssons begravning i Tegneby kyrka i januari 1973.
Foto Anders Gustavsson.*

Forskar- och undervisningsvärlden öppnar sig

Grunden lagd i Lund

Den 1 juli 1967 tillträdde Bringéus som professor i etnologi i Lund. Han uppmunttrade mig starkt att fortsätta med licentiatexamen och jag fick faktiskt omgående ett skattefritt licentiatstipendium på 722 kr i månaden under två år. Det räckte för mitt uppehälle i Lund. Efter 1968 kunde jag därför upphöra med ärtodlingen hemma på gården. Jag lyckades bli färdig med licentiatexamen inom de två år som stipendiet varade. Efter denna examen i juni 1969 med högsta vitsord kunde jag omgående påbörja doktorandstudierna och fick ett stipendium som uppgick till 1 000 kr i månaden under tre år. Jag klarade inte helt av att avlägga doktorsgraden inom de tre år som stipendiet varade utan fick lägga till en extra termin hösten 1972 utan inkomst. För mig var det emellertid en stor olycka att det blev så oerhört stor höskörd sommaren 1972.

Detta krävde mycket arbete just när jag skulle avsluta mitt avhandlingsarbete. Halva manus till avhandlingen hade jag lämnat till tryckeriet i Staffanstorp i juni 1972 och den resterande halvan skulle lämnas i september 1972. I det läget hade jag hoppats på en dålig höskörd. En sådan stressfylld sommar ville jag inte uppleva någon mer gång.

När jag skulle välja ämne för min licentiatavhandling hösten 1967 ville jag studera något annat än de tidigare uppsatserna som hade med livets slut att göra. Jag upplevde det nämligen psykiskt påfrestande att fortsättningsvis inrikta mig på detta ämnesområde. Jag önskade studera något mera positivt som hade med livet att göra. Då tänkte jag på när barnaföderskorna får vara med om att uppleva ett nytt liv och jag fick fullt stöd av Bringéus inför ett sådant ämnesval. Avhandlingstemat blev kyrktagningsstedens historia i Sverige med sidoblickar ut mot andra länder i norra Europa.

Kristinas kyrktagning, eller med den nya benämningen En moders tacksägelse, i Tegneby kyrka tillsammans med följekvinnan Camilla Thornberg till höger i bild den 10 juli 1988. Akten avslutas med att prästen Walter Lång tar den knäfallande barnaföderskan i hand och hälsar henne med orden: "Herren ledsage dig i sin sanning och fruktan, nu och till evig tid!" Foto Bodil Nelson.

Genom ritualet med kyrktagning blev barnaföderskan återupptagen i församlingens gemenskap efter att ha levt isolerad under sex veckor efter förlossningen. Denna sedvänja började försvinna alltmer från och med det sena 1800-talet. Längst levde den kvar i västra Sverige. Studiet av försvinnande eller regression blev viktigt i mitt avhandlingsarbete. Jag hade aldrig sett en kyrktagning men mamma hade berättat att hon hade blivit kyrktagen i prästgården efter min födelse och det skedde på uppmaning från barnmorskan. I kyrkohandboken 1942 ändrades benämningen på denna ritual till att heta En moders tacksägelse. När vår son Johan föddes 1988 önskade jag, med anledning av mitt avhandlingsämne, att Kristina skulle bli kyrktagen i vår hemkyrka, vilket hon accepterade trots att hon inte kände till seden tidigare. Hon upplevde detta ritual som en välsignelsehandling särskilt med tanke på att hon hade varit inlagd på sjukhus flera veckor före och efter förlossningen.

Avhandlingen blev en studie i kvinnohistoria innan detta ämne var etablerat inom historieforskningen, och något intresse för kvinnostudier inom etnologin märkte jag inte vid denna tid. Mitt ämne var inte populärt och jag mötte en del motstånd både från pappa och från kamrater i det etnologiska forskarseminariet i Lund. Pappa var kritisk till att jag i mina bästa år skulle ägna mig åt att studera kvinnor och barnafödande. Jag minns att han sade: ”Skall du hålla på med sådant som en barnmorska håller på med?” I den akademiska miljön tyckte man inte heller att en man skulle studera kvinnor och barnafödande. Antingen var det lite gliringar att en man höll på med sådant eller fick jag höra av vissa kvinnor att ”det där förstår du inte” eller ”det där kommer du inte åt som man när du intervjuar”. Jag minns särskilt ett forskarseminarium där några uttryckte att ”det där kommer du inte att klara av”. Genom en sådan irrelevant kritik, som jag upplevde det, blev jag ännu mer ivrig att fortsätta och fullfölja studien. Envishet är nog lika utmärkande för mig som för pappa. Vid vårt bröllop 1987 sade Bringéus i sitt tal till bruden: ”Du skall veta att han är enveten”.

Det som mest fascinerade mig under licentiat- och senare doktorsavhandlingsarbetet var att kunna få inblickar i kvinnornas egna synsätt och upplevelser, trots att det under min doktorandtid inte var särskilt ”inne” inom etnologin att forska om vad människor tyckte och tänkte. Det var yttersidorna i kulturen som dominerade antingen det gällde materiella förhållanden eller sedvänjor. Jag arbetade med historiska källor långt tillbaka i tiden. Det var spännande att möta uppgifter om äldre tiders kvinnor och deras livsföring alltifrån medeltiden och fram till barnaföderskorna på 1960-talet. Jag utförde i slutet av 1960-talet intervjuer med unga mödrar som då fortfarande blev kyrktagna i norra Halland. Jag lyckades få god kontakt med dem och fick höra berättelser om deras personliga upplevelser.

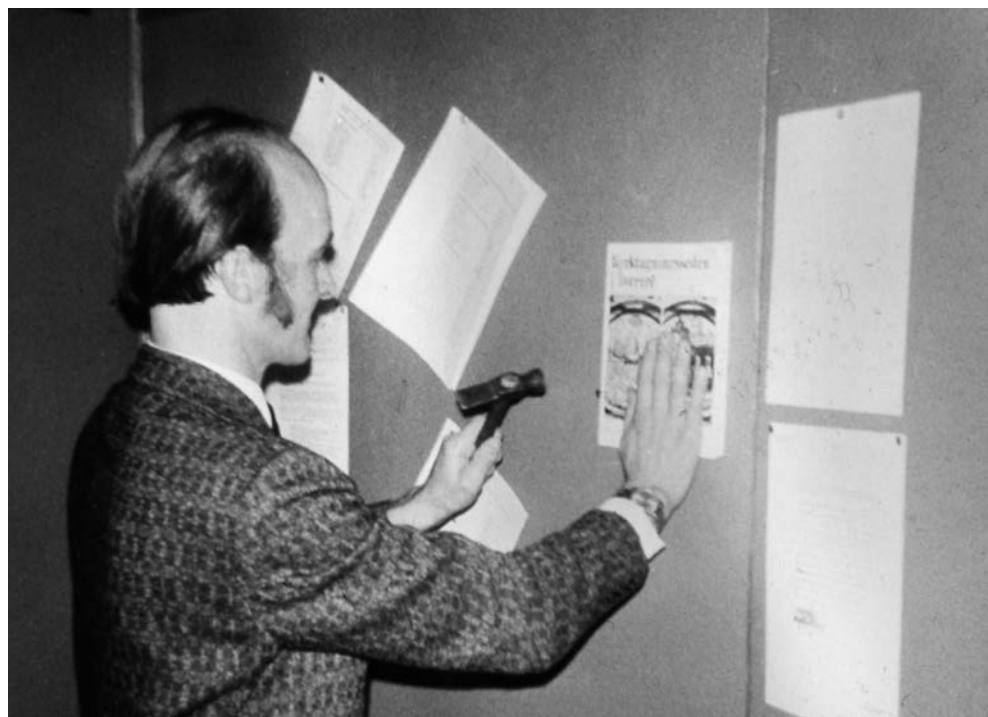
Det långa historiska perspektivet blev särskilt värdefullt när jag ville följa både förändringar och det bestående eller kontinuitet i den speciella situation som barnafödande är. Det var inget självändamål att studera historien, utan den blev ett viktigt medel för att förstå förhållanden i senare tider.

Eftersom jag arbetade med ett så långt historiskt perspektiv, blev det naturligt att utveckla ett tvärvetenskapligt samarbete med andra historiska discipliner vid univer-

siteten. Detta har sedan fortsatt att vara viktigt för mig under hela min vetenskapliga bana (se nedan avsnitt Tvärvetenskapliga och nordiska kontakter). Jag hade under avhandlingsarbetet diskussionsseminarier tillsammans med historiker, kyrkohistoriker och rättshistoriker. Det kunde vara nästan förvirrande att möta så många synpunkter från olika håll, men då var det viktigt att fatta egna beslut om färdriktningen för avhandlingen. Att ha en handledare som uppmuntrade mig till självständighet var mycket viktigt i detta sammanhang. Det som Bringéus yttrade efter ett sådant tvärvetenskapligt seminarium var befriande:

Liksom du vet att det finns olika uppfattningar här på institutionen, så finns det skillnader i vetenskapssyn mellan olika ämnen. Nu är det du som tar ställning och går din egen väg. Det är varken jag eller någon annan som bestämmer över dig.

Detta uttalande har varit en viktig ledstjärna för mig alltsedan dess. Hade jag haft en mer auktoritär handledare så hade jag nog vantrivts, för jag har ett behov av att inte leva instängd och vara kontrollerad. Detta hänger nog samman med reaktionerna inför pappa. Jag måste bryta mig ur och gå min egen väg.

Författaren spikar sin doktorsavhandling Kyrktagningsleden i Sverige på Lunds universitets anslagstavla den 17 november 1972. Vänsterhänt har jag alltid varit precis som min mormor.

Min avhandling kom från tryckeriet den 17 november 1972. Den anslogs genom att den samma dag blev uppspikad på universitetets anslagstavla och det skulle ske minst tre veckor innan själva disputationen den 8 december. Brita Egardt skulle vara förste opponent vilket egentligen förskräckte mig. Hon var nämligen känd för att vara kritisk och ifrågasättande. Jag ville inte att mamma skulle komma under själva disputationen för att hon skulle slippa höra den förmodade kritik som skulle framföras mot min avhandling. Mamma och min syster Gunilla kom med ett tåg som var framme i Lund alldeles efter disputationsakten. Hon och Gunilla var med vid disputationsmiddagen på kvällen.

Min doktorsavhandling blev den äldre varianten med doktorsgrad innan de nya bestämmelserna om en mindre omfattande doktorsexamen infördes 1973. Då försvann även licentiatexamen i den gamla utformningen. Utbildningstiden fram till doktorsexamen skulle förkortas. Jag var inställd på att avlägga den nya doktorsexamen, som verkade lättare att genomföra, men Bringéus var mycket bestämd på att jag skulle framlägga en rejäl gammaldags avhandling. Han menade att jag skulle ha glädje av det i framtiden när jag skulle konkurrera om tjänster med dem som tagit doktorsexamen. Vid doktorspromotionen den 30 maj 1973 blev jag den siste etnologen i Lund som hade avlagt doktorsgraden och Monika Minnhagen den första som tagit den nya doktorsexamen.

Doktorspromotion vid Lunds universitet den 30 maj 1973. Författaren och Monika Minnhagen i mitten av bilden.

När jag avlagt doktorsgraden i Lund sände min tidigare folkskollärare Nils Rutgersson, åttio år gammal, ett brev till min pappa där han uttryckte sina varma lyckönskningar till doktorsgraden. Han skrev bl. a.

Tack vare hans (dvs författarens) rika begåvning och stora energi har han nu nått detta höga mål. Hans föräldrar kan känna sig stolta och glada häröver. Vi gläds också med eder. Jag minns mycket väl Anders från hans skolgång i Gilleby. Han var en stilla och försynt pojke, i begåvning och kunskaper var han primus i klassen. Han är den förste av mina forna elever som tagit doktorsgraden.

Under några månader 1973 hade jag ett uppdrag som forskarassistent i Lund innan jag först fick docentkompetens och strax därefter en docenttjänst samma år. Den hade blivit ledig efter Brita Egardt som återgick till sin tjänst som arkivarie vid Folklivsarkivet i Lund. Nu kunde jag undervisa och forska i sex år framåt. Det var en glädjefylld period där jag särskilt satte värde på kontakten med studenterna. Att hjälpa yngre människor att komma framåt i sina studier har alltid varit inspirerande för mig. I ett reportage i Sydsvenska Dagbladet den 5 december 1990 i samband med min femtioårsdag citerade reportern ett uttalande som han hört om mig av en elev i Lund: ”Han är en människa med stor utstrålning. Generös. Och studiesocialt rar”. Att vara en sådan lärare och handledare för studenterna har varit mitt mål. Det är positivt om det upplevts så hos den studerande ungdomen.

Under den första tiden av docentperioden fortsatte jag en tid med studier kring livets högtider, nämligen om sedvänjor vid bröllop som hade försvunnit långt tillbaka i tiden. Ett ritual där brudar intogs i kyrkan strax efter bröllopet förekom under medeltiden men denna rit blev förbjuden efter reformationen. Den levde emellertid kvar på vissa håll i Lunds stift under 1700-talet. Under 1800-talet skedde en förändring genom att den tidigare rituella intagningen i kyrkan omvandlades till en social uppvisning av bruden inför församlingen första söndagen efter vigseln. Den folkliga benämningen på denna sedvänja var ”Ståta brud”. Detta bruk fick Kristina vara med om i vår hemkyrka dagen efter vårt bröllop 1987.

Målning ”Ståta brud” av Elisabeth Bergstrand-Poulsen 1930. Foto Åke Werdenfels.

Uppbyggnaden av etnologin i Göteborg

När jag började läsa etnologi i Lund 1966 fanns det i Göteborg ett folkloristiskt arkiv med ett rikhaltigt uppteckningsmaterial sedan 1919 och insamlingsområdet var västra Sverige (Skott 2008). Mitt första besök där var 1966 när jag samlade material till uppsatsen om minnesdrickning vid begravning. Även i samband med avhandlingsarbetet om kyrktagningsleden hade jag stor nytta av arkivet i Göteborg.

Undervisning i etnologi i Göteborg startade höstterminen 1969 när jag just hade avlagt licentiatexamen. Det bildades en etnologisk avdelning under etnologiska institutionen i Lund med Nils-Arvid Bringéus som ämnesansvarig. Åren 1969-1971 fick jag tjänstgöra som timplärare inom kurser på första och andra terminen, A och B nivå, om andlig och social kultur. Jag hade samtidigt motsvarande undervisning i Lund varför det blev pendling varje vecka mellan Göteborg och Lund. Det var mycket inspirerande att vara med om att starta en helt ny utbildning i Göteborg med entusiastiska studenter. När avhandlingsarbetet skulle färdigställas år 1972 fick jag göra ett års uppehåll i timpläroverundervisningen.

Under docenttiden i Lund kunde jag fr. o. m. läsåret 1973/1974 återuppta min timpläroverjätstgöring i Göteborg. Under läsåret 1974/1975 kom docent Phebe Fjellström från Uppsala till Göteborg och innehade den så kallade Lambergska gästprofessuren. Hon hade just förlorat en jämn och hård kamp om en professorstjänst i etnologi i Uppsala men var vid ankomsten till Göteborg starkt engagerad i att bygga upp något nytt. Ett resultat blev att etnologin i Göteborg fick starta tredje terminens undervisning, dvs. C-nivå. Jag blev väl bemött av Fjellström som direkt ville anlita mig som handledare inom C-utbildningen. Det passade mig utmärkt eftersom jag just då drog igång ett kustprojekt med namnet "Kulturella kontakter i Bohusläns kustbygder". Studenter fick följa med ut i fält för att insamla intervjuer för första gången våren 1975. Materialet kom att förvaras på etnologiska avdelningen eftersom det folkloristiska arkivet vid den tiden inte bedrev någon nyinsamling. Jag fick till min förvåning svaret av den dåvarande arkivföreståndaren att det inte fanns någon ny folklore att samla in. Flera år senare flyttades emellertid det insamlade materialet över till Göteborgsarkivet. År 1977-1978 kunde jag anställa studenterna Kerstin Gunnemark, Pia Götebo och Marie-Louise Olsson som assistenter i mitt forskningsprojekt som var förlagt till den etnologiska avdelningen.

Nästa steg för Göteborgsetnologin var att den skulle bli en egen institution och frigöras från att vara en filial under etnologin i Lund. Både Nils-Arvid Bringéus och profektoren för Göteborgsavdelningen, musikvetaren och sedermera universitetsrektorn Jan Ling, arbetade för detta. Forskarutbildning kunde starta 1978 med min tidigare lärare Sven B. Ek som huvudansvarig. År 1980 fick han den professur i etnologi som var utlyst 1979. Jag blev anlitad som handledare för forskarutbildningen i Göteborg och deltog i många seminarier fram till dess att jag 1982 blev ledare för "Centrum för religionsetnologisk forskning" vid Lunds universitet. Under vårterminen 1982 var jag tillförordnad professor i etnologi i Göteborg under Sven B. Eks forskarledighet.

Författaren på fältarbete på Skaftö våren 1975 tillsammans med studenter från etnologiska avdelningen i Göteborg. Foto Eric Andersson, Fiskebäckskil.

År 1985 framlades den första doktorsavhandlingen i etnologi i Göteborg av Birgitta Skarin-Frykman, som sedan blev Sven B. Eks efterträdare 1997. Som medlem i betygsnämnden, jämte Jan Ling och kvinnohistorikern Gunhild Kyle, fick jag bedöma denna förtjänstfulla avhandling om bagaryrket i Göteborg. Därefter har jag varit ledamot i flera betygsnämnder i Göteborg när avhandlingar har närmat sig mina forskningsområden antingen det gällt turism eller alkoholvanor. Samarbetet med Göteborgsetnologin har varit fruktbart och lustfyllt. Jag har alltid känt mig välkommen och uppskattad för mina insatser. Ett samarbete med det folkloristiska arkivet i Göteborg har också nytableterats under 2000-talet när arkivet har återupptagit nyinsamling under ledning av arkivchefen och folkloristen Annika Nordström. Från 2011 har arkivet tillsammans med etnologiämnet i Göteborg även startat en folkloristisk seminarieriserie där jag är involverad.

När mina sex docentår i Lund var över hösten 1979 kände jag att det var läge att byta institutionsmiljö för att få nya impulser och kontaktytor. Etnologin i Lund höll just vid denna tid på att byta skepnad och Bringéus' forskningsinriktning tenderade att bli ersatt. De nyblivna docenterna Orvar Löfgren och Jonas Frykman tog över mycket av initiativet på institutionen. Ett tecken på detta var deras gemensamma bok *Den kultiverade människan*, 1979. Just då blev den nyinrättade professuren i etnologi i Göteborg utlyst. Jag sökte tillsammans med min tidigare lärare Sven B. Ek som hade varit museichef i Landskrona sedan 1968. Han fick självfallet och välförtjänt den första platsen till tjänsten i Göteborg och jag en hedrande andraplats.

Skillnaden mellan mamma och pappa framkom tydligt vid reaktionerna när jag hade fått goda vitsord och en klar professorskompetens i Göteborg 1979. Mamma gladde sig märkbart å mina vägnar medan pappa uttryckte att ”det hade varit mycket roligare om du hade tagit över gården”. Detta uttalande smärtade mig, ty hur mycket jag än hade arbetat med studier och forskning och hur långt jag än hade nått så gick det inte upp emot arbetet på gården. Tänk att det skulle vara ett sådant avstånd mellan praktisk bondekultur och teoretisk akademikerkultur!!!

Med Sven B. Ek som ny professor i Göteborg fick jag ett gott samarbete. Jag kände hans stöd och sympati för att jag varit med om att bygga upp denna institution. Min fyrtioårsdag i december 1980 blev högtidligen firad vid den nya institutionen i Göteborg och Ek höll då ett uppskattande högtidstal till mig.

Att flytta mellan olika universitet

Nils-Arvid Bringéus var angelägen om att jag skulle stanna kvar i Lund efter docenttidens slut och utveckla mitt specialområde gällande folklig religion. Han och professor Ingmar Brohed i kyrkohistoria lyckades genomföra att ett ”Centrum för religionsetnologisk forskning” bildades i Lund och jag blev dess föreståndare. Innerst inne ville jag dock inte stanna alltför länge i Lund när etnologin hade tagit en annan inriktning som jag inte var helt införstådd med. Jag behövde få ny luft under mina vingar. År 1980 sökte jag därför den hallwylska professuren i etnologi i Stockholm efter Mats Rehnberg som skulle pensioneras. Jag fick återigen en andra placering efter Stockholmsforskaren Åke Daun. Han hade förnyat etnologin i Stockholm i riktning mot moderna storstadsundersökningar under 1970-talet. Därför var det inget att anmärka mot att han fick första platsen. Jag hade ju min ställning säkrad tills vidare som ledare för det religionsetnologiska forskningscentret i Lund.

Den första tjänstgöringen i Norge

Efter konkurrenserna om professurerna i Göteborg 1979 och Stockholm 1981 uppstod nästa möjlighet att komma till en ny universitetsmiljö när jag 1984 blev ombedd att bli gästprofessor i etnologi i Bergen i Norge. Jag hade redan 1979 sökt en nyinrättad tjänst som lektor i etnologi i Bergen på uppmaning från folkloristen Brynjulf Alver. När jag just hade fått förord till tjänsten drog jag emellertid tillbaka min ansökan. Pappa var nämligen väldigt kritisk och yttrade ”Vad skall du till Bergen att göra?” Han menade att Bergen låg så långt borta att det var omöjligt att fortsätta med min veckopendling hem till gården. Jag lyssnade till pappas uppmaning samtidigt som Brynjulf Alver blev besviken. När pappa avled följande år, var jag faktiskt glad över att jag inte hade gjort honom emot.

År 1984 var både pappa och mamma döda och då tackade jag ja till förfrågan från Bergen om att vikariera på professuren när Brynjulf Alver var forskarledig. Tiden

i Bergen 1985–1986 blev en mycket positiv upplevelse. Här kom jag till en miljö som byggde på sammanhållning, respekt för och värdesättning av andras arbeten i stället för den hårda konkurrens som börjat göra sig gällande i Lund. Jag hade dittills inte blivit så uppskattad för mina insatser inom forskning och undervisning som jag blev i Bergen. Brynjulf Alver sade till studenterna att ”Anders er jo halvnorsk, for han kommer fra Bohuslen”. Bente Gullveig Alver var den som särskilt bidrog till den familjära och positiva stämningen på institutionen. Denna låg i en liten villa på Olaf Ryes vej 19 och fungerade som en mötesplats och nästan som ett hem för både lärare och studenter. Den norska nationaldagen den 17 maj firades på institutionen. De kvinnliga studenterna kom klädda i folkdräkt, vilket jag inte var van vid från Sverige. En stor upplevelse var det när institutionen i Bergen företog en båtexcursion till Färöarna 1986. Där mötte vi min doktorandkollega från Lundatiden Jóan Pauli Joensen som blivit professor i etnologi i Tórshavn och rektor för Färöarnas akademi som sedan omvandlades till universitet. Det var slående att iakttä att studenter i Bergen med gammal västnorsk dialekt kunde förstå det ålderdomliga färöiska språket och samtala med människor som vi mötte. Det var en lång båtresa på 24 timmar till Färöarna. Mellanstation efter 12 timmar var Shetlandsöarna som många bohuslänska fiskare hade berättat om vid mina fältarbeten. Resan vidare till Färöarna blev dramatisk genom det oväder med mycket höga vågor som vi råkade ut för. Detta var en förskräcklig upplevelse för flera av oss som blev sjösjuka.

Det som fascinerade oss när vi väl var framme på Färöarna var den storslagna men också karga naturen där fåren gick runt och betade. Det blev dramatiskt även under vistelsen på Färöarna när vi med en mindre båt skulle ta oss runt till olika öar bl. a. för att beskåda fågelberg och grottor inne i de höga klipporna. Plötsligt kom det en kraftig storm med vågor höga som hus som slog emot de lodräta klipporna. De svallvågor som vände tillbaka från klipporna blev ännu högre och träffade vår båt. Alla resedeltagare var livrädda och låg ner på botten av båten. Det som gjorde oss något tryggare var att Bente Gullveig Alver förblev stående och försökte lugna oss. Hon var den enda förutom kaptenen som stod upprätt under detta oväder. Vi kom till slut lyckligt tillbaka till Tórshavn men en sådan hemsk upplevelse glömmes man aldrig.

Vid mitt nästa besök på Färöarna 2012, som var en excursion anordnad av Kungliga Gustav Adolfs Akademien i Uppsala, skulle vi också ut på en båtutture med ett äldre segelfartyg. När det plötsligt blåste upp en stark stormvind styrde kaptenen av hänsyn till resenärerna genast färden tillbaka till Tórshavn. På så sätt förhindrades en ny traumatisk upplevelse och det var en lättnad för resedeltagare som började bli rädda för de alltmer tilltagande vågorna.

När mitt ettåriga förordnande i Bergen gick ut våren 1986, sökte jag en professur i etnologi både i Oslo och i Uppsala. Sakkunnigutlåtandet från Oslo kom först. I Norge hette ämnet ”Norsk folkelivsgranskning” och i Sverige från och med 1969 europeisk etnologi. Ordet norsk i ämnesbeteckningen gjorde att enbart de arbeten som jag utfört i Norge kunde inräknas i min meritlista för tjänsten i Oslo. Därför kunde jag

*Författaren med keps i samtal med uppsalahistorikern Carl Göran Andrae på båt-
resan med Kungliga Gustav Adolfs Akademien på Färöarna 2012. Foto Kristina Gus-
tavsson.*

inte räkna med förstaplatsen men jag fick i alla fall professorskompetens medan Asbjørn Klepp, vars hela vetenskapliga produktion avsåg Norge, fick tjänsten. Etnologin och folkloristiken i Norge hade fram till 1980-talet en klar nationalistisk vinkling som skilde sig från den svenska etnologin.

Uppsala universitet en ny utmaning

När sakkunnigutlåtandena i Uppsala öppnades i november 1986 hade jag fått en klar första placering bland de sex sökande. Det inlämnades dock kraftiga överklagningar från fyra medsökande. Det blev en påfrestande tid våren 1987 när Kristina och jag var nygifta. Blott en vecka efter bröllopet fick jag motta klagoskrifterna som jag skulle yttra mig över. Det gällde att svara i sakliga och sansade ordalag och inte ta till negativa överord mot de klagande. Jag kunde klara av att behålla lugnet utåt även om hela situationen var en verklig provoperiod. De klagande angrep både mig och de sakkunniga. Krav framfördes att nya sakkunniga skulle utses. Bland de sakkunniga fanns Sven

B. Ek som var illa ansedd särskilt i Lund efter hans skarpa kritik i tidskriften *Rig* 1981 av boken *Den kultiverade människan*. Många elaka ord framfördes om min kompetens och lämplighet och detta kan studeras i skriften *De yttrade och skrev* som Per Peterson vid etnologiska institutionen i Uppsala gav ut 1987. Hela tillsättningsprocessen togs upp i riksradiion på ett vinklat sätt mot mig och de sakkunniga samt etnologiska institutionen i Uppsala. Detta ledde i sin tur till anmälningar för osaklighet och opartiskhet till radionämnden från universiteten i Lund, Umeå och Uppsala. De klagande hade ingen framgång med sina skrivelser till rektorsämbetet i Uppsala. Till slut blev jag efter ett halvt års hård kamp utnämnd till tjänsten av regeringen den 13 augusti 1987. Jag hade då redan tjänstgjort en termin i Uppsala som vikarie på professuren. Hela tillsättningsärendet gjorde att det verkligen inte blev någon lätt start för mig i Uppsala.

Så länge mamma och pappa levde kunde jag inte nämna något om motsättningar eller oförrätter som jag upplevde inom det akademiska livet. Det gällde att ensam bära det som var besvärligt, vilket var en klar psykisk påfrestning. Om jag någon gång nämnde att något negativt hade förekommit, svarade pappa omgående: ”Sluta, sluta och ta i stället över gården”. Ett sådant uttalande var det som jag minst av allt ville höra. Det gällde att tiga också för mamma, ty hon blev ledsen och fick förhöjt blodtryck om hon fick höra att något besvärande hade hänt mig. Det var först när min fru Kristina kom in i bilden 1986, som jag fick någon att anförtro även sådant som jag upplevde problematiskt i den akademiska miljön. Det var väl att hon fanns med i bilden under den svåra tiden när tillsättningsärendet i Uppsala pågick. Hon har lyssnat och gett mig många goda råd, utbildad som hon är inom psykologi och psykiatri. Detta betyder dock inte att hon alltid har strukit mig medhårs utan sagt ifrån om jag gjorde något som hon inte trodde på.

När var och en strävar att bli främst och bäst inom den akademiska världen kan det lätt bli så att man rackar ned på andra för att själv framstå i ännu bättre dager. Akademisk avundsjuka är ett gift som lätt smyger sig in och det hade jag inte räknat med när jag började mina akademiska studier. Det var detta som jag kände mig uppleva särskilt i samband med tillsättningen av professuren i Uppsala. Kritiken kan gälla negativa synpunkter på kvaliteten i andras undersökningar men också andras personliga lämplighet för att inneha en ledande akademisk tjänst. Frågor om lämplighet har fått allt större betydelse vid tillsättningar. Här finns emellertid risker för påtaglig subjektivitet vid bedömningen. Det är inte heller lätt att försvara sig mot kritik gällande bristande lämplighet.

Det var inte bra för min verksamhet i Uppsala att jag blev så angripen bara för att jag tilldelats första platsen av alla sakkunniga och av universitetet. Jag var inte närmare känd i Uppsala sedan tidigare, men alla, både studenter och kollegor, kunde ju läsa om det kritiska som skrevs om mig i överklagningarna. En av mina medsökande uttryckte till mig efter att jag blivit utnämnd till professuren att ”vi gjorde allt för att stoppa dig i Uppsala men vi lyckades inte”. Han kanske menade detta skämtsamt men med tanke på den situation som hade varit, upplevde jag det inte så. Uttalandet visade inte respekt för andras forskningsmeriter som de sakkunniga hade uttryckt.

I Lund anordnades en särskild avskedsfest för mig hösten 1987. Ett häfte med visor hade skrivits just för detta tillfälle. I karakteristiken av mig heter det bl. a.: ”Åren har gått, Läsa han fått, Och nöjena försmått, ... Det står en här som haft det knalt men segrade ändå”. Omgivningen på institutionen i Lund hade alltså lagt märke till min målmedvetenhet och mina enkla levnadsvanor. I sitt högtidstal framhöll Bringéus särskilt mina sociala kvalifikationer. Han yttrade bl. a.

Du har verksamt bidragit till den goda miljön på vår institution. Det tycks bara finnas en möjlighet för dem som kommer i närmare kontakt med med Dej. De blir Dina vänner. 'Esse non videri' (vara men inte synas, min anm.) tycks vara ditt hemliga valspråk. ... Du har ställt upp för Dina studenter praktiskt taget när som helst.

Sådana ord gladdde mig och Kristina särskilt med tanke på den hårda behandling jag tillsammans med henne upplevt i samband med professorstillsättningen tidigare samma år.

Det är alltid värdefullt om man lämnar positiva avtryck i sin omgivning utan att man vet om det. Men var det kanske överord som Bringéus uttryckte? En kvalitet som jag strävat efter har varit lojalitet och det har gällt både mot pappa och mamma hemma på gården och mot universiteten där jag har tjänstgjort. Ibland kanske jag har varit alltför lojal. Vårterminen 1987 skulle jag plötsligt börja vikariera på professorstjänsten i Uppsala. Då blev jag av Nils-Arvid Bringéus samtidigt ombedd att förestå en kurs på C-nivå i Lund som jag varit ledare för i flera år. Jag tackade ja men det borde jag kanske inte ha gjort. Det blev nämligen en mycket ansträngande vårtermin med undervisning och handledning både i Uppsala och Lund. Det var en ny veckopendlande tillvaro samtidigt som de många och kraftiga överklagandena gällande professuren i Uppsala och mina svaromål pågick. Min nyblivna fru som bodde och arbetade i Göteborg såg inte mycket till mig under den terminen.

En gång har jag faktiskt sagt nej inom universitetsvärlden. Jag var utsedd att vara opponent vid en doktorsdisputation i Lund i december 1979. En tid efter att jag hade påbörjat arbetet med oppositionen fick jag emellertid besked om att min provföreläsning för den ledigförklarade professuren i Göteborg också skulle äga rum i december 1979. Efter att en tid ha arbetat parallellt med dessa två ansträngande uppgifter beslöt jag mig för att tacka nej till opponentuppdraget. Jag hade nämligen känt fysiska symptom på överarbetning och utmattning. Det var emellertid inget lätt beslut att fatta. Det sista jag ville var att visa illojalitet. För att göra denna avhandling om gotlandsdricka författad av Anders Salomonsson känd utanför Sveriges gränser läste jag den senare noga och recenserade den i den tyska facktidskriften *Kieler Blätter zur Volkskunde*.

Det akademiska livet i Uppsala blev ingen dans på rosor i början. Där fanns ingrodda konflikter mellan olika riktningar hos lärare och doktorander. Detta hängde kvar alltsedan den förra professorstillsättningen 1972 när Anna Birgitta Rooth från Lund med knapp marginal fick företräde framför Phebe Fjellström från Uppsala. Rooths och Fjellströms adeptter hade fortfarande svårt att förlika sig med varandra. Jag

ville försöka tillgodose olika intressen men några kritiker menade att jag skulle ingripa med starkare nypor mot missförhållanden som hade förekommit under lång tid. Det var inte särskilt lyckligt för familjelivet att det var en så hård arbetsmiljö i Uppsala. Jag hade inte så mycket kontakt med vår 1988 nyfödde son Johan under hans första levnadsår. Han hade alltid somnat när jag kom hem på vardagskvällarna från institutionen. På lördag förmiddag åkte han med mig på cykeln för att handla på Vaksala torg i Uppsala. På söndag kväll cyklade vi till McDonalds och han fick hoppa i bollhavet där. En cykeltur ut till Mälaren ingick också i helgrutinerna.

Författaren och den sexårige sonen Johan på en cykeltur från Uppsala till Mälaren 1994. Foto Kristina Gustavsson.

Som ledare för forskarseminariet i Uppsala var en av mina viktiga uppgifter att handleda doktorander, vilket jag fann mycket inspirerande. Flera doktorsavhandlingar framlades under mina tio år som professor i Uppsala. Många positiva ord har jag fått motta i förorden till avhandlingarna. Även efter flyttningen från Uppsala har jag fortsatt med viss handledning inom mina specialområden. Den sista avhandlingen i Uppsala där jag var biträdande handledare framlades år 2010 med temat berättelser om berusning (Waldén 2010). År 2007 var jag fakultetsopponent på en doktorsavhandling i Uppsala om firandet av Mors dag och Halloween (Herlitz 2007).

Mitt första större administrativa uppdrag fick jag i Uppsala 1988 efter att ha varit verksam där i tre terminer. Då blev jag anmodad att bli prefekt med huvudansvar för

Samling efter Birgitta Meurlings disputation i Uppsala gällande avhandlingen om prästfruar den 15 november 1996. Birgitta till vänster och hennes båda handledare, författaren i mitten och genusforskaren och sociologen Eva Lundgren till höger.

personalledning och ekonomi. Detta var inget som jag strävade efter eftersom forskning, undervisning och handledning har varit mina primära intressen. En maktposition har aldrig varit något som jag har eftertraktat. Universitetsrektorn Stig Strömholm gick emellertid in för en policy att lärostolsprofessorer som regel skulle vara prefekter på sina institutioner.

När jag kom till Uppsala 1987 fick jag lära mig hur viktigt det är att delta i det ceremoniella livet både i vetenskapliga akademier och på studentnationer. Där kunde en utomstående lära sig de akademiska koderna. Dessa var viktiga att känna till för att man skulle få möjligheter att komma in i och bli accepterad inom den akademiska världen i Uppsala. Det hade varit en fördel om jag hade varit verksam under lång tid i Uppsala, gärna ända sedan studenttiden. Det hade flera av mina kollegor i fakulteten varit. Därigenom hade de byggt upp många kontakter och visste hur man skulle bete sig inte bara vid akademiska fester utan också i den akademiska vardagen där det visade sig vara viktigt med goda kontaktnät. Min företrädare på professuren i Uppsala, Anna Birgitta Rooth som också kom från Lund, hade gjort liknande erfarenheter som jag. Hon delgav mig vad jag som utomstående borde tänka på i början av min professorstid, och det är jag tacksam för.

Trots att jag bott i ett studentnationshus under flera terminer i Lund hade jag inte märkt liknande högtidliga ceremonier som i Uppsala. När jag 1989 blev installerad som hedersledamot i Göteborgs nation i Uppsala tillsammans med TV-producenten

Hagge Geigert blev vi båda högtidligt firade. Vi skulle också hålla var sitt högtidstal. Den mediavane Hagge Geigert verkade faktiskt mer nervös än jag inför denna uppgift i en för honom ovan miljö.

En annan högtidlig ceremoni ägde rum vid min professorsinstallation 1988 tillsammans med professor Bo Gräslund i arkeologi och Mats Thelander i svenska språket. Den som installerade oss var min avlägsne släkting medicinprofessorn och universitetsrektorn Martin H: son Holmdahl. Min mormor Hildur var född Holmdahl. Hennes pappa Carl Fredrik flyttade från Halland till Bohuslän på 1860-talet. Från denna intellektuella halländska släkt, där flera blivit läkare och präster, kan jag ha fått mitt starka studie- och forskningsintresse. Detta passade emellertid inte in i en enkel bondemiljö som var inriktad på kroppens arbete och starka släktband vad gäller jordens ägande. Jag har varit en särpling i min släkt genom mitt intresse för högre studier.

Vid installationen i en fullsatt universitetsaula skulle vi tre som skulle installeras vara klädda i frack och hålla var sin föreläsning. För min del blev temat kulturmöten (se bokens baksida). Denna situation var totalt väsensskild från mina erfarenheter av livet på en bondgård. Klockorna i Uppsala domkyrka ringde speciellt för oss tre på morgonen samma dag som vi skulle installeras.

I Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur blev jag invald som arbetande ledamot 1987 strax efter det att jag tillträtt professuren i Uppsala. Min första kontakt med Akademien var 1974 när jag fick ett vetenskapligt pris för min doktorsavhandling. Prissumman var 4 000 kronor. Det var första gången jag mötte en verkligt akademisk högtidsmiljö. Jag kände mig som om jag befann mig på Nobel festen i Stockholm den 10 december. Prisutdelningen på Akademien

Rector Magnificus Martin H:son Holmdahl vid Uppsala universitet, i mitten av bilden, skall installera tre professorer, från vänster Bo Gräslund, Mats Thelander och Anders Gustavsson längst till höger den 5 februari 1988.

skedde på liknande sätt som vid Nobelfesten. Alla män var klädda i frack och kvinnorna i långklänningar. Något motsvarande hade jag inte märkt i Lund. Där fanns inte alls samma pompa och ståt vid akademiska ritualer som i Uppsala. Detta var något enastående för mig som kom från en enkel bondemiljö.

Det senaste priset som jag fått från Akademien utdelades vid högtidssammankomsten 2005 som varje år äger rum den 6 november på kung Gustav II Adolfs dödsdag. Prissumman hade då stigit till 40 000 kronor som jag sedan använde till forskningsverksamhet. Motiveringen för priset var min ”mångsidiga, vetenskapligt gedigna och rika produktion inom ämnesområdena etnologi, kulturhistoria och religionsetnologi”. Av Akademien har jag också fått frikostiga reseanslag för att besöka konferenser och symposier. Även flera tryckningsanslag har utdelats till mina publikationer.

Kungliga Gustav Adolfs Akademiens sekreterare professor Dag Strömbäck talar vid högtidssammankomsten den 6 november 1974 när författaren fick motta ett vetenskapligt pris för sin doktorsavhandling.

Den tidigare kritiken mot mig i samband med professorstillsättningen fortsatte 1989 vid tillsättningen av ett lektorat i etnologi i Uppsala som jag hade lyckats att få utlyst. När jag placerat Gösta Arvastson från Göteborg först, blev jag i ett överklagande angripen av en annan av de sökande som också hade ansökt om professuren 1986. Jag fick dessutom brev och telefonsamtal från kollegor i Lund där jag blev kritiserad för att inte ha satt denne sökande i första förslagsrummet eller åtminstone skrivit mer positivt om honom. Jag tyckte illa om denna lobbyverksamhet. Vid ett telefonsamtal från Lund sade jag ifrån på skarpen, något som är ovanligt för mig och som jag i det längsta försöker undvika. Det är bra om man utåt kan behålla lugnet i stridens hetta.

Författaren och Kristina vid Kungliga Gustav Adolfs Akademiens högtidssammanträde på Uppsala slott den 6 november 2005 när författaren fick motta ett vetenskapligt pris.

Det vinner man på i längden även om stridigheterna var en stor påfrestning för mitt lätt labila psyke. En kollega i Norge uttryckte sin beundran över att jag skriftligen hade besvarat kritiken i samband med lektorstillsättningen i sansade ordalag. Skriftväxlingen kring denna tillsättning där Gösta Arvastson fick tjänsten publicerades av Per Peterson vid etnologiska institutionen i Uppsala i skriften *Svenska etnologer debatterar*, 1989. Därigenom kunde vilken kollega som helst i Norden ta del av den. I Bergen diskuterades denna skrift som exempel på en forskningspolitisk debatt i Sverige. I Norge har det inte förekommit sådana skriftliga kontroverser. Det beror delvis på att utomstående inte har tillgång till ansökningshandlingar och sakkunnigutlåtanden vid statliga tillsättningar. Norge har inte alls samma öppenhet som Sverige i fråga om offentliga handlingar. Det är inte heller möjligt för de sökande att klaga på de sakkunnigas yttranden utan enbart på rena sakfel som kan ha förekommit vid tillsättningsprocessen.

Jag är glad över att de stridigheter som drabbade svensk etnologi under senare delen av 1980-talet och där jag blev en av aktörerna inte har upprepats på samma sätt senare. Vad som då försiggick i offentlighetens ljus kan ha blivit ett avskräckande exempel. Samarbete främjar ämnesutvecklingen medan interna stridigheter medför det motsatta. Det gäller att inte fastna i konflikter utan i stället finna nya vägar framåt.

Det var helt märkbart att etnologin efter alla stridigheter som varit inte hade något högre anseende inom den humanistiska fakulteten i Uppsala. Där hade man tidigare avstått från att utlysa professuren i två år i samband med Anna Birgitta Rooths pensionering 1984. Kulmen under min professorstid för fakultetens misstroende uppstod

1995 när den ny tillträdde dekanus från historiska institutionen föreslog att hela grundutbildningen i etnologi skulle läggas ned. Genom kraftiga protester från studenterna och från andra institutioner i Sverige och i utlandet lyckades dock detta förslag bli stoppat. Jag fick under tiden utstå mycket kritik och fick besvara denna både i tidningar och i lokalradio. Under den här tiden kom jag en dag cyklande utanför etnologiska institutionen i stark motvind. Då mötte jag en kollega från historiska institutionen som gick på trottoaren och ropade med ett visst leende på läpparna till mig: "Forskare i motvind". Jag tolkade detta symboliskt samtidigt som jag tyckte att det var fyndigt formulerat i den stridens hetta som då pågick.

När jag i samband med nedläggningshotet blivit inkallad till dekanus frågade jag honom om anledningen till detta nedläggningsförslag. Då berättade han att han för att styrka sina misstankar hade ringt till en av etnologkollegorna i Lund. Han hade då fått höra vilken dålig kvalitet det var på undervisning och avhandlingar i etnologi i Uppsala. Detta upplevde jag som en fortsättning av stridigheterna i samband med tillsättningen av min professorstjänst 1987.

Jag blev av dekanus uppmanad att lämna mitt uppdrag som prefekt som jag hade innehaft i sju år och blivit vald till för tre år i taget. Ett problem ansågs vara att ekonomin var alltför god vid etnologiska institutionen. Detta tolkades som en passivitet från min sida. För att visa på initiativförmåga skulle jag ha satt fart på pengarna. Så här i efterhand kan jag inse att den goda ekonomin på institutionen skulle kunna sammanhålla med min personliga bakgrund att leva sparsamt. Var och en tar väl med sig tidigare erfarenheter också när man får ett uppdrag att förvalta offentliga medel. Jag har ibland tänkt på att pappas kommunalpolitiska parti hade beteckningen Kommunal sparsamhet (se nedan). Prefekter vid andra institutioner hade i stället haft en mer spenderande policy och till och med kört ekonomin i botten. Det skulle jag aldrig kunna göra. En prefekt från samhällsvetenskap tillsattes vid etnologiska institutionen och han såg till att snabbt göra slut på det ekonomiska överskott som fanns och som jag velat ha som en buffert inför framtiden. Jag var noga med att inte i onödan belasta institutionens ekonomi utan ansökte alltid om externa medel när jag anordnade symposier, konferenser, exkursioner och nordiska forskarkurser i Uppsala. Utbildningsledaren vid fakulteten berömde mig faktiskt för förmågan att få in externa medel till annan verksamhet än den dagliga vid institutionen.

I denna problematiska situation beslöt jag mig för att lämna min professorstjänst i Uppsala om jag kunde hitta någon annan motsvarande tjänst. Det var Västsverige men även Norge som hägrade. När jag flyttade till Uppsala hade jag tänkt att stanna där åtminstone i tio år. Jag ville under denna tid satsa helhjärtat på en god studie- och forskningsutveckling. Tanken fanns att om cirka tio år skulle Sven B. Ek pensioneras i Göteborg. År 1995 blev professuren i etnologi i Göteborg utlyst. Vid tillsättningen av denna tjänst som jag hade sökt låg kritiken mot de påstådda missförhållandena vid institutionen i Uppsala mig i fatet. Det hade också förekommit diskussioner om att professuren i Göteborg gärna skulle tillfalla en kvinna, eftersom de andra etnologprofessorerna i landet var män. Det var dock en annan kvinna som nämnts i för-

handsdiskussionerna än den som senare fick tjänsten. Mina möjligheter att få professuren i Göteborg var alltså inte särskilt stora. Jag blev inte kallad till intervju med anledning av vad som just hade förevarit i Uppsala i samband med hotet om nedläggning. En av de utländska sakkunniga bad mig faktiskt vid en konferens som ägde rum i Dalarna att ta tillbaka min ansökan just med tanke på vad som hänt i Uppsala. Detta vägrade jag emellertid och klagade över en sådan motivering i två sakkunnigutlåtanden. I det avseendet fick jag medhåll av rektorsämbetet vid Göteborgs universitet som påtalade det felaktiga i handläggningen av min ansökan. Jag blev alltså rentvådd i efterhand, vilket var psykologiskt viktigt med tanke på framtida samarbete med institutionen i Göteborg som jag varit med om att bygga upp och hade ett speciellt sinne för. Tjänsten i Göteborg tillföll Birgitta Skarin-Frykman som jag både tidigare och senare har haft ett gott samarbete med. Hon hade tidigare under lång tid varit en uppskattad studievägledare och studierektor vid institutionen. Under hennes professorstid har jag haft många positiva kontakter med institutionen i Göteborg. Det gäller bl. a. forskning om död och begravning där jag studerat äldre förhållanden på landsbygden och hon undersökt motsvarande bruk i storstaden Göteborg. Vi har även samarbetat aktivt inom Kungliga Gustav Adolfs Akademien där hon under många år har varit vice preses. Samarbetet har bl. a. gällt förslag till pristagare och inval av både svenska och utländska ledamöter i Akademien.

Åter till Norge och Oslo universitet

År 1996 blev en motsvarande tjänst som den i Göteborg utlyst i Oslo, och då fanns det inte längre kvar något prefix norsk i fråga om etnologin. Ett par av mina kollegor i Oslo, där jag tjänstgjort som extern censor under 1980-talet, kontaktade mig och frågade om jag var intresserad av att söka denna tjänst. De visste ju om problemen som varit i Uppsala. Jag svarade ja och detta skedde just efter det att jag inte hade blivit kallad till en intervju gällande professorstjänsten i Göteborg.

Av de sakkunniga för tjänsten i Oslo 1996 fick jag ett klart företräde framför övriga tre sökande som kom från Norge, bland dem en professor. Dekanus Bjarne Hodne som jag kände sedan tidigare kontaktade mig och uppmuntrade mig att anta tjänsten, vilket jag inte tvekade till. Detta har jag inte ångrat. Genom anställningen i Oslo fick jag bara halva vägen från hemgården till mitt arbete jämfört med vad som varit fallet i Uppsala. Det är 24 mil till Oslo och 48 till Uppsala från Hogen. Till Oslo kan man resa på en kväll men till Uppsala tar det en dag. Nu kunde jag åter veckopendla precis som jag hade gjort under åren i Lund dit det var 35 mil. De tio åren i Uppsala var enda gången i mitt akademiska liv då jag inte veckopendlat. Detta regelbundna resande har passerat mitt kynne mycket väl. Jag har aldrig upplevt det betungande som många utomstående har trott. En fördel med att inte bo och arbeta på samma plats är att man får mer sammanhängande arbetsro att läsa och författa manuskript under tiden som man är hemma.

Både Kristina och jag längtade tillbaka till Västkusten och närheten till kust och hav. I Uppsala fanns bara Fyrisån. Det positiva för oss ur natursynpunkt under Uppsalatiden blev cykelturerna till Mälaren på helgerna. Kristina hade i Uppsala vidareutbildat sig till diakon under läsåret 1995/1996. Hon fick den första tjänsten 1997 som diakon i min hembygd och hon tillträdde samma dag den 1 september 1997 som jag började tjänstgöra i Oslo. Vår son Johan kunde börja i andra klass på lågstadiet i min hemsocken. Det var viktigt för oss föräldrar att han kunde återvända till Västkusten så att han inte blev alltför etablerad i Uppsala utan i stället fick nya kontakter på Orust. Annars kanske han aldrig ville komma tillbaka till gården i Bohuslän. Eftersom jag hade upplevt ett sådant tryck att arbeta på gården i ungdomen har jag varit noga med att Johan inte skall känna något tvång att utföra arbetsinsatser för oss föräldrar. Kristina menar att jag har gått för långt med att ge honom den frihet som jag själv saknade under uppväxten. Däremot önskar jag att gården går vidare i släkten. Jag tänker här som min pappa att vår son skall fortsätta släkttraditionen på gården men han behöver inte bruka marken. Gårdens byggnader kan åtminstone fungera som en bra rekreationsort under somrarna. Han har gjort samma val som sin mamma och avlade sjuksköterskeexamen i Örebro den 2 juni 2012, samma dag som Kristina fyllde 65 år och blev pensionerad från sin diakontjänst.

"En arvinge till Hogen". Johans första besök på Hogen efter hemkomsten från Uppsala där han föddes på Akademiska sjukhuset. Foto Bertil Karlsson.

Sonen Johan får en ros i samband med sjuksköterskeexamen i Örebro den 2 juni 2012. Foto Rebecka Wikman.

En glädjande sak med tanke på att gårdens marker skall bli kvar i släkten var det när en av mina systemsöner Emil frågade om en tomt 2006, vilket jag gladeligen beviljade utan kostnad. Pappa hade uttryckt ett klart önskemål om att endast hans ättlingar i rakt nedstigande led skulle bo på gårdens marker. Därför har jag inte sålt några tomter till utomstående även om jag har blivit tillfrågad om detta. Emil som är en duktig snickare och smed byggde ett helt nytt hus som var färdigt 2007. Han är också skogsvårdsutbildad och röjer och vårdar den begränsade skogsareal som finns på gården samtidigt som han får gratis ved till sin värmepanna.

Ytterligare glädjeämnen blev det för mig och Kristina när Emil och Marias två barn Thea och Elliot föddes 2007 respektive 2009. Jag har alltid funnit ett nöje i att umgås med och leka med barn. Då kan man slappna av från alla krav och vara naturligt. När jag tar med dessa syskonbarn till församlingens förskolebarnverksamhet möter jag också barnbarn till mina forna skolkamrater. Då återknyts för mig känslomässigt banden till min egen skoltid. Tack vare Emils familj skall Johan inte bli ensam om att föra släkttraditionerna vidare på gården.

En annan fördel med att söka en tjänst i Norge var att man där kunde fortsätta att arbeta tills man blev 70 år medan pensionsåldern i Sverige då var 65 år. Genom att vara verksam i Norge kunde jag alltså få fem års extra arbetsmöjlighet. Detta var en

*Författaren är ute på en promenad i skogen med sina gästavar och inspekterar Emils röjning och avverkning våren 2012.
Foto Kristina Gustavsson.*

*Författarens syskonbarnbarn Thea och Elliot på besök påskafton 2011.
Foto Kristina Gustavsson.*

viktig sak för mig som inte ville pensioneras. Valet att börja tjänstgöra i Oslo hängde också samman med att jag trivdes med den norska dialekten som jag var uppväxt med i Bohuslän. I Norge har det inte varit föraktat att tala dialekt på det sätt som det varit i Sverige under långa tider på 1900-talet.

När jag börjat tjänstgöra i Oslo mötte jag respekt för vad jag utfört som forskare och vilka resurser jag hade att bidra med till ämnesutvecklingen. Prefekten, på norska bestyrer, Knut Aukrust var mycket tillmötesgående och kollegan Birgit Hertzberg Kaare hade inköpt en stor blomsterbukett som jag placerade i fönstret på mitt kontor. Jag kände aldrig någon missunsamhet eller avundsjuka, vilket kan bero på att jag kom utifrån. Det var en liknande erfarenhet som jag tidigare hade gjort i Bergen. De norrmän som jag mött är faktiskt inkluderande mot utomstående och inte upptagna av att markera hierarkiska skillnader och överlägsenhet. Jag fick arbeta fritt och behövde inte bli involverad i eventuella interna motsättningar, som jag av och till kunde märka. Den norska universitetsmiljön var inte så inriktad på personlig karriär och att själv få uppmärksamhet som jag mött i Sverige. Det akademiska livet bär, liksom det norska samhället i stort, mer karaktär av jämlikhet. Om den egna karriären blir väldigt viktig, är det lätt att andra forskare upplevs som konkurrenter och hot i stället för möjliga samarbetspartner. En av de första uppgifterna som jag fick i Oslo var att bygga upp en undervisning i fältarbete för den högre undervisningen just med tanke på att jag hade erfarenhet från liknande undervisning i Sverige. Jag blev även ansvarig för museologiundervisningen som var ny i Oslo och som senare blev etablerad med en egen tjänsteinnehavare Brita Brenna från 2008.

Ett samarbetsavtal mellan humanister vid Göteborgs och Oslo universitet hade undertecknats 1996. När jag kom till Oslo 1997 fick jag, med tanke på min erfarenhet från Göteborg, i uppdrag att arbeta med att genomföra detta samarbete i form av seminarier, exkursioner osv. Exkursioner anordnades vid ett flertal tillfällen från Oslo till Göteborg men även omvänt. Därigenom utökade jag kontakterna ytterligare med Göteborgs universitet inom både de etnologiska och historiska institutionerna.

I Oslo fanns inte alls den pompa och ståt vid akademiska högtider som var så framträdande i Uppsala. Några högtidliga professorsinstallationer förekommer inte. Professorskontoren är inte större än andra tjänsteinnehavares antingen de arbetar på undervisnings- eller administrationssidan. Här behöver de som kommer utifrån inte lära sig så många osynliga koder för att bli integrerade i den akademiska miljön. Som arbetstagare i Oslo känner man sig inte vara noga kontrollerad utan upplever en betydande frihet att utvecklas samtidigt som detta också medför ett ökat personligt ansvarstagande. En norsk kollega påtalade för mig: ”Her gjelder det at være selvgående”. Med tanke på min bakgrund och mitt arbetsintresse har detta passat utmärkt för mig.

Jämfört med de forskare som stannat vid samma universitet under i stort sett hela den akademiska karriären har jag gått en annan väg. Jag har medvetet sökt mig till olika universitet. Jag har på så sätt fått nya impulser, nytt engagemang och nya utmaningar. Om man stannar för länge på en och samma ort har jag upplevt att forsk-

Masterstudenter från Oslo universitet på besök i Hogen under en exkursion till Västsverige 2001.

ning och undervisning lätt kan stagnera även om det självfallet inte behöver gälla alla.

I Lund, Uppsala och Oslo har jag märkt att det är vanligt att forskare och lärare stannar kvar på den ursprungliga studieorten under hela sin aktiva tid. Denna tendens har för forskarnas del förstärkts genom systemet med befordrade professorer som finns både i Norge och Sverige sedan 1990-talet. Om en sökande lyckas få en lektorstjänst i Sverige eller en første amanuensistjänst i Norge omvandlad till en professorstjänst finns det inte lika stor anledning att delta i professorskonkurrens vid andra universitet. Utbytet av impulser mellan olika universitet kan på detta sätt bli lidande. I Oslo utlyses inte längre professorer utan endast første amanuensistjänster. I Uppsala har man däremot, vid sidan av befordrade professorer, bibehållit utlysningar av lärostolsprofessorer. Då lyckas man faktiskt lättare få sökande från andra lärosäten. En av mina tidigare studenter i Lund Ella Johansson fick 2011 lärostolsprofessuren i etnologi i Uppsala som jag tidigare hade innehaft.

Under den närmaste tiden efter flyttningen från Uppsala var jag nedstämd över den negativa behandling som jag mött där trots att jag lagt ned så mycken kraft på att utveckla kontakterna med studenterna och institutionens internationella förbindelser genom forskarkurser, symposier, exkursioner m. m. Från studenter fick jag mycket uppskattning och även från doktorander som jag handledde. Det var högre upp i den

akademiska hierarkin som jag mötte motstånd. När jag under Oslotiden har åkt till sammanträden med Kungliga Gustav Adolfs Akademien i Uppsala, undvek jag länge att besöka min tidigare arbetsmiljö för att slippa bli påmind om allt som hänt. Under min sista tid i Uppsala 1996 hade etnologi slagits samman med kulturanthropologi till en gemensam institution. Detta var säkert bra med tanke på att dessa två ämnen har en del gemensamma anknytningspunkter. En prefekt Jan Ovesen utsågs från kulturanthropologi och han önskade att jag skulle stanna kvar på min tjänst i Uppsala. Därigenom fick jag en psykologisk upprättelse, men jag hade redan fattat beslutet att satsa på Oslo. För att professuren i Uppsala inte skulle dras in vid min flyttning, vilket det var stor risk för, begärde jag på den nye prefektens uppmaning tjänstledighet i tre år. Det beviljades för ett år i taget fram till år 2 000. Sedan kunde jag inte vara tjänstledig längre men då hade situationen blivit något bättre för etnologin och professuren kunde så småningom utlysas efter den långa vakansen. Ny innehavare blev Gösta Arvastson som jag varit studentkamrat med i Lund på 1960-talet och som var universitetslektor under min professorstid i Uppsala. Numera tycker jag det är glädjande att besöka etnologiska avdelningen i Uppsala och där möta uppskattning från tidigare kollegor och forskarstuderande som har fått olika former av tjänster och uppdrag vid institutionen.

Att ofrivilligt lämna den akademiska tjänstgöringen

Det egentligen enda negativa med tiden i Oslo var att jag blev tvungen att avsäga mig min professorstjänst när jag blev 70 år i december 2010. Tjänsterna i Lund och Uppsala hade jag tidigare lämnat frivilligt bl. a. för att komma bort ifrån en för mig på det sociala planet påfrestande arbetsmiljö. Institutionen i Oslo ville jag dock inte lämna, ty här har jag hela tiden trivts och blivit uppskattad. Studentkontakterna har jag satt särskilt värde på. I Oslo liksom tidigare i Lund och Uppsala har jag fått positiv respons vid studentevalueringar av undervisningen. Därför var det ingen glädje att bli tvångspensionerad när man känner sig stå på höjden av sin erfarenhet och förmåga att förmedla kunskaper och tankar till nya generationer av studenter och forskare. Hjärnforskare som jag lärt känna inom Strömstad akademi (se därom nedan) har kommit fram till att en människohjärnas kapacitet står på sin höjdpunkt vid sjuttio års ålder och inte som man tidigare trott vid femtio års ålder.

Jag tog upp en kamp i Oslo universitets media för att kunna få fortsätta min anställning efter fyllda sjuttio år. I universitetets tidning *Uniforum* publicerades en lång intervju med mig den 11 mars 2010 med titeln "Nektar å pensionera sig". Forskerförbundets tidning *Forskerforum* hade i januari 2010 en lång intervju med mig under titeln "Ingen propp i systemet". Detta uppmärksammades också i riksmidia, både radio och TV, där jag blev intervjuad. Jag fick muntligt stöd av många kollegor från olika ämnen som jag mötte på universitetet. Forskerförbundet tog upp min sak som ett principiellt ärende med hänvisning till en paragraf 2 i lagen om åldersgränser för

Bente Gullveig Alver i samtal med postdoktor Kyrre Kverndokk vid sjuttioårsmarkeringen för författaren vid Oslo universitet den 14 december 2010. Foto Kristina Gustavsson.

offentliga tjänstemän. Här ges det möjlighet att kunna vara anställd först i två år och därefter ett år i taget fram till dess att man fyller 75 år. Universitets rektor meddelade emellertid att blott en professor var anställd efter 70 år och då blott på 20%. I det läget fick jag, om än motvilligt, lämna in min avskedsansökan. Institutionen i Oslo anordnade en stor festmarkering med flera föreläsningar i samband med min sjuttioårsdag i december 2010.

Som väl är har universitetet i Oslo på den sista tiden lagt förhållandena mer till rätta än tidigare för dem som måste sluta och bli seniorer efter 70 år. Jag och flera med mig har fått ha kvar tjänsterum och även fått uppdrag i kommittéer och undervisning i mån av ekonomiska resurser. Seniorerna har också full tillgång till universitetets datorservice. Universitetet har vidare en seniorförening som bl. a. anordnar sammankomster och exkursioner. Tack vare dessa nyordningar har jag fortsatt att i stor utsträckning veckopendla till Oslo. När man har slitit så för att få en plattform inom universitetsvärlden och trivts med detta, har jag känt det angeläget att kunna få fortsätta. Det gäl-

ler att hitta meningsfull sysselsättning som ligger i linje med det som man brinner för. Här är jag nog lik pappa som var känd för sin oerhörda arbetslust och fysiska arbetskapacitet ända fram till hans sista levnadsdag då han satt död på sin traktor i en ålder av nära 88 år. Han slapp fysiska krämpor som jag också varit förskonad ifrån.

Den sedan ungdomstiden hemifrån inpräglade fasan för att vara lat har nog medverkat till att det var extra svårt för mig att behöva bli pensionär. Utmaningen blev att pensionärstiden inte skulle bli präglad av passivitet. Det skulle vara psykiskt otäckt för mig att vakna på morgonen och inte ha någon meningsfull sysselsättning att se fram emot under dagen. Jag förstår att arbetslöshet måste vara ett gissel. När pappa fyllde 67 år 1960 minns jag att han sade: ”Ta inte djuren ifrån mig”. Det blev till hans stora lycka aldrig aktuellt så länge han levde. Detta var möjligt genom att jag ställde upp regelbundet med arbete på gården. Jag har flera gånger tänkt med viss avund på egna företagare som kan fortsätta med sitt arbete så länge som de vill och orkar. Samhället borde ta tillvara de intellektuella resurser som seniorer inom universitetsvärlden har förvärvat genom en lång rad av år. Då kan vi få det som i USA där bl. a. nobelpristagare är verksamma långt upp i åldrarna. För en akademiker tar det mycket lång tid att bygga upp en kompetens. Akademiker är inte fysiskt utslitna på det sätt som många som arbetar inom industrier eller vårdsektorn. Det talas ibland om två sorters människor, de som arbetar för att leva och de som lever för att arbeta. Jag tillhör den senare kategorin liksom många av mina akademiska kollegor. När jag år 2012 träffade en tidigare studentkamrat i Lund och svensk universitetskollega född 1943 uttryckte han: ”Vid 67 år föll bilan över mig. Jag hade gärna fortsatt längre”. Efter det att jag år 2010 tog upp kampen för att kunna fortsätta att tjänstgöra efter fyllda sjuttio år, har kollegor vid Oslo universitet som närmast sig sjuttioårsgränsen tagit kontakt med mig. De har önskat att få råd hur man skall kunna fortsätta med akademiskt arbete efter den magiska sjuttioårsdagen.

Det är en differentiering av pensionsåldern byggd på frivillighet som jag efterlyser. Jag instämmer i det som skrevs på ledarsidan i *StrömstadsTidning* den 21 april 2012: ”En generell pensionsålder är lika orimlig som att alla ska ha samma skostorlek”. Den kände skönlitteräre författaren Henning Mankell har också uttryckt kritik mot den samhällsutveckling som gjort sig gällande på senare tid:

Vi lever i en värld där allt som är ungt är bra, medan de äldres erfarenheter knappast räknas som något att ha. Folk tvingas bort från sina arbeten när de nått en viss ålder, inte när de känner sig trötta eller mätta. ... Man löser inga problem genom att kasta en grupp människor på tillvarons sophög (*Göteborgs-Posten* den 4 september 2012).

Jag har inget behov av att ta emot pengar som pension utan att producera något tillbaka till samhället. Det är väsentligt att inte hamna utanför de akademiska kontakterna inklusive studentkontakterna. Isolering är ett gissel. På senare år har jag alltmer upp-

levt en glädje i att få dela med mig av min upparbetade erfarenhet och vetenskapliga kompetens till nya generationer av studenter och yngre forskare. Det händer ofta att jag får förfrågningar om uppdrag från olika håll inom universitetsvärlden men också från museer och media i Norge och Sverige.

Jag upplevde en stor glädje och lättnad när Kungliga Gustav Adolfs Akademien år 2010 ändrade tidigare bestämmelser så att seniorledamöter, som man kallas efter sjuttio år, numera har precis samma rättigheter som de arbetande ledamöterna att föreslå vetenskapliga pristagare och ansöka om forskningsmedel. Även inom de andra vetenskapliga akademier som jag tillhör kan man arbeta så länge man lever. Det gäller Vetenskaps societeten i Lund där jag blev invald 1978 och Kungliga Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala där jag varit med sedan 1988. En annan akademi speciellt avsedd för akademiska seniorer är Strömstad akademi. Institut för avancerade studier. Där blev jag år 2011 högtidligen installerad som professor i etnologi. Denna akademi innefattar företrädare för alla universitetsämnen vid svenska och en del utländska universitet. De invalda ledamöterna kan delta i symposier, hålla offentliga föreläsningar på olika håll i Sverige och medverka i antologier och en elektronisk skriftserie med utgivning varje år.

Författaren i mitten av bilden installeras till professor i etnologi vid Strömstad akademi av dess rektor Lars Broman längst till höger 2011. Foto Kristina Gustavsson.

Tvärvetenskapliga och nordiska forskningskontakter

Mitt intresse för tvärvetenskap och studier utanför det egna landets gränser som hade väckts under avhandlingsarbetet fick en fortsättning genom att jag gav ut en skrift *Forskning om folkligt fromhetsliv*, 1976. Jag besökte flera institutioner i Norden för att se på med vilka perspektiv man inom etnologin och grannvetenskaperna närmade sig studiefältet folklig religion. Min erfarenhet blev att olika vetenskaper kan komplettera varandra utifrån sina respektive kompetensområden. Jag kunde i denna skrift konstatera att det inte fanns

anledning att av självbevarelsedrift söka värna om sin profil gentemot grannvetenskaperna utan genom samarbete sträva att nå fram till den komplexa helhet, vari människans liv ingår (Gustavsson 1976: 97).

Maritima kulturmötesstudier

I mitten av 1970-talet kändes det väsentligt för mig att komma in på helt andra forskningsområden än livets olika högtider som jag fram till dess hade ägnat mig åt. Kulturmöten intresserade mig och jag började en projektverksamhet kring detta tema i Bohusläns kustbygder 1975. För att slippa att dra in min egen bakgrund ville jag förlägga fältstudierna på ett tillräckligt avstånd från min uppväxtmiljö. Det blev då naturligt att undersöka människor i fiskelägen som låg åtminstone någon mil bort från den gård där jag var uppväxt. Jag hade sedan tidiga år kommit i kontakt med delar av denna fiskarbefolkning genom att följa med pappa när han åkte dit med bil och sålde jordbruksprodukter och ibland mottog fisk i utbyte. Jag hade även tidigt mött sommargästerna som bodde i kustorterna under somrarna. Det blev spännande att undersöka deras kulturmöten med den bofasta befolkningen i ett historiskt perspektiv. Detta sträckte sig tillbaka till senare delen av 1800-talet när de första sommargästerna från Stockholmsområdet kom till bohuskusten som hyresgäster och fram till dess att de under senare årtionden har köpt upp allt fler av de äldre husen i kustorterna. Från 1990-talet har norrmän i stor omfattning tillkommit som nya turister och också köpt hus.

I kontakterna mellan sommargäster och bofast befolkning kunde det tidigare under 1900-talet råda harmoni utåt sett. Under ytan fanns det dock latent spänningar som tog sig uttryck i kritiska och gärna förlöjligande berättelser om den andra parten. Den yttre sociala och ekonomiska situationen och maktstrukturen gjorde det svårt eller omöjligt för människor inom de lägre sociala skikten att öppet framföra kritiska synpunkter mot de socialt och ekonomiskt bättre situerade sommargästerna. Därför uppträdde kustborna underdånigt i det yttre, men i sitt inre upplevde de kritiska synpunkter eller direkt missnöje. De negativa berättelserna blev för dem ett medel att ge utlopp åt den latent oppositionen. Detta stärkte samtidigt både sammanhållningen inåt och den egna sociala ställningen utåt. När ortsborna under tidigt 1900-tal kände

ett socialt underläge, kunde det kompenseras genom berättelser inbördes om sommargästernas lättja, dumhet, högfärd likaväl som om deras okunnighet vid fiske.

Min studie om sommargäster och bofasta blev också ett exempel på att etnologer har förutsättningar för att kombinera studiet av materiell och social kultur. Medan antropologer och sociologer undersöker socialt liv, kan etnologer studera materiell kultur, så som föremål eller byggnader, och sätta in detta i en social kontext. De kan t. ex. visa hur bostadshus i kustorter har ingått som en påtaglig del i konflikterna mellan sommargäster och kustbor. Jag var inte intresserad av husen i fiskelägena i sig utan av de människor som använt husen och vad dessa har betytt i samband med kulturmötena. På motsvarande sätt hade jag tidigare studerat betydelsen för de involverade av de kläder som barnaföderskorna bar vid kyrktagning eller brudparen när de visade sig offentligt första söndagen efter vigseln. Styrkan i etnologin är att vi kan integrera olika sidor av samhällslivet och skapa helhetsperspektiv gällande de materiella, sociala och andliga sidorna av kulturen.

Sommargästundersökningen var knuten till den nya avdelningen för etnologi i Göteborg (se därom ovan). Jag ledde flera fältarbeten tillsammans med etnologistudenter i Göteborg men också i Stockholm som kom på besök till Västkusten. Jag hade etablerat ett samarbete med Folkminnessamlingen vid Nordiska Museet i Stockholm och dess föreståndare Ebbe Schön som har sina rötter i Bohuslän. Jag ville dock inte att min hembygd skulle omfattas av undersökningarna. Det som jag kände till retade inte min nyfikenhet. Upptäckandets glädje och nyfikenheten är viktiga element i forskningen. Det är egentligen den yttersta drivkraften för att bli engagerad för sin forskningsuppgift. Jag var inte glad över att vissa av studenterna under fältarbetena ville studera min närmaste hembygd. Jag upplevde att min outtalade inställning var att jag hade rätt att studera andra, men ingen skulle studera mig och min bakgrund. Efterhand har jag emellertid blivit mera medgörlig. Annars hade jag inte kunnat skriva denna bok som bygger på subjektiva erfarenheter och tankegångar. Den större öppenheten beror faktiskt på inverkan från min fru Kristina som har ett mycket mera

Författarens fältarbete 1981 tillsammans med Ebbe Schön och studenter från Stockholms universitet. Teckning Stig Gitse. Göteborgs-Posten den 7 april 1981.

öppet förhållande till att berätta om sig själv och sin bakgrund. Kristina har en helt annan kulturbakgrund från medelklassen i storstaden Göteborg. I en socialt jämlik bondebygd som min har det däremot gällt att inte avvika alltför mycket från mängden och i varje fall inte ge uttryck för någon form av högmod. Det som gav mig anseende i bygden, enligt vad jag fått höra från äldre människor, var att jag hade kunskap om och erfarenhet av arbete på gården och inte bara höll på med studier och forskning. Det senare var något diffust och obekant i den miljön.

Vid mina västsvenska kustkulturstudier ville jag gärna utföra jämförande undersökningar inom andra kustmiljöer. Därför passade det bra när jag våren 1980 fick en inbjudan från finlandssvenska etnologer i Helsingfors att delta i fältarbete i skärgården kring Borgå på Pellingeöarna. Genom detta arbete fick jag många intressanta aspekter på kulturmötet mellan sommargäster och lokalbefolkning i en kustmiljö som hade helt andra förutsättningar än de tätbebyggda fiskesamhällena i Bohuslän. I den finlandssvenska skärgården var bebyggelsen mera utspridd. Det fanns därför mycket mera plats för både fastboende och sommargäster. Detta bidrog till klart mindre motsättningar än som jag vid denna tid mötte utmed bohuskusten. Även vid "Skärgårdsinstitutet" knutet till det svenska universitetet Åbo Akademi utfördes skärgårdsstudier bland den finlandssvenska befolkningen. Min pilotundersökning i Pellinge blev publicerad i detta instituts tidskrift *Skärgård*.

År 1982 inleddes ett skandinaviskt och tvärvetenskapligt forskningsprojekt kallat *Kattegatt-Skagerackprojektet* med litteraturvetaren Lars Lönnroth, då verksam i Ålborg, som initiativtagare. Projektdeltagarna ville dels undersöka kulturkontakter över haven Kattegatt och Skagerack, dels utföra jämförande lokala studier för att på-

Konferens med Kattegatt-Skagerackprojektet på Tjörn 1983. Initiativtagaren Lars Lönnroth sitter i mitten av den främre raden.

visa likheter och skillnader i vardagslivet inom skilda maritima miljöer i Danmark, Norge och Sverige. Ett samarbete etablerades mellan etnologer, historiker, konstvetare, litteraturvetare och kulturgeografer vid flera universitet i de tre länderna.

Vid de maritima undersökningarna frapperades jag av vilken framträdande roll de bofasta kustkvinnorna spelade. De fick klara av det mesta medan männen var borta på havet under långa tider. De skötte barnuppfostran, fiskberedning, jordbruk och boskapsskötsel. De skaffade bränsle, hyrde ut rum eller lägenheter till sommargäster, och de hade hand om ekonomin även när männen var hemma under vinterhalvåret. Det var kvinnorna som i stor utsträckning bar upp och vidareförde den schartauanska religiositeten till nya generationer. De slog noga vakt om normer och ideologier som de företrädde. Detta kom tydligt till uttryck vid mötet med inflyttare eller sommargäster som hade en annorlunda religiös ideologi och andra regler för livsföringen. Det kunde gälla iakttagandet av söndagshelgden. Kustkvinnorna opponerade öppet mot sådant som stred mot deras uppfattningar. Det utbildades bland kvinnorna bestämda kontroll- och angivarsystem som skulle hjälpa till att normerna efterlevdes och att inga nya religiösa ideologier vann insteg. Detta har gällt antingen kvinnorna har företrätt schartauanism eller frikyrkliga rörelser. Jag blev nyfiken på att djupstudera dessa kvinnor och på vis återknyta till mina tidigare kvinnohistoriska undersökningar vilka bl. a. ledde fram till doktorsavhandlingen 1972.

Författaren i mitten på bilden deltar i en TV-inspelning 1979 om bohuslänska kustkvinnor. Producenten Lennart Rudström längst till höger. Foto Eric Andersson.

Kvinnornas hårda arbete med tvätten. Målning av Carl Gustaf Bernhardson. Aina Barneviks samling.

En viktig källa vid studiet av kustkvinnornas hårda liv och deras föreställningsvärld har varit folklivsmålaren Carl Gustaf Bernhardsons (1915-1998) tavlor. Han hade själv levt bland dessa kvinnor under sin uppväxt på 1920- och 1930-talen på ön Skaftö och satte deras liv i fokus (se därom mera nedan).

När jag utförde dessa studier av kustkvinnor, hade kvinnoforskningen börjat slå rot både inom historieämnet och inom etnologin. Detta blev påtagligt också inom Kattegatt-Skagerackprojektet där olika uppfattningar om kvinnornas situation i äldre tid lyftes fram och ventilerades. Då diskuterades frågor om kvinnors ansvar, status och makt. Jag markerade att kvinnorna hade ett stort ansvar för många arbetsuppgifter och att detta ledde till en betydande självständighet. För att visa på att kvinnorna även hade makt och inte bara ansvar hänvisade jag speciellt till att de hade hand om ekonomin, såväl de pengar som de själva tjänade ihop genom uthyrning som männens inkomster från arbetet på havet. I kontrast till vissa forskare, särskilt inom dansk kvinnohistoria, kunde jag inte finna stöd för beskrivningar och analyser av kustkvinnornas tillvaro som enbart framhöll elände och förtryck.

Fältarbete med Kattegatt-Skagerackprojektet på Tjörn 1983. Författaren till höger och Poul Holm från Ålborg till vänster intervjuar Hildegard Wallenfelt vars fader Olaus Olsson byggde upp ett hembygdsmuseum på gården Bräcke.

Kattegatt-Skagerackprojektet har varit det största nordiska projekt som jag deltagit i och det pågick under hela 1980-talet. Jag var redaktör för den svenska delen av projektets skriftserie *Meddelelser* där sjunton nummer utkom från 1982 till 1990. Glädjande nog har intresset för maritima kulturstudier återkommit under 2 000-talet i Skandinavien varvid skrifterna i denna serie har fått förnyad aktualitet både bland historiker och etnologer. Vid den nordiska etnolog- och folkloristkongressen i Bergen 2012 förekom för första gången på mycket länge en panel med temat Maritim etnologi. Den blev inledningen till bildandet av ett nordiskt nätverk med detta tema under ledning av etnologen Simon Ekström och ”Centrum för maritima studier” i Stockholm.

Mina kustkulturstudier fortsatte även efter 1990. Vårterminen 1997 inbjöds jag som gästföreläsare till universitetet i Edinburgh i Skottland. Där är man mycket intresserad av de kulturkontakter som under lång tid har förekommit med Norden. Jag och Kristina fick möjligheter att besöka olika kustorter och bl. a. studera båtbyggeri. Vi frapperades av de många nordiska dialektorden som levde kvar i kustbygderna som rester från de gamla kulturkontakterna. Vid besöket i Edinburgh hamnade vi mitt i den valrörelse som för Skottlands del var väldigt speciell och djupt engagerande. Skottland skulle kunna få ett eget parlament för första gången sedan 1707 då man förenades med England. En nationalistisk yra var mycket påtaglig. Skottarna skulle genomgående rösta på Tony Blair som hade ställt i utsikt att inleda processen i riktning mot ett nytt skotskt självstyre. Vid ett följande konferensbesök i Edinburgh 2002 var det intressant att besöka den skotska parlamentsbyggnaden som kommit i bruk och som hade blivit en viktig nationell symbol.

Ideologier, normer och livsföring

En annan projektverksamhet som jag tog upp runt 1980 gällde förhållandet mellan ideologier, normer och människors livsföring. Jag ville tränga bakom de yttre beteendena, sedvänjorna, som jag studerat under 1970-talet och se på de ideologiska driv-

Författaren på fältarbete tillsammans med hustrun Kristina i en kustort i västra Skottland 1997. Foto Margaret Mackay.

krafterna och normerna bakom handlingarna. Överensstämde människors faktiska livsföring med de idéer och normer som de i princip anslöt sig till? Frågeställningar kring relationerna mellan idéer och praxis tilltalade mig. Då blev det naturligt att undersöka religiösa rörelser, eftersom ideologi och normer där borde vara extra framträdande. Mina teologiska studier som avslutades med en teologie kandidatexamen 1964, blev av särskilt värde vid ett sådant studium. Varken etnologer eller kyrkohistoriker hade studerat religiösa rörelser utifrån detta perspektiv. Överhuvudtaget visade etnologer knappast intresse för religiösa rörelser och religiösa frågor vid denna tid. Det kan ha ett samband med att historiematerialismen under 1970-talet fick ett betydande inflytande inom vårt ämne. Samhällets sekularisering bidrog också till det bristande intresse för religiösa rörelser som jag kunde märka. Det tillhörde inte det som var ”inne” att studera. Detta betydde dock inte så mycket för mig, eftersom jag inte har sneplat efter vart modevindarna inom vårt ämne har blåst. Man hinner ändå inte att vara i takt med dessa vindar. Det är bättre att satsa på det som man är engagerad av och blivit nyfiken på.

Min hembygd på Orust kom under det sena 1800-talet att präglas av den inomkyrkliga väckelserörelse som går under namnet schartauanism och som en av mina etnologidoktorander i Uppsala, Katarina Lewis, 1997 skrev en doktorsavhandling om ur kvinnoperspektiv. Schartauanismen som jag mött i konfirmationsundervisningen

var alltför bekant för att jag skulle studera den. Annorlunda var det med frikyrkliga väckelserörelser, som i stort sett har saknats på Orust. Däremot har de förekommit i stor utsträckning på grannön Tjörn. Jag hade knappast mött frikyrkliga människor när jag började studera pingstvännen på ön Åstol på södra Tjörn som låg på tillräckligt avstånd från min hembygd. Där var det ingen som kände till vem jag var och min släkt. Intensiva fältarbeten utfördes tillsammans med studenter från etnologiska institutionen i Göteborg i början av 1980-talet.

Under fältarbetets gång kom jag alltmer att fascineras av hur en liten religiös minoritet pingstvännen på Åstol som första gången uppträdde på 1920-talet, kunde växa sig allt starkare genom upprepade kraftiga väckelser och bli en dominerande lokal faktor vid mitten av 1900-talet. Pingstvännerna kom att prägla livet på ön även utanför den egna församlingen. Detta gällde inom politik, skolundervisning om livets uppkomst och utbudet av varor i affären där handelsmannen inte sålde snus, tobak eller öl. Det var viktigt för mig att få goda kontakter både med pingstvännen och utomstående som var kritiska mot församlingens dominans. I denna studie fann jag att människorna utanför frikyrkoförsamlingen använde berättelser om medlemmars påstådda normbrott som argument mot församlingen i en latent konfliktsituation. Vissa medlemmar sades t. ex. i smyg ha använt snus, som var förbjudet enligt pingströrelsens normer, eller baktala varandra i stället för att hålla samman som en grupp. Min övertygelse och erfarenhet är att folkloren i form av berättelser måste sättas in i sin sociala kontext där den används. Ett framträdande drag vid mina studier av de religiösa rörelserna har varit att inte bara undersöka medlemmarnas liv inom den egna gruppen utan också ge akt på relationerna till det omgivande samhället.

Inom Kattegatt-Skagerackprojektet studerade jag en religiös minoritet i kustorten Søgne i sydligaste Norge. Den kallades ”De frie venner” och påminde om pingstvännerna i Sverige. Jag blev intresserad av att medlemmarna rekryterades främst ur samhällets lägsta skikt. Kvinnor som befann sig i en svår social situation, som ogifta med eller utan barn och änkor, intog en ledande ställning. ”De frie venner” blev en tillflyktsort för dem som hade det sämst ställt i samhället. Dessa kvinnor blev sedda över axeln av de mer etablerade, nämligen bönder, fiskare och skeppare, som var engagerade inom den inomkyrkliga rörelsen ”Inre mission”. Genom studien av ”De frie venner” fick jag också ett jämförande regionalt perspektiv på pingstvännerna på Åstol. Många likheter fanns i fråga om föreställningar och livsföring.

När jag blivit föreståndare för ”Centrum för religionsetnologisk forskning” vid Lunds universitet 1982, sammankallade jag ett nordiskt och tvärvetenskapligt symposium om religiösa väckelserörelser i Norden under 1800- och 1900-talen. Detta ägde rum i Lund 1984 med deltagare från alla nordiska länder. Ämnena etnologi, historia, kyrkohistoria, musikvetenskap, litteraturvetenskap och sociologi var företrädda. Flera inlägg tog upp väckelserörelsernas ideologier medan jag, med ett lokalt exempel hämtat från missionsförsamlingen på ön Smögen i Bohuslän, diskuterade hur gällande normer för livsföringen vidmakthölls inom den religiösa gruppen både genom angivarsystem, ryktesspridning och kraftiga sanktioner vid normbrott.

Studierna av folklig religion fick en alltmer internationell inriktning när *Society International of Ethnology and Folklore*, förkortat SIEF, vid en europeisk kongress i Bergen 1990 beslöt att starta ett forskarnätverk, en så kallad kommission för studiet av folklig religion. Jag blev vald till ledare för denna kommission. Det var mitt första större utomnordiska uppdrag. Kommissionen inbjöd till en konferens i Uppsala 1993 med temat *vardagens fromhetsliv*. I min studie tog jag fasta på folklig vardagsreligiositet inom olika sociala grupper och inte bara inom väckelserörelser som tidigare hade varit mitt studiefält. Inom denna kommission har konferenser anordnats i regel vart tredje år på olika håll i Europa och med olika teman varje gång. Konferensbidragen har utgivits i egna publikationer. I Portugal 1996 gällde diskussionerna *kontinuitet och förändringar* inom folklig religiositet. I Ungern 1999 var temat *folklig religion och politik*. I Skottland 2002 diskuterades folkreligionen speglad ur *köns- och åldersperspektiv*. I Slovenien 2006 var temat religionens uttrycksformer med hjälp av *de fem sinnena syn, hörsel, lukt, smak och känsel*. Inom luthersk tradition har hörandet varit det centrala, men förändringar har inträtt efter hand så att även andra sinnen har kommit att få en betydelse inom den offentliga religionsutövningen. I Polen 2010 var temat *känslornas betydelse*. Då kunde jag presentera religionens innersida hos en 1800-talsbonde Jakob Jonsson vars brev och dagböcker jag haft till-

Konferens i Skottland 2002 inom SIEF:s kommission Folk Religion. Tretton olika länder är representerade. Nils-Arvid Bringéus nummer två från vänster i första raden.

gång till (jfr nedan). Annars är det inte lätt att få en uppfattning om vad gemene man tänkte och upplevde med avseende på religion i äldre tid. Yttersidan av religionen vet vi mer om med hjälp av prästernas anteckningar om olika kyrkliga förrättningar antingen det gäller dop, vigslar, konfirmation, begravningar eller gudstjänstbesök och nattvardsfirande. I Ungern 2012 handlade konferensen om *folkreligionen i rörelse* och jag presenterade nutida föreställningar uttryckta på minessidor på internet om vad som händer efter döden.

År 2012 blev jag involverad i ett västeuropeiskt bokprojekt knutet till det katolska universitetet i belgiska Leuven och det holländska Meertensinstitutet i Amsterdam. Projektet skall ge ut flera publikationer om förhållandet mellan materiell kultur och folklig religion under tiden 1780-1920. Författarna hämtas från flera olika länder. Min uppgift har varit att skriva om hur vardagsreligionen i Skandinavien har påverkats av de olika materiella förändringar som uppstått i samband med industrialiseringen.

Finnskogprojektet – minoriteters egen historia som kampmedel

År 1986 inleddes ett nordiskt forskningsprojekt som skulle undersöka historien om den finska befolkning som på 1500- och 1600-talen utvandrade till skogsområden i mellersta Sverige och Norge. Initiativet till projektet togs av religionsvetaren Juha Pentikäinen vid Helsingfors universitet. Jag blev tillfrågad om att medverka på grund av min kännedom om norsk och svensk kultur och min erfarenhet av äldre norskt och svenskt språk. Det finska språket hade helt försvunnit hos finnättlingarna när vi startade projektet. Det som kom att starkt engagera mig ute i fält var hur dessa finnättlingar hade börjat använda sig av sin tidigare historia för att hävda sig i en utsatt minoritetssituation. När den finska kulturen höll på att dö ut, började vissa eldsjäljar bland finnättlingarna, särskilt den norska författarinnan Åsta Holth född 1904 och död 1999, att återuppliva historien, kulturen och språket. En viktig sak har varit de sedan år 1970 årligen anordnade Finnskogdagarna i Hedmark fylke i Norge. Under dessa tre dagar i juli månad har man utropat republiken Finnskogen med Åsta Holth som president så länge som hon levde. Hon lyckades genom sina böcker om äldre finnskogliv vända synen bland de yngre finnskogborna så att de blev stolta över sitt finska ursprung. Det finska språket återupplivades genom kurser i finska där flera yngre finnättlingar kom att delta. Bussresor har anordnats till orter i finska Savolax varifrån de flesta finnarna kom. Denna omvärdering av en tidigare föraktad och socialt underlägsen kultur utgör ett intressant exempel på hur en utsatt grupp kan rekonstruera sin historia och använda den som ett instrument mot det omgivande norska eller svenska majoritetssamhället. Man protesterar då mot en tilltagande ekonomisk och social utarmning i dessa utkantsområden. Finnskogdagarna har bidragit till att öka sammanhållningen hos finnskogbefolkningen. Medlemsbladet *Finnkultur* som ges ut med fyra nummer årligen har spelat en viktig roll för sammanhållningen mellan finnskogborna i Värmland och Hedmark fylke. I detta blad återges gamla doku-

ment som olika eldsjälar spårat upp i arkiv. Det som kommit att ha en särskild betydelse är allt det material som den finlandssvenske folkminnesinsamlaren Carl Axel Gottlund samlat in när han under långa perioder på 1800-talet levde bland finnättlingarna i både Norge och Sverige. Det är inte längre skam utan stolthet och positivt engagemang som har kommit att gälla. En kvinna som länge varit aktiv vid Finnskogdagarna framhöll att ”vi känner oss nuförtiden inte på något sätt efter dem som bor i centralorten”. De eldsjälar som kämpat för decentralisering och emot utflyttning har också förmått ledningen i den norska kommunen Kirkenær att förbättra förhållandena. En ny skola och ett nytt bibliotek har inrättats i den finska skogsbygden.

Finnskogprojektet pågick från 1986 till 1990. Tyvärr blev den antologi som vi inom ledningsgruppen för projektet hade färdigställt aldrig tryckt trots att den förelåg i korrektur på Norstedts förlag. Detta blev en missräkning. Jag har alltid varit angelägen om att all projektverksamhet skall avslutas med tryckta publikationer och det har också lyckats utom vid detta tillfälle.

*Författarinnan Åsta Holth klädd i finnskogdräkten vid Finnskogdagarna i juli 1975. Hon står bredvid monumentet över Carl Axel Gottlund (1796-1875) som dokumenterade den finska kulturen i Norge och Sverige under 1800-talet.
Foto Birger Nesholen.*

Måttlighet, missbruk eller avhållsamhet gällande alkohol

Ett annat nordiskt och tvärvetenskapligt forskningsnätverk som jag startade i början av min Uppsalatid och som pågick under hela 1990-talet gällde synen på alkohol och nykterhet i Norden under 1800- och 1900-talen. Tre symposier ägde rum i Uppsala

1989, 1991 och 1993 och ett i norska Fredrikstad 1997, med deltagare och föreläsare från humaniora och samhällsvetenskap i hela Norden.

En av inspirationskällorna till att jag inledde fältinsamling om alkohol och nykterhet tillsammans med studenter i Uppsala 1988 var att min fru Kristina hade börjat arbeta på alkoholkliniken på Ulleråkers psykiatriska sjukhus. En annan grund var min nyfikenhet på folkrörelser. Jag hade ägnat mycket intresse åt religiösa rörelser, och andra forskare hade studerat arbetarrörelser. Däremot hade etnologer knappast undersökt nykterhetsrörelsen som var så framträdande i Sverige under tidigt 1900-tal.

Jag ville ta reda på vad det var för människor som engagerade sig för nykterhets-saken och hur den präglade deras livsföring. Var det möjligt att bygga en hel folkrörelse enbart på ett negativt beteende att avstå från alkohol? Måste det inte också tillkomma något positivt i form av socialt liv för att människor skulle attraheras? Hur lyckades föreningarna upprätthålla normerna bland medlemmarna? Gjorde sig liknande mönster gällande som bland frikyrkliga rörelser i fråga om normbrott och sanktioner i form av angivarsystem, uteslutningar osv? Hur har nykterhetsrörelsens människor lyckats anpassa sig till förändrade samhällssituationer så att de kan attrahera nya generationer? Vilken roll har kvinnor spelat och hur har de sökt inverka på sina män och sina barn? För en etnolog föll det sig naturligt att djupstudera dessa frågor på lokal nivå under en hundraårsperiod från det att nykterhetsrörelsen uppstod fram till vår egen tid. Efter att ha sökt i olika föreningsarkiv föll mitt val på logen Nya Stjärnan som grundades i Valla på ön Tjörn 1901 och där protokollen var noggrant förda och bevarade.

I min hemmiljö på Orust har det knappast funnits någon nykterhetsverksamhet att tala om. I mitt hem och i bygden i allmänhet härskade måttlighetsprincipen i fråga om alkohol. Männen kunde ta en sup och kvinnorna ett glas likör i högtidliga sammanhang när de blev bjudna men inte dricka för sig själva i vardagen. Denna dominerande måttlighetssyn var religiöst förankrad genom schartauanismen som hade en betydande ställning på Orust. Att dricka i vardagen i någon större omfattning gjorde bara

*Författarens pappa Gustav bjöd på alkohol vid kalas, brännvin till männen och likör till kvinnorna.
Foto Birgit Andersson.*

vissa alkoholiserade män som regelbundet besökte affären nära mitt föräldrahem för att köpa öl. De överskred måttlighetens gränser. Alltifrån barndomen såg jag dessa män, som inte var vanliga bönder utan murare, målare, slaktare och stenarbetare, ställa sig bakom affärslokalen för att dricka ur sina ölfaskor. De fick nämligen inte dricka inne i affären även om det var kallt ute. Dessa män hade inget större anseende i bygden, men befolkningen accepterade att de hade ett sådant alkoholberoende.

Flertalet människor som levde efter måttlighetsprincipen skulle ha brännvin hemma så att de kunde bjuda besökande. När jag var åtta år tillät pappa mig att ta en mun ur ett glas brännvin. Det smakade så illa att jag aldrig senare har varit intresserad av att dricka brännvin och knappast annan alkohol heller. Vin var inte aktuellt i min hembygd. Pappa hade alltid ett förråd av brännvin som han emellanåt inköpte på systembolaget i vår närmaste stad Uddevalla. Han köpte ut sin ranson på motboken så länge som den var i bruk fram till 1955. Pappa drack dock knappast själv av det inköpta ens när han fick besök. Han sade att han aldrig hade varit berusad och han drack nästan bara när han blev bjuden av andra vid kalas men bara något glas. Han brukade också låna ut brännvin till folk i bygden men detta gällde inte personer som han visste var alkoholiserade trots att de emellanåt frågade om att få låna. Om dessa kom på besök, vilket hände då och då, uppenbarligen för att få brännvin, tog han fram en särskild flaska. Där fanns det bara lite brännvin på botten ungefär så mycket att det räckte till en eller högst ett par supar. De alkoholiserade begav sig nämligen inte iväg förrän innehållet i flaskan var slut. Pappa berättade att hans pappa Anders hade gjort likadant när hans farmor Helena kom på besök från granngården Smedby. Pappa gillade inte att hans farmor hade varit så begiven på alkohol att hans pappa fick dela ut en begränsad ranson till henne. Att en kvinna var beroende av alkohol var ännu mer ovanligt och uppseendeväckande än bland män. En sådan kvinna fick ett sämre anseende än en man i samma situation. En mycket originell grannkvinna som bl. a. snusade och svor och som var skol- och konfirmationskamrat med pappa, besökte oss i stort sett dagligen under min uppväxt. Hon ville gärna ha brännvin, men pappa bjöd henne inte. Hon fick nöja sig med kaffe och mat.

Till skillnad från Orust fanns nykterhetsloger på Tjörn under hela 1900-talet. Nykterhetsmänniskorna var, när jag började mina undersökningar, lika obekanta för mig som frikyrkomänniskorna. Min nyfikenhet var en bra utgångspunkt när jag gick igenom protokollen hos logen Nya Stjärnan alltifrån starten 1901. Jag följde sedan upp arkivstudierna med djupintervjuer bland medlemmar inom logen. Målet var att komma dessa människor nära in på livet, få en bild av deras tankar, känslor och upplevelser. Hur har de lyckats föra sina uppfattningar och normer vidare till nya generationer? Konkurrensen om ungdomarnas intressen har ju alltmer gjort sig märkbar under senare årtionden. Levde människorna inom logen på det sätt som de blivit undervisade eller avvek de genom normbrott och hur kom logen i så fall till rätta med detta? På lokal nivå var det även möjligt att se på vilket inflytande kvinnorna haft inom logen. Jag studerade också hur nykterhetsmänniskorna bemöttes i sin sociala omgivning där det förekom en hel del motstånd.

Logemedlemmarna försökte även påverka sin lokala omgivning bl.a. genom att vara verksamma inom kommunalpolitiken och särskilt inom nykterhetsnämnden. Logen hade ett medlemstal på mellan 80 och 130 fram till 1975 då en drastisk minskning inträdde ned till ett trettio-tal medlemmar, en siffra som därefter har varit ganska konstant fram till nu med 25 medlemmar 2012. Problemet under de sista årtiondena har gällt nyrekrytering av ungdomar. Logeverksamheten såg länge ut att gå en säker död till mötes. Vid förnyade fältarbeten inom logen 2012 och 2013 har jag emellertid märkt att en nysatsning har kommit i gång för att nå ungdomar.

Nykterhetsfolkets dag på Kristi himmelfärds dag i Valla 1957. Medlemmar i nykterhetslogen och missionsförsamlingen tågar tillsammans och bär den svenska flaggan och IOGT-flaggan. Ett sådant gemensamt firande mellan logen och missionsförsamlingen förekom fram till 2 000-talets början.

Gränsens kulturmöten

Under 1990-talet hade jag en ledande roll inom det skandinaviska projektet ”Gränsens kulturmöten” som innebar ett nära och fruktbart samarbete med Bohusläns museum i Uddevalla och Strömstads museum samt Borgarsyssel museum i Sarpsborg. År 1999 utgav Rolf Danielsson vid Bohusläns museum och jag projektantologin *Gränsens kulturmöten*. Huvudvikten var lagd på kulturmöten i anslutning till nationsgränser.

Gränsen mellan Norge och Sverige, med tonvikt på Bohuslän, Dalsland och Østfold fylke, stod i centrum och tidsperioden var 1800- och 1900-talen. Flera fältarbeten med studenter från Uppsala genomfördes på båda sidor om gränsen. Inom projektet utförde vi också jämförande studier vid den dansk-tyska gränsen som hade flyttats norrut efter krigsslutet 1864 och återigen söderut efter en folkomröstning 1920. Samarbetetspartner var "Institut for grænseregionsforskning" med säte i den danska staden Aabenraa.

Vid den svensk-norska gränsen har arbetsvandringar i stor utsträckning gått från västra Sverige till Norge alltsedan det sena 1800-talet och fram till vår tid. Bristen på arbetskraft i Norge har passerat väl överens med brist på arbetstillfällen i västra Sverige. Under 2 000-talet har många svenska ungdomar fått arbete i Norge med lönemässigt förmånliga villkor. Handelsresor över gränsen har under vissa tider förekommit från Sverige till Norge och vid andra tider den motsatta vägen. På 1950-talet fick jag själv följa med mina föräldrar på resor till en norsk gränshandel nära Halden. Pappa körde med den bil av märket Ford Prefekt som han inköpt 1950. Vid den tiden var det extra billigt att köpa socker, margarin och mjöl i Norge.

En kraftig norsk handelsinvasion över gränsen till Sverige har skett från och med 1990-talet. Normmännen har fått helt andra ekonomiska resurser än tidigare. Den norska kronan har stigit kraftigt i värde jämfört med den svenska och de svenska priserna på viktiga basvaror har varit avsevärt lägre än de norska.

*På norska Svinesunds-
sidan inhandlar
resenärer från Orust på
1960-talet säckar och
lådor med socker, mjöl
och margarin.
Foto Lilly Rutgersson.*

Flödet över gränsen av alkohol har också haft olika förutsättningar under olika tidsperioder. Under det norska förbudet mot alkohol 1916-1927 förekom en hel del smuggling över gränsen till Norge. Polisen gjorde razzior och grep många smugglare. Under andra världskriget, när den norsk-svenska gränsen var helt stängd av de tyska nazisterna, använde normmännen i hemlighet alkohol som bytesmedel för att få tag i nödvändiga baslivsmedel på andra sidan gränsen. På så sätt kunde svenska män skaffa sig större kvantiteter av alkohol än de kunde köpa med hjälp av motboken i Sverige. Under de långvariga strejkerna vid det norska vinmonopolet 1978, 1982 och 1986 gick alkoholströmmen åter från Sverige till Norge utan att det var förbjudet som det

var under förbudstiden. I ännu senare tid har Sverige fungerat som transitland för smuggling av alkohol och även droger till Norge. Detta har tilltagit efter Sveriges inträde i EU 1995 då landets gränser blev öppna mot Europa.

Då det gäller frikyrkliga rörelser, som i Sverige varit vanligare än i Norge, sökte de sig i äldre tid över gränsen till Norge. Predikanter har regelbundet passerat gränsen till och med under andra världskriget när gränsen i övrigt var stängd. Frikyrkliga möten har förekommit med både norska och svenska gränsbor närvarande. Metodisterna på båda sidor om gränsen höll årligen så kallade gränsstämmor. Frikyrkomänniskorna hade byggt upp ett kontaktnät som gick på tvärs av olikheter inom rikspolitiken.

Ur kulturmötesperspektiv fann jag det intressant att studera kvinnor som flyttat från en kustmiljö i Norge till kustorter i Bohuslän. Detta skedde när de i mitten av 1900-talet, i flera fall även under andra världskriget efter särskilt tillstånd, gifte sig med bohuslänska fiskare som besökt norska hamnar. Detta kulturmöte blev på flera sätt problematiskt trots att de ingifta kvinnorna kom från en kustmiljö till en annan. De infödda kvinnorna i Bohuslän hade svårt att acceptera en del av de inflyttade kvinnornas levnadsvanor. Jag fann att motsättningarna inte hade någon nationell grund utan de berodde i stället på ideologiska, kulturella och sociala faktorer. De inflyttade kvinnorna kom nämligen från arbetarfamiljer i städer och tillhörde frikyrkliga rörelser som inte förekom i de schartauanskt präglade kustorterna i Bohuslän. De norska matvanorna avvek också från vad som förekom i de bohuslänska fiskarhemmen. De norska kvinnorna saknade framför allt indraget vatten och elektricitet i husen som de var vana vid från sina hemorter i Norge.

Nordiska nätverk

Åren 1981-1989 var jag medlem i styrelsen för det nordiska nätverket *Nordic institute of Folklore*, NIF. Det var en viktig kontaktlänk mellan folkloristiska forskare i Norden. I NIF: s informationsorgan *NIF Newsletter* publicerade jag ofta rapporter om forskarkurser, forskningsprojekt och konferenser och symposier som jag deltagit i såväl i Norden som på den europeiska kontinenten. År 1998 omvandlades NIF till *Nordic Network of Folklore*, NNF och informationsbladet bytte namn till *Nnf News*.

Styrelsemötena inom NIF hölls på olika platser i Norden för att ledamöterna skulle bli kända med de olika forskningsmiljöerna. Särskilt minns jag en resa sommaren 1982 till Alta i Nordnorge. Styrelsemedlemmarna åkte tillsammans på en två timmar lång flygresor från Oslo. Det var en påfrestning för mig genom att jag alltid haft en stark flygrädsla. Pappa varnade mig för flygresor. Räddningen vid resan till Alta blev att jag fick sitta bredvid Bente Gullveig Alver som höll mig i handen under hela flygresan. När vi kom fram hade jag nästan klämt sönder hennes hand genom min nervositet och spänning. Efter denna flygresor har dock flygrädslan avtagit mer och mer och successivt nästan försvunnit. Tack Bente för att du hjälpte mig att börja bearbeta min flygrädsla! Väl framme i Alta var det en upplevelse för mig att för första gången

få se midnattssolen. Mötesdeltagarna blev dagvilliga och vi höll möten och företog även vandringar långt ut på natten. Det anordnades också en sjutton mil lång exkursion med buss utmed Altaälven från samebyn Kautokeino. Sakkunnig guide var juristen Knut Blom. Han hade som domare i den norska högsta domstolen handlagt de samiska överklagandena om utbyggnad av vattenkraft i Altaälven inte så lång tid innan vår resa. Vi fick på nära håll se de naturmiljöer som varit så omdebatterade i media i samband med denna konflikt.

Sedan 1988 är jag medlem i Editorial Board för den engelskspråkliga folkloristiska årsboken *ARV. Nordic Yearbook of Folklore*. Målet med denna är att för en större internationell publik publicera information om viktiga forskningsarbeten i Norden både i form av uppsatser och en mångfald av recensioner. Jag har lagt mig vinn om att både skriva artiklar och recensera andras arbeten i denna årsbok som för nordisk folkloristik är ett viktigt ansikte utåt mot den internationella världen.

Ett nordiskt nätverk gällande forskning om döden, *Nordic Network of Thanatology*, förkortat NNT, bildades vid ett symposium i Ålborg 2010. Initiativtagare var den danske sociologen Michael Hviid Jacobsen som 2008 deltog i ett nordiskt symposium om döden som jag anordnade i Oslo. En antologi med inläggen vid detta symposium utgavs 2009 av Kungliga Gustav Adolfs Akademien i Uppsala (*Döden* 2009). Det andra symposiet anordnat av NNT hölls i Helsingfors 2012. Då talade jag om trosföreställningar som uttrycks på minnessidor på internet över avlidna sällskapsdjur. NNT skall fungera som ett kontinuerligt forum för vetenskapligt utbyte inom temafältet döden. För att även forskare utanför Norden skall kunna delta hålls alla inlägg på engelska och framstående internationella forskare inbjuds att delta. Det är en ny trend att även nordiskt forskningsutbyte vid konferenser och symposier alltmer hålls på engelska. Detta sammanhänger bl. a. med att finska forskare annars lätt hamnar utanför den nordiska forskningsgemenskapen. Förmågan att förstå de skandinaviska språken har i Finland avtagit märkbart under min tid som forskare.

Till min glädje har cykling under 2010-talet blivit ett etnologiskt forskningsfält i Skandinavien. Detta ämne hade en egen diskussionspanel "Cycling: past, present and future" vid den internationella SIEF-kongressen i Tartu i Estland 2013. I mitt bidrag "Cycling as fun in Norway and Sweden" arbetade jag med ett rikhaltigt arkivmaterial som insamlats vid etnologiska arkiv i både Norge och Sverige. En del arkiv hade även inlett en nyinsamling 2012.

Individstudier i ett samhällsperspektiv

Sedvänjor var det primära under mitt avhandlingsarbete och de andra tidiga studierna gällande livets högtider, dvs ståta brud och minnesdrickning vid begravning. Sedvänjor förutsätter återkommande handlingar i bestämda situationer, t.ex. vid livets och årets olika högtider, och att de iakttas av många människor. Det finns ett normtryck att seden skall efterlevas. De kollektiva dragen i kulturen står också i cen-

trum. I motsättning till detta kan det ibland vara en fördel att fördjupa sig i studiet av en enda individ samtidigt som man strävar efter att sätta in denne i sitt sociala och historiska sammanhang.

Folklore i ett socialt sammanhang

Min första individstudie avsåg berättelser om *1800-talsprästen Laurentz Olof August Simson* (1815-1900) som var verksam i fiskeläget Karingön i mellersta Bohuslän i drygt femtio år från 1849 till 1900. Det var dock inte prästen i sig och hans liv som var utgångspunkten för studien utan frågeställningen om hur han uppfattades av kustborna i den sociala miljö där han verkade, och hur detta har lett fram till den rikhaltiga berättartradition som jag kunde samla in. 1981 utgav jag skriften *Folklore och sociala konflikter* med underrubriken *En studie av "skvaller" i ett fiskeläge*. Vid fältarbeten under 1970-talet på Karingön gällande kulturmöten mellan sommargäster och bofast befolkning slogs jag nämligen av vilken mängd av berättelser som förekom om denne präst. Jag blev intresserad av varför det fortfarande berättades så mycket om honom och hans gärning så lång tid efter hans död. Varför fanns det motsatta versioner, positiva respektive negativa, som omtalades av olika informanter, kring ett och samma tema? Det gällde t. ex. frågan om hur och varför prästen tilldelades en Vasaorden av kung Oscar II som besökte ön 1887. De positiva församlingsborna menade att han fått denna orden för det omfattande arbete som han utfört inom församlingen, inte minst de oegennyttiga insatserna för skolan på ön. Efter att prästen hade fått Vasaorden skulle kapellpredikanten Gullbring på grannön Gullholmen ha lånat medaljen och målat av den på den stora galjonsfigur som stod i Simsons trädgård. De kritiska berättelserna uppger däremot att prästen först hade målat en Vasaorden på galjonsfigurens bröst. När kungen senare kom till ön skall han ha undrat varför galjonsfiguren fått en Vasaorden. Då skall prästen ha svarat: "Jag tyckte att någon på Karingön skulle ha den". En annan variant lyder: "När ingen annan här i församlingen fått den, så tyckte jag, att han skulle få den". Kungen skall ha blivit road av ett sådant svar och tilldelade Simson därefter Vasaorden. Vid en närmare granskning fann jag att de diametralt motsatta versionerna hängde samman med den sociala situationen under prästens tid. Det förekom då klart motsatta uppfattningar om hans verksamhet inom denna församling som främst bestod av fiskarbefolkning. De olika synsätten under prästens tid hade sedan traderats genom berättelser inom familjerna framåt i tiden under många årtionden. Prästen var inte någon slätstruken figur utan engagerade sig i olika samhällsfrågor och fick både trogna vänner och bestämda fiender. De sentida berättelserna blir på så vis en nyckel till att förstå upplevelser och föreställningar under prästens egen tid. De sociala sammanhangen ger ofta förklaringen till folkliga berättelser.

Prästen Simson med Vasaorden på bröstet tillsammans med hustrun framför den prästgård som han lät bygga 1876. En av de tre fosterdöttrarna står på trappan. I förgrunden galjonsfiguren i profil och prydd med Vasaorden på rocken. Foto i privat ägo.

Folklivsmålarens skildring av liv och föreställningsvärld inom kustkulturen

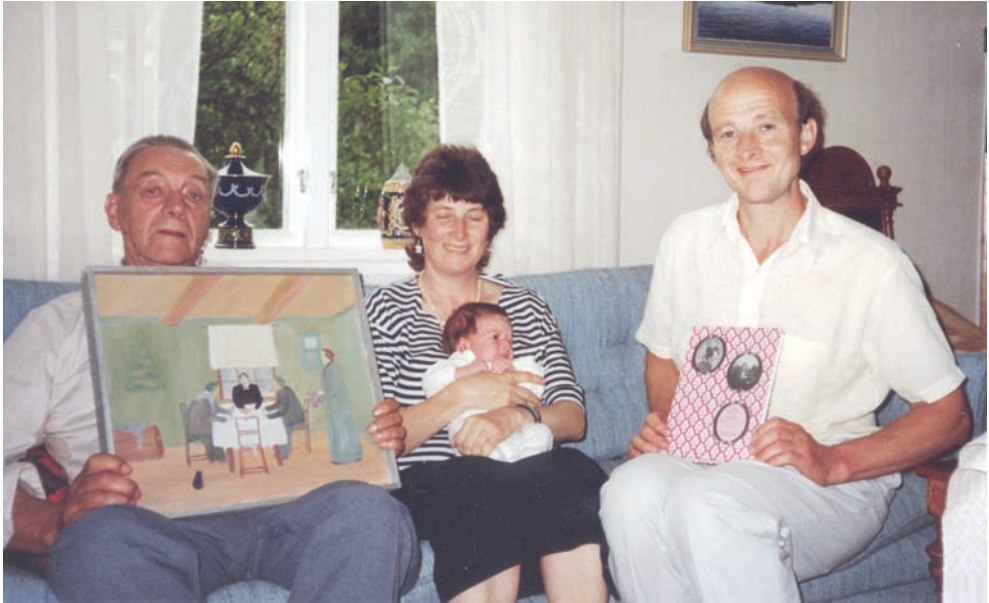
Nästa djupstudie knuten till en enda person gällde *folklivsmålaren Carl Gustaf Bernhardson* (1915-1998) som jag träffade första gången under ett fältarbete 1975 på ön Skaftö. Därefter hade jag regelbunden kontakt med honom ända fram till hans död. Utgångspunkten för undersökningarna var dock inte personen Bernhardson själv utan hans målningar som skildrade ett försvunnet kustliv. Kvinnorna stod i centrum för hans intresse. De levde hela tiden på hemorten medan männen under stora delar av året ägnade sig åt fiske eller sjöfart långt ute på havet (jfr därom ovan). Min första uppgift med avseende på Bernhardsons tavlor var att tillsammans med museichefen Allan T. Nilson anordna en större utställning 1980 på Göteborgs Historiska Museum. Jag utgav en skrift om målaren och hans verk under rubriken *Skärgårdsvardag*. Utställningen blev en stor framgång genom att den blev så välbesökt. Senare studerade jag målarens folkloristiska motiv som avser övernaturliga väsen så som gastar och nissar. Min framställning presenterades vid ett internationellt bildsymposium i Lund 1984 och väckte där stor uppmärksamhet. Konstnären menade sig ha ett så kallat

Författaren talar vid vernissagen av Bernhardsonutställningen i Sæby i Danmark 1997. Foto Kristina Gustavsson.

tredje öga så att han kunde se in i den övernaturliga världen och därefter måla vad han menade sig ha sett. Han blev glad över att universitetsforskning och museer intresserade sig för hans måleri. Det byggde på vad han upplevt i sin ungdom och vad han hört berättas av äldre släktingar, särskilt hans morfar. Den första utställningen utanför Sverige ägde rum 1997 i Sæby i Danmark där jag och Ann-Mari Brockman vid Bohusläns museum talade vid vernissagen.

Bernhardson var en tillbakadragen person som hela tiden målade nya motiv i sin ensligt belägna stuga. När han kom till mitt och Kristinas bröllop 1987 skänkte han oss som brudpar en tavla med motivet "Mormors morgonbön". Då vår son Johan föddes 1988 fick han i samband med dopet en tavla med motivet "Pastorn på besök". Dessa gåvor var unika, ty konstnären ville inte sälja eller på annat sätt lämna ifrån sig tavlor till enskilda personer. De skulle hållas samlade på offentliga institutioner för att användas vid kommande utställningar och forskning. Så har det också blivit. 526 av Bernhardsons målningar finns på Bohusläns museum i Uddevalla och är tillgängliga digitalt (www.bohusmus.se/samlingar). Ett särskilt Bernhardsonrum finns också på museet. Min klasskamrat i folkskolan Aina Barnevik har dessutom inköpt 233 tavlor för att detta kulturarv inte skall skingras. Motiven på dessa tavlor har också lagts ut digitalt (www.cgbernhardson.se) och målningarna ställs ut för allmänheten med jämna mellanrum. Själv har jag kunnat använda Bernhardsons tavlor som illustratio-

Carl Gustaf Bernhardson överlämnar tavlan "Pastorn på besök" som doppresent till författarens och Kristinas son Johan 1988. Foto Mats Wångblad.

Aina Barnevik talar vid en utställning i Kungälv 2011 om Carl Gustaf Bernhardsons målningar som hon äger. Foto Kristina Gustavsson.

ner i flera publikationer som jag har utgivit. Målningarna kompletteras med en baksidestext författad av konstnären.

Jag trodde att jag kände denne konstnär ganska väl när han ingående berättat för mig om olika motiv. Han gav dock inte någon inblick i sitt inre liv i form av tankar och känslor. Sådan information fick jag först sommaren 2010 när konstnärens efterlämnade anteckningar och dagböcker blev offentliga. De är nu deponerade på Bohusläns museum genom brorsonen Claes Berntssons försorg. Där får man en inblick i hur ungkarlen Bernhardson hela livet intresserat sig för unga och vackra kvinnor, haft en stark ödestro, varit påtagligt miljöengagerad för ekologisk odling och haft en hög uppfattning om sig själv som ett geni. Allt detta samtalade han inte om med andra människor under sin livstid, inte ens med de allra närmaste anhöriga och vännerna. Konstnärens inre liv skulle vara privat. Det var tavlorna som skulle vara hans gåva till eftervärlden.

En bondes liv och tankar på 1800-talet i ett socialt sammanhang

Den tredje individstudien utförde jag under 2 000-talet och den avsåg *1800-talsbonden Jakob Jonsson (1795-1879)*. Han bodde i min grannsocken Röra på Orust. Detta var egentligen första gången som jag intresserade mig för studier av lantbruk. På 2 000-talet var situationen annorlunda än när jag på 1960-talet vägrade att skriva om höbärgning som Nils-Arvid Bringéus föreslog. På 2 000-talet hade mitt eget aktiva bondeliv under pappas tid fram till 1980 kommit på tillräckligt tidsavstånd från mig. Därigenom hade tidigare känslomässiga spärrar försvunnit. Bonden Jakob Jonsson

skrev dagböcker och brev som jag första gången fick se i handskrift vid fältarbeten under 1970-talet. Detta handskrivna material fanns bevarat hemma hos en del av bondens avkomlingar som fortfarande bor kvar i Röra. Det som gjorde mig intresserad var att denne bonde inte bara beskrev yttre händelser på gården så som arbetsliv, föremål och sedvänjor, vilket annars är det vanliga i bondedagböcker från 1800-talet. Han tecknade också ned information om sina upplevelser och känslor med tanke på sådd och skörd, sin personliga relation

Jakob Jonssons trebenta trästol som han satt på när han skrev sina dagböcker och brev. Tegneby hembygdsförenings museum. Foto Kristina Gustavsson.

Författaren, till vänster på bilden med mörk keps, talar vid en kulturvandring 2010 i Jakob Jonssons fotspår. Foto Kristina Gustavsson.

till husdjuren, sina tankar i samband med födelse (också missfall) och död. Religionen spelade en stor roll som en ledstjärna för hans livsföring och tankeliv. Han inte bara berättade om andras sjukdomar och dödsfall utan visade också en stor empati med de drabbade och anhöriga i sådana sammanhang. Läsaren får en tydlig och chockerande uppfattning om hur döden drabbade ett lokalsamhälle före 1900-talets alla medicinska upptäckter. Tänk vilken välsignelse som penicillin och vaccinationer har medfört i fråga om människors överlevnad i samband med epidemier.

Möjligheten att nå en närhet till en sedan länge avliden person fascinerade mig. När jag skulle tolka de efterlämnade källorna hade jag god hjälp av min tidigare praktiska erfarenhet av ett ålderdomligt jordbruk före traktorernas tid. Jag kände igen arbetsmetoder och kunde även förstå de många dialektala orden som förekom. Det blev en studie av materiell, andlig och social kultur tillsammans (Gustavsson 2009a).

Alla de tre här nämnda personstudierna har avsett män, en präst, en konstnär och en bonde. Att blott ett kön har blivit representerat var inte något som var uttänkt i förväg. Jag har mött många uppgifter om kvinnor i berättelserna om prästen, i folklivsmålarens tavlor och i bondens dagböcker. Bonden har t.o.m. i ett brev 1867 till en lokal riksdagsman beskrivit hur han ser på kvinnans ställning i samhället. Dessa studier med utgångspunkt i tre olika män kan sägas stå i kontrast till att jag under årtionden har utfört flera kvinnohistoriska undersökningar med början i min doktorsavhandling 1972.

Europeiska forskningskontakter utanför Norden

Utanför Norden har mina kontaktpunkter under lång tid varit internationella symposier anordnade vart tredje år av *Society International for Ethnology and Folklore*, SIEF och *International Society for Folk Narrative Research*, ISFNR. Inom SIEF har mina forskningsbidrag framlagts inom kommissionen gällande folklig religion. ISFNR startade 2010 en kommission för "Belief" eller folklig tro vars första konferens ägde rum i St. Petersburg. Jag kunde då dela med mig av mina erfarenheter gällande frågan om hur människors sorg över avlidna sällskapsdjur uttrycks både på begravningsplatser för sällskapsdjur och genom minnessidor på internet. Från och med 2008 har ytterligare ett för mig relevant internationellt forskningsnätverk uppstått genom sammanslutningen *International Society for Cultural History*, ISCH. Dess första sammankomst ägde rum i Ghent i Belgien 2008. Där presenterade jag ett inlägg om turism i västsvenska kustområden från 1800-talet och fram till vår tid då norrmännen har kommit att spela en allt större roll.

Forskningskontakter med Tyskland och Östeuropa

Vid flera vetenskapliga sammankomster med anknytning till Östeuropa har jag fått uppleva storpolitiska händelser. Första gången skedde detta vid en exkursion våren 1968 från Lund till Tjeckoslovakien under Sven B. Eks ledning. Första anhalten var järnvägsstationen i Östberlin där vi resedeltagare med förskräckelse fick se alla kulsprutebeväpnade soldater inne på och runt järnvägsstationen. Tågresan fortsatte sedan till de tjeckoslovakiska städerna Prag, Brno och Bratislava. Där mötte vi en oerhörd glädje bland befolkningen under den så kallade Dubcekvåren 1968 som innebar en klar liberalisering och utökad frihet för medborgarna. Människorna kunde för första gången på ett par årtionden tala fritt ute på restauranger. Jag har sällan mött en sådan glädje när de samtalade med oss om den nya politiska situationen. I Bratislava mötte vi etnologen Ján Podolák som var entusiastisk över forskningsfriheten som hade inletts. Vid ett museibesök på en mindre ort Vajnori i östra Slovakien fick vi i gästboken se att den som hade skrivit sitt namn senast var den sovjetiske utrikesministern Andrej Gromyko. När Sven B. Ek skulle skriva sitt namn sade museipersonalen att han var välkommen tillbaka men "Gromyko vill vi inte ha tillbaka". Efter de positiva upplevelsorna under vår resa var det desto mer tragiskt när jag på radion en tidig augustimorgon 1968 fick höra om den ryska inmarschen i Tjeckoslovakien. Landet fick leva ytterligare tjugo år med förtryck innan friheten återkom 1989 genom kommunismens fall.

Vid mitten av 1970-talet började jag intressera mig för tyskspråkig etnologi. Det startade genom att etnologer från universiteten i Kiel och Münster kom på besök till Lund där jag var docent. Jag blev inbjuden att presentera min forskning i både Kiel och Münster. När den kände etnologen professor Wolfgang Brückner i Würzburg fick höra om detta blev jag inbjuden att komma även dit och föreläsa. Jag fick bo hemma hos hans familj. Detta var första gången som jag kom i närmare kontakt med en katolsk fa-

*En exkursion från Lund besöker Slovakien vid pingsten 1968. Författaren med kostym och portfölj i handen.
Foto Inger Lövkrona.*

*Lundaexkursion till Slovakien våren 1968. Exkursionsledaren Sven B. Ek i mitten av bilden. Vi var omgivna av soldater.
Foto Inger Lövkrona.*

milj och lärde mig uppskatta dess religiösa engagemang. Jag fick åka runt tillsammans med familjen och besöka flera vallfartsorter som Brückner gjort vetenskapliga undersökningar om. I ett brev hem till mamma Birgit den 18 juni 1977 skrev jag:

Jag har nu varit 5 dagar i Tyskland och hållit föreläsningar i Kiel, Münster och Würzburg. Jag bor nu hos professor Brückner i Würzburg och vi gjorde några besök på flera orter med medeltida minnesmärken.

*Möte med professor
Wolfgang Brückner i
Würzburg med
familj 1977.*

Foto Anders Gustavsson.

Till Kiel kom jag 1977 och fick samma år vara ciceron i Bohuslän för en studentekursion från Münster under ledning av den internationellt kände etnologen professor Günter Wiegelmann.

År 1978 ledde jag en ekursion för det etnologiska forskarseminariet i Lund till Västtyskland. Vi besökte universiteten i Münster, Würzburg, Tübingen och Marburg. Då fick jag träna upp mitt tyska uttal i praktiken. På initiativ av professor Hermann Bausinger i Tübingen blev jag, efter att ha sänt in mina etnologiska skrifter, invald i *Deutsche Gesellschaft für Volkskunde*, DGV, en sammanslutning för alla tyska etnologinstitutioner där Bausinger då var ordförande. Detta var en stor hedersutmärkelse för mig.

År 1979 deltog jag för första gången i en tysk etnologkongress. Då fick jag tillfälle att träffa forskare från alla de elva västtyska universitetsinstitutioner där etnologiämnet var företrätt. Östtyska etnologer fick inte utresetillstånd för att delta i en vetenskaplig kongress i Västtyskland. Temat för kongressen i Kiel var "Heimat und Identität". Att begreppet "Heimat" (hembygd) var starkt politiskt laddat i Tyskland blev jag snart medveten om. Det som hade med nazismen att göra ville man helst inte diskutera i den etnologiska forskarvärlden. Det var bättre att förtiga det. Hermann Bausinger pläderade emellertid för att nazisterna inte för all framtid skulle få lägga beslag på begreppet "Heimat" som han ville fylla med en ny och positiv innebörd (*Heimat* 1980).

Jag märkte också vilka motsättningar även på det personliga planet som det fanns mellan olika skolbildningar och institutioner i Västtyskland. Forskare från Würzburg och Tübingen med helt olika forskningssyn och även olika politisk inriktning satte sig t. ex. inte i samma kupé eller talade med varandra under en båttekursion på havs-

*Exkursion till Västtyskland med forskarseminariet i Lund 1978. Nils-Arvid Bringéus i mitten. Etnologen Utz Jeggle berättar om byn Kiebingen i södra Tyskland som han skrivit en djupgående lokalundersökning om och som jag recenserade i tidskriften Rig 1980. Margareta Tellenbach, till höger, började i samband med denna resa redigera de internationella årsböckerna *Ethnologia Scandinavica* och *Arv. Nordic Yearbook of folklore*. Foto Anders Gustavsson.*

Tyska etnologer från Würzburg på besök hos författarens föräldrar vid en exkursion 1978. Professor Wolfgang Brückner till höger.

bukten utanför Kiel. Eftersom jag sedan året innan kände forskarna både från Würzburg och Tübingen hade jag möjlighet att röra mig emellan kupéerna och samtala med båda grupperna. Det var nog första gången jag märkte att det kunde förekomma så starka motsättningar inom den akademiska världen. Vid denna kongress bildades även en internationell arbetsgrupp med inriktning på arbetarkulturforskning

i Europa under ledning av Martin Scharfe från Tübingen. Jag fick uppdraget att skriva en översikt över svensk etnologisk forskning om arbetarmiljöer och den publicerades 1979 i den ledande tyska etnologitidskriften *Zeitschrift für Volkskunde*.

De tyska kontakterna ledde också till att jag fick ett uppdrag att för en tysk forskningspublik skriva en översikt över forskningstrender inom nordisk etnologi och folkloristik på 1970-talet (Gustavsson 1981b). Under detta arbete fann jag det relevant att indela etnologin i två huvudkategorier, dels forskare som utgår från process- eller diakrona perspektiv och dels de som inriktar sig på samtids- eller synkrona perspektiv. Min uppfattning är att det går att förena båda dessa perspektiv i samma undersökning men det har under lång tid inte varit så vanligt. Min forskningsöversikt blev publicerad i den ledande europeiska tidskriften *Ethnologia Europaea* där Günter Wiegelmann var huvudredaktör.

Jag blev samtidigt sporrade att också för en nordisk publik skriva om forskningstendenser inom västtysk etnologi under 1970-talet (Gustavsson 1980a). Det kändes angeläget att ge ut en introduktion i tysk etnologi för nordiska studenter på svenska eftersom kunskapen att läsa tyska texter hade avtagit markant under 1970-talet bland den studerande ungdomen. Det behövdes enligt min mening också en motvikt till den allt starkare orienteringen vid den tiden inom svensk etnologi åt antropologiskt håll med tonvikt på anglosaxisk litteratur. I Tyskland fanns mer kvar av den historiska etnologin.

Efterhand kom ett önskemål om att studenter och yngre forskare inte bara skulle få läsa om tyska etnologer utan också ges möjlighet att ta del av arbeten som de skrivit och som blivit översatta till svenska. Då beslöt jag mig för att utarbeta en kommenterad antologi som utkom 1985. Den bestod av uppsatser författade av framträdande tyska etnologer som företrädde olika skolbildningar (*Kulturmöten* 1985). Ett par bidrag togs med från Östtyskland. År 1984 hade jag nämligen blivit inbjuden av professor Hermann Strobach i Östberlin, som jag mötte första gången vid ett besök i Bergen 1982, till en östtysk kongress. Den anordnades i Schwerin av den tvärvetenskapliga och tvärnationella arbetsgemenskapen *Kolloquium Balticum Ethnographicum*. Den ville sammanföra forskare från olika länder som undersökte kultur och kulturkontakter kring Östersjöns kuster. Därmed påminde den om det västnordiska Kattegatt-Skagerrackprojektet under 1980-talet (se därom ovan). Några västtyska forskare fick dock inte inresetillstånd till Östtyskland medan det gick lättare för oss som kom från Norden att få det. På motsvarande sätt fick inte östtyska forskare utresetillstånd till den västtyska etnologkongressen som ägde rum i Västberlin 1983. Däremot fick vi nordbor, men inte västtyskar, göra en endags exkursion med museibesök i Östberlin. Det som slog mig med förvåning vid denna kongress, med temat storstadsforskning, var den nära kopplingen mellan etnologisk forskning och politik som jag inte hade mött i Norden. De västtyska etnologerna debatterade livligt hur man skulle sända protester till USA och/eller Sovjet för att förhindra utplacering av militära missiler på båda sidor om den tyska järnridån. Vänsterorienterade forskare från Tübingen argumenterade för protester enbart till USA och president Ronald Reagan. Mer högerorienterade

forskare från Würzburg ville sända protester både till Sovjet och USA. En livlig inomvetenskaplig debatt med politiska övertoner utbröt också när Wolfgang Brückner från Würzburg presenterade sin nyutkomna bok om etnologin i Tyskland under nazitiden. Detta var ett mycket känsligt ämne för den tyska publiken. Brückner kritiserades högljutt från den marxistiske etnologen Utz Jeggle i Tübingen för att försöka rentvå etnologerna som var verksamma under nazitiden. När Brückner lämnade föreläsningssalen buade en stor grupp yngre forskare från Tübingen. Jag fann det befriande att vi inom nordisk etnologi inte drar in politik i våra ämnesdiskussioner. Det som närmast kan likna detta i Norden är den tidigare nationsuppbyggande framtoningen inom norsk etnologi och folkloristik.

Nästa kongress anordnad av *Kolloquium Balticum Ethnographicum* ägde rum i Stralsund i Östtyskland 1987. Jag var på nytt inbjuden av vetenskapsakademien i Östberlin att föreläsa. Därför var det inte något problem att få inresetillstånd. Vid kongresser och föreläsningar i Östtyskland trodde jag att man skulle tala mycket om Marx och Engels men inget av detta kunde jag till min förvåning märka vid kommentarerna till min föreläsning om kulturmöten. Jag fick höra att östtyska forskare i inledningen av vetenskapliga arbeten måste citera Marx och Engels och därefter kunde de gå över till sin vetenskapliga argumentering. Mina föreläsningar både i Schwerin och Stralsund blev utan någon politisk korrigerings publicerade i den östtyska etnologiårsboken *Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte*. Jag medverkade faktiskt i den sista årgången 1989 innan denna årsbok efter Östtysklands fall blev nedlagd.

Vid kongressbesöken i Östtyskland 1984 och 1987 fanns det möjligheter att resa runt i landet. Nils-Arvid Bringéus och jag åkte bil tillsammans 1984. Efter kongressen ville vi uppleva 35-årsfirandet av den östtyska statens tillkomst, som i förväg framställdes i media som en stor händelse med statsbesök från hela Östeuropa. När jag frågade en av de östtyska kollegorna svarade han att vi, dvs Bringéus och jag, nog kommer att bli de enda som är ute på gatorna den dagen. Detta blev också fallet. Nästan inga människor syntes ute utan de höll sig undan som en tyst protest mot det politiska systemet. När Bringéus och jag skulle lämna Östtyskland med bil blev vi överraskade över hur ofantligt noggrann kontroll som förekom vid gränsstationen. Vi hade fått ett litet arvode för våra föreläsningar. Pengarna fick dock inte föras ut ur landet. Problemet var att det inte fanns något av värde att köpa i butikerna där hyllorna i stor utsträckning var tomma. Till slut köpte jag en fet och äcklig rökt korb och en liten fotogenlampa att ta med hem till Sverige. På grund av varubristen var det omöjligt att göra slut på vårt arvode. Vakterna vid tullen bad oss att tömma våra plånböcker på bordet och de sökte med speglar under bilen för att försäkra sig om att vi inte försökte smuggla ut något olagligt. Vi blev betydligt mer vänligt mottagna bland forskarkollegor än vid den opersonliga och stränga behandlingen vid gränsstationen. Vid kongressen 1987 minns jag särskilt ett besök på museet i Stralsund. Vi blev väl mottagna där i egenskap av svenskar. Detta nordtyska område hade under långa tider tillhört Sverige vilket man var klart medveten om där. Vi fick höra om att tidigare hade Olof Palme varit på ett statsbesök i Östtyskland och just varit i Stralsund. Per-

sonalen på museet sade till oss att förra gången var Olof Palme här från Sverige och nu är det ni. Vi är så glada att ni är här. Ni har något som vi inte har. Jag frågade då: Vad är det? Svaret blev omgående: Frihet.

Vid kongressen i Stralsund planerades nästa kongress inom *Kolloquium Balticum Ethnographicum* att äga rum i Riga i Lettland som då tillhörde Sovjetunionen. Osäkerheten var dock stor hos forskare i Riga om nordiska forskare skulle få inresetillstånd med tanke på den starka upprustningen och utplaceringen av missiler som då förekom i Baltikum. Tack vare den politiska liberaliseringen under Mikhail Gorbatsjovs ledning som skedde efter 1987 kunde denna kongress komma till stånd i april 1990 med flera nordiska deltagare och till och med en från Västtyskland. Den politiska oron var dock påtaglig några dagar innan valet skulle äga rum till ett lettiskt parlament. Det fanns sovjetiska inrikestrupper närvarande på gatorna och ingen visste riktigt vad som skulle komma att hända. Det fanns en påtaglig oro bland befolkningen. Man var rädd för de sovjetiska inrikestrupperna som gick under namnet ”svarta baskarna”. Med viss lättnad kunde vi nordiska deltagare lämna Riga någon dag innan valet skulle ske. Vid denna kongress presenterade jag min undersökning om finnskogprojektet bland finnättlingarna i Norge och Sverige.

Konferens med Kolloquium Balticum Ethnographicum i Riga, Lettland 1990. Mannen med mörk rock och keps i mitten är Kai Detlev Sievers från Kiel i Västtyskland och till höger om honom i ljus rock Hermann Strobach från Östberlin. Foto Anders Gustavsson.

Den sista västtyska kongressen innan den östtyska murens fall 1989 och Tysklands enande 1990, ägde rum i Göttingen nära den östtyska gränsen hösten 1989. Temat var "Erinnern und vergessen" (Komma ihåg och glömma). Då började etnologerna diskutera nazisttiden som hade förtigits ända sedan andra världskriget. Det jag särskilt minns är en exkursionsutflykt till så kallade utsiktstorn utmed gränsen. Kongressdeltagarna fick klättra upp i dessa höga torn och blicka över muren in i Östtyskland. En östtysk professor från Leipzig som hade fått utresetillstånd begav sig naturligtvis inte upp i tornet som de flesta andra kongressdeltagare gjorde. Han sade till mig som inte heller gick upp i tornet: "Det är ingenting att titta på därinne och den muren blir vi aldrig av med". Detta var bara fem veckor innan muren föll i november 1989.

Som ledare för det etnologiska forskarseminariet i Uppsala anordnade jag en nordisk forskarkurs 1991 med temat "Kulturforskning i Tyskland och Norden". Målet var att peka på framträdande tendenser inom tyskspråkig etnologi och folkloristik under 1980-talet. Centrala tyska forskningstrender presenterades och diskussionerna gällde hur dessa skulle kunna tillgodogöras inom nordisk forskning. Vid denna tid fanns två doktorander med tyskt ursprung i Uppsala, Bettina del Bianco och Michael Greifeneder, och de hjälpte till med förberedelserna och genomförandet av denna forskarkurs. Föreläsningarna kunde ges ut i en antologi 1992 i skriftserien *Etnolore* vid etnologiska institutionen i Uppsala.

Även efter 1980-talet har jag deltagit i flera tyska etnologkongresser som äger rum vartannat år. Det är ett bra sätt att hålla sig à jour med och delta i den aktuella vetenskapliga debatten. Efter flera av dessa kongresser har jag presenterat huvudragen på engelska bl. a. i *NIF Newsletter* (se ovan) och årsboken *Ethnologia Scandinavica*. Vid en kongress i Karlsruhe 1995 med temat symboler framlade jag preliminära resultat från det norsk-svenska projektet "Gränsens kulturmöten" och fick värdefulla kommentarer om motsvarande nationella gränsstudier i mellersta Europa. Vid en konferens 1997 i den fransk-tyska gränsstaden Saarbrücken med temat kultur i anslutning till nationsgränser fick jag tillfälle att vidareutveckla mina tankar och projekterfarenheter.

Något som märks på senare år är emellertid att färre forskare från icke-tysktalande länder infinner sig vid dessa kongresser. Mötesplatserna för europeiska etnologer har i stället alltmer kommit att bli SIEF:s kongresser och de kommissioner som är verksamma inom SIEF. Tyskan som vetenskapligt språk har därmed trängts tillbaka. När kongresserna i SIEF:s regi har blivit europeiska har det blivit naturligt att gå över till engelska som i stort sett enda språk. Det har inte så stor betydelse för oss nordbor men det kan vara värre för tyskar och fransmän. År 2001 skulle jag publicera en uppsats om nordiska forskarkontakter med kontinenten i *Kieler Blätter zur Volkskunde*, den etnologiska facktidskriften i Kiel. Efter noggrant övervägande gick redaktionen med på att jag fick skriva min uppsats på engelska och inte på tyska som alltid förekommit där tidigare. Min uppsats kom att bli ett trenderbrott i denna tidskrift.

Jag har noterat att den tyskfödda etnologen Petra Garberding i sin ämneshistoriska undersökning gällande kontakterna mellan tysk och svensk etnologi skriver att jag

En paus vid konferensen om europeiska gränskulturer i Saarbrücken 1997. I mitten av bilden konferensledaren Heinz Schilling från Frankfurt am Main.

varit “den av de svenska etnologerna som varit mest engagerad i att förmedla kunskap om både östtysk och västtysk etnologi till svenska kollegor och studenter” (Garberding 2013).

Nyöppnade kontaktmöjligheter med Baltikum och andra öststater

I juni 1989 deltog jag i en ISFNR-kongress i Budapest. Då fick kongressdeltagarna också vara med om en storpolitisk händelse. Samma dag som vi skulle åka hem den 16 juni fick vi höra att det skulle bli en stor demonstration på det ärevördiga Hjältarnas torg. Där finns statyer och avbildningar av alla kungar och andra personligheter i Ungerns många gånger ärorika historia sedan tusen år tillbaka. En av mina ungerska kollegor följde med och tolkade för mig vad som uttalades vid denna jättedemonstration med hundratusentals deltagare. Kistorna med kropparna efter de regeringsmedlemmar som blev avrättade i samband med Ungernrevolten mot Sovjet 1956, hade placerats på ett stort och högt podium. De skulle nu få den officiella begravningsceremoni som de inte fått tidigare när de bara grävdes ned i en ensligt belägen skog utanför Budapest. Exilungrare hade för första gången sedan revolten kommit tillbaka från USA. Folkmassan skanderade att den sovjetiske ledaren Mikhail Gorbatsjov skulle dra tillbaka trupperna från Ungern. Denna dag utgjorde det första stora tecknet på att Östeuropas frigörelse hade börjat. Därefter öppnades Ungerns gräns mot Österrike och folkmassor även från Tjeckoslovakien och Östtyskland strömmade över denna gräns. När jag landade på Landvetters flygplats utanför Göteborg sent på kvällen den 16 juni 1989 var jag helt tagen och berättade för Kristina att jag denna dag hade varit med om världshistoria, en öppen manifestation mot sovjetsystemet. Det

Begravningshögtid på Hjältarnas torg i Budapest den 16 juni 1989 för medlemmarna i den regering ledd av Imre Nagy som blev avsatt och avrättad efter Sovjets inmarsch i Ungern vid revolten 1956. Foto Anders Gustavsson.

skulle faktiskt bli inledningen till hela Östeuropas frigörelse från sovjetförtrycket under hösten 1989.

När de baltiska staterna blev självständiga efter Sovjetunionens fall 1991 var det viktigt för oss etnologer i Uppsala att bygga upp ett samarbete med dessa nära liggande nya stater på andra sidan Östersjön. Det började med Estland och fortsatte sedan även med Lettland och Litauen. Studenter och forskare från Baltikum gavs möjlighet att komma till Uppsala. Kristina och jag fick flera besök inte bara på etnologiska institutionen utan också hemma i vår lägenhet. Det var en hunger hos den yngre generationen efter kontakter västerut efter de många åren av isolering. Då låg Sverige geografiskt sett närmast till hands. Flera yngre människor lärde sig svenska just för att kunna ta del av litteratur på svenska. Kulturvetenskaplig undervisning och forskning fick inte förekomma under sovjettiden, eftersom detta skulle kunna främja nationalistiska frigörelsesträvanden inom sovjetiska randområden. Ledande etnologer flydde efter den sovjetiska ockupationen till Sverige. Ett undantag var professor Aants Viires som jag fick träffa i hans hem i Tallinn. När han fyllde åttio år 1998 medverkade jag med en uppsats i festskriften till honom utgiven i Tallinn (Gustavsson 1998b).

Vid en exkursion från etnologiska institutionen i Uppsala till Estland 1993 fick vi besöka de svenskestniska kustbygderna som haft en uråldrig svensk befolkning. Den

Estniska forskare på besök i författarens hem i Uppsala 1992. Elle Vunder från Tartu till vänster och Jutta Holst från Tallinn till höger. Författarens fru Kristina i mitten. Foto Anders Gustavsson.

hade flyttat dit under medeltiden och har därefter bott i kustbandet och särskilt på flera öar. Vi fick se rester av hemliga sovjetiska radioavlyssnings- och radaranläggningar. I samband med återtagandet 1992 hade sovjettrupperna förstört militärbyggnader och även bränt ned stora skogsområden. Vi fick också höra berättelser om att esterna under sovjettiden inte fick använda sig av de fina badplatserna i närheten av Tallinn utan dessa hade varit förbehållna de sovjetiska soldaterna. Vi mötte några äldre kustkvinnor som fortfarande kunde tala svenska trots att det inte hade förekommit någon undervisning i detta språk i skolan under den femtioåriga sovjetockupationen. En man berättade på svenska om att han var konfirmerad 1936 för sedermera skarabiskopen Sven Danell på Nuckö. Han mindes också deportationerna av estländare både 1941 och 1949 till Sibirien. Soldaterna kom tidigt på morgonen med lastbilar och plockade med sig nästan alla bybor, både gamla och unga, men han hade klarat sig. Få av de deporterade återvände till sin hemby. Vi kom den hemska historien i ett svenskt grannområde otäckt nära.

Vid en folkloristisk världskongress anordnad av ISFNR i Tartu 2005 fick jag följa vilka stora framsteg folkloristiken gjort i Estland efter självständigheten från Sovjetunionen och det stora internationella kontaktnät som man byggt upp. Detta var förutsättningen för att en världskongress skulle förläggas dit. Vid detta tillfälle fick jag även möjlighet att med hjälp av tolk utföra fältarbete. Temat gällde förnyelser av religiösa ceremonier och dödsritualer hos det ortodoxa Setufolket i sydöstra Estland. De bodde på båda sidor om den rysk-estniska gränsen och upplevde stora problem genom att den blev hårt reglerad och svårforcerad efter Estlands självständighet 1991.

Uppsalaexcursion till Estland 1993. Etnologen Wolter Ehn stående till vänster lyssnar på äldre svensk-estniska kvinnor som berättar om sina levnadsförhållanden på svenska vilket de inte hade möjlighet till under sovjettiden.

Foto Kristina Gustavsson.

År 1992 blev jag inbjuden att föreläsa om nordisk forskning vid Katarina Jagellonica universitetet i den gamla polska huvudstaden Krakow. Det var intressant att följa religionens synlighet i samhällslivet i det starkt katolska Polen. Det förekom storslagna processioner på gatorna under helgondagar. En stolthet märktes över att den dåvarande påven Johannes Paulus II var polsk och just hade varit verksam i Krakow. Vid en excursion till Tatrabergen nära den tjeckiska gränsen fick Kristina och jag se det ålderdomliga jordbruk som förekom jämfört med Sverige och som inte hade utvecklats utan stagnerat under kommunisttiden. Hästdragna fordon var det primära och det fanns knappast några traktorer. Kristina frapperades av hur lite serviceinriktade de anställda var i affärerna i städer. De verkade ointresserade av att sälja något och detta upplevdes helt chockerande för oss som kom från västvärlden.

Det var en höjdpunkt för mig att efter mina tidigare kontakter med Polen få möta ledaren för fackföreningsrörelsen Solidaritet och sedermera polske presidenten Lech Walesa. År 2005 fick han i Oslo i efterhand personligen mottaga FN:s fredspris som han var förhindrad att hämta 1983 när han var fängslad. I samband med prisutdelningen höll han en föreläsning, på polska men tolkad till engelska, om startperioden för Solidaritet. Föreläsningen ägde rum på universitetsbiblioteket Georg Sverdrups hus i Oslo och jag var närvarande som professor vid universitetet. Walesa framhöll vilken stor betydelse det var för Polen att Johannes Paulus II blev påve 1978. Vid påvens besök i Polen 1979 träffade han Walesa och stödde de frihetssträvanden som just hade inletts. Däremot varnade han starkt för att Solidaritet skulle använda våld. Detta uttalande från påven medverkade påtagligt till att utvecklingen i Polen tog en fredlig väg även om Walesa själv blev fängslad i åtta år från 1981 till 1989. Efter föreläsningen fick jag möjlighet att personligen överrätta en SIEF-publikation som jag utgivit om folklig religion i Europa till den troende katoliken Walesa.

En annan personlig anknytning till Nobelpriset fick jag under en forskarexcursion från Oslo till Frankrike 2001. Jag blev fotograferad bredvid det skrivbord där Al-

Fältarbete i sydligaste Polen 1992. Ålderdomligt jordbruk levde kvar. Man och hustru hjälps åt att plöja med ett gammaldags årder. Foto Kristina Gustavsson.

Författaren bredvid skrivbordet där Alfred Nobel skrev under sitt testamente 1895. Foto taget vid en exkursion från Oslo till Paris 2001.

fred Nobel skrev under sitt testamente 1895. Jag kände mig än en gång stå nära världshistorien.

År 2010 anordnade SIEF:s kommission "Folk Religion" en konferens i Warszawa om människors känsloupplevelser inom folklig religiositet. Då råkade jag och Kristina ännu en gång in i en storpolitisk händelse. Det var strax efter den flygolycka då den polske presidenten jämte ett hundratal andra högt uppsatta polacker omkom. Det var en extra tragisk händelse eftersom resans mål var en försoningsceremoni som skulle ske i Ryssland efter de lidanden och avrättningar som många polacker fick utstå under Stalinterrom på 1930-talet. Som konferensdeltagare i Warszawa fick vi besöka presidentpalatset och iaktta de storslagna sorgeceremonierna utanför denna byggnad. Ett par dagar senare kunde vi följa processionerna på gatorna när en ung präst som blivit dödad under kommunisttiden i Polen just hade blivit saligförklarad av påven Benedictus XVI. Alla processionsdeltagare deltog i de religiösa sångerna och knäföll på gatorna med jämna mellanrum. Det var en mäktig upplevelse. Nationalhjältar har en verkligt stor betydelse i östeuropeiska länder som lidit under många former av förtryck och dem är vi inte bekanta med i Sverige.

Knäböjande, bedjande och sjungande polacker ute på den avspärrade gatan i Warszawa i juni 2010 i samband med påvens saligförklaring av den unge polske prästen som avrättats under kommunistregimen.

Foto Anders Gustavsson.

Forskaren och forskningsprocessen

Genom etnologin får forskaren möjlighet att tränga in i nya världar som denne inte närmare känt till innan, antingen det rör sig om andra platser, sociala miljöer, ideologiska sammanhang eller tidsramar. Forskarens bakgrund och erfarenheter finns naturligtvis alltid med i forskningsprocessen, men om detta helt skulle styra vad man forskar om, skulle forskningsfälten bli alltför snäva. Vid kulturmötesstudier kan man t. ex. inte räkna med att mer än högst den ena av de inblandade parterna har bakgrund och erfarenheter som liknar forskarens. Visserligen är det av vikt att inse att kulturforskare får egna upplevelser vid fältarbeten och att dessa intryck påverkar tolkningen av materialet. Det är positivt om dessa upplevelser kan underlätta inlevelsen i andra människors inre liv. På så vis kan självreflektion fungera som en metod i forsk-

ningsprocessen. Det gäller att analysera andra människors upplevelser utifrån deras egna förutsättningar. Det föreligger en stor risk vid historiska studier att dra felaktiga slutsatser utifrån vår tid. Förgången tid hade andra förutsättningar än vår egen tid. Man kan inte komma ifrån historien så enkelt som att säga att den är forskarens skapade konstruktion som tidigare ibland kunde förekomma när den postmodernistiska vetenskapssynen gjorde sig gällande.

Problemorienterad forskning

Principen om problemorienterad forskning har jag velat framhålla i mina undersökningar. Då utgår man varken från material eller teorier utan från ett problemområde. Jag har själv valt problem som jag funnit intressanta. Detta betyder dock inte att problemställningen är helt färdig när man börjar materialinsamlingen. Det som är särskilt viktigt finner jag ofta inte förrän jag gått in i arkiven eller kommit ut i fält. Problemställningarna kan finslipas eller korrigeras efter hand som materialinsamlingen pågår. Det blir en växelverkan mellan forskarens tankeverksamhet och erfarenheter från fältarbete och arkivstudier. Vid problemorienterad forskning bildar problemet/problemen utgångspunkten och material och teorier blir hjälpmedel vid analyser. Verkligheten, här kallad empirin, hjälper oss att svara på frågan *hur* och teorierna på frågan *varför*. Jag har försökt att slå vakt om en prövande forskning som använder sig av ett brett empiriskt underlag där olika materialkategorier i arkiv och i fält kommer till användning. Teorierna är forskarens hjälpmedel vid analys av drivkrafter och sammanhang som ligger dolda bakom den yttre verkligheten. För mig som etnolog har begrepp och teorier inget självständigt värde utan måste hela tiden relateras till och prövas mot den insamlade empirin.

En insikt som jag fått är att förklaringsmodeller som utgår från en enda grundläggande faktor är otillräckliga i forskning om kulturmöten och processer. Sådana komplexa fenomen pekar snarare i riktning mot modeller av olika orsaksförklaringar. Ekonomi, social struktur, ideologi, ledarpersoner och individernas personliga upplevelser kan inte var och en för sig men tillsammans förklara komplexiteten t. ex. i den utveckling som har skett i fråga om de religiösa väckelserörelserna.

Forskaren och etiken

När en etnolog befinner sig i fält gäller det att vara medveten om det etiska ansvar som måste tas vid samtal och intervjuer. Forskaren har med människor att göra och kan komma in på svåra och känsliga ämnen i deras liv. Detta har jag mött många gånger eftersom jag varit intresserad av känslor och personliga upplevelser. År 1985 när jag var gästprofessor i etnologi i Bergen markerades fyrtioårsminnet av andra världskrigets slut. Det innebar Norges och Danmarks befrielse från den femåriga tyska ockupationen. Jag fick vara med om fältinsamling av minnen i västra Norge gällande

ockupationstiden. Denna var fortfarande fyrtio år efteråt känslig att tala om. Informanter kunde gråta och uppge att de inte berättat om sina traumatiska upplevelser under krigstiden förrän vid detta intervjutillfälle. Fältarbetaren fick då vara noga med att lyssna och visa empati. Det gällde att inte bara vara upptagen av att samla information utan också vara en människa med känslor som kunde ge psykiskt stöd till den illa berörda informanten. Det kunde vara lämpligt att komma tillbaka och fortsätta samtalet en följande dag. Ibland blev jag kontaktad efteråt och då ville informanterna berätta mera om de svåra upplevelser som varit undanträngda från medvetandet under många år. Intervjusituationer kan faktiskt bidra till att intervjupersonerna kommer att bearbeta negativa känslor och upplevelser.

Vid denna problemfyllda insamling kunde jag dra nytta av tidigare erfarenheter av undersökningar kring andra känsliga ämnen, i första hand om döden. Vid sådana intervjusituationer kunde informanter på 1970-talet lätt bli återhållsamma med att berätta. Jag redovisade mina erfarenheter i skriften *Förtegenhet vid etnologiska intervjuer*, 1982.

Etikens betydelse ökar i takt med att etnologer alltmer har visat intresse för intervjupersonernas personliga upplevelser och känslor. Hur skall intervjuaren förhålla sig när informationsbarriärer uppstår och informanterna ger intryck av att de känner sig psykiskt pressade? Det gäller då att tänka på att intervjuerna skall ske på informanternas och inte på intervjuarens villkor. Man skall respektera meddelarnas personliga integritet. Det är de som skall bestämma om de skall medverka vid insamlingen och i så fall i vilken omfattning.

När jag under 2 000-talet har studerat symboler på gravstenar i Norge och Sverige har etiska frågor gjort sig starkt påmind vid samtal på kyrkogårdar. Vid dessa fältarbeten har jag funnit att samtal om de avlidna och om de anhörigas val av gravstenssymboler har varit lättare att genomföra jämfört med motsvarande fältarbeten

Modern till Johan Toresson, som avled 1999 24 år gammal, sitter vid hans gravsten på Smögens kyrkogård på ettårsdagen av sonens död. Hon ville visa både gravstenen som hade formen av ett ankare och blommorna som den avlidnes kamrater hade placerat på graven denna dag. Foto Anders Gustavsson.

kring teman om döden under 1970-talet. En större öppenhet att tala om det svåra är påtaglig. Flera anhöriga har uttryckt en tillfredsställelse över att jag intresserat mig för och fotograferat just den gravsten som de har valt. Ingen som jag har mött har försökt undvika att tala om den avlidne eller om symboler på anhörigas gravstenar. En motsvarande öppenhet har jag också märkt vid mina studier av minnessidor över avlidna människor och sällskapsdjur på internet. Där har många anhöriga skrivit utförligt om en avlidne anhörig och uttryckt en oro för att hon eller han skall bli bortglömd. Detta gäller särskilt när barn och yngre människor dött.

Folkloristen Bente Gullveig Alver i Bergen, som är mycket engagerad i etiska frågor knutna till fältinsamling, har talat om att informanterna är medaktörer vid insamlingen. Intervjuaren kommer dem väldigt nära vid sådana tillfällen. Det gäller då att ha förståelse också för tystnaden och informanternas känslouttryck. Intervjuaren får absolut inte ha ont om tid eller känna stress. Jag har haft nytta av erfarenheterna hemifrån genom mammas förmåga att lyssna, aktivt intressera sig för och ta del av människors tankar och upplevelser. Intresse för andra människor och deras livssituationer är väl grunden till att man blir etnolog.

Att recensera andras arbeten i vetenskapliga och gärna internationella tidskrifter ser jag som en kollegial plikt av forskningsetisk karaktär. Genom att recensera underlättar man för andra forskare att bli kända i en vidare vetenskaplig krets. Jag har faktiskt fått tackbrev från yngre forskare i Norden för att jag genom engelskspråkliga recensioner medverkat till att göra deras arbeten kända internationellt sett. Forskare i utomnordiska länder har dessutom uttryckt en vilja att kunna få inblickar i aktuell nordisk forskning. Därför ser jag med oro på att redaktörer för etnologiska facktidsskrifter i Norden har klagat över ökade svårigheter att få in recensioner.

Forskningens tekniska förutsättningar

När jag började arbeta med min licentiatavhandling 1967, skrev jag av alla arkivaliska uppgifter för hand. Det var ett ofantligt tidskrävande arbete jämfört med senare då jag har kopierat de uppgifter som jag funnit i arkiven. När jag hade lagt ned sådan kraft på att skriva av källmaterial i arkiven, blev jag orolig för att brand skulle förstöra det insamlade materialet. Därför skaffade jag 1970 tre stora brandsäkra kassaskåp som jag fick placera i mina föräldrars hem i Hogen. Pappa var rädd för att stenmurarna under huset skulle ge vika. Lyckligtvis är det ett gammalt hus med drygt en meter breda stenmurar som klarade av kassaskåpens oerhörda tyngd. Det största av dem vägde ett ton. Jag har alltid låtit nyckeln sitta i skåpen i fall tjuvar skulle komma. Tanken med detta har varit att ingen annan än jag kunde tänkas ha nytta av vad som fanns i dessa skåp.

Jag hade aldrig skrivit på maskin förrän min licentiatavhandling skulle renskrivas för bedömning 1969. Då tog jag det som en inlärningsuppgift att skriva ned det aktuella manuskriptet på över 100 sidor på maskin. Jag är glad över att jag klarade av

det inom den tid som stod till förfogande. Sedan dess skrev jag alltid på maskin och efterhand fick jag en elektrisk skrivmaskin. Datorn började komma i bruk inom universitetsmiljöerna under 1980-talet. De yngre forskarna gick i bräsch för detta. År 1986 fick jag tips av doktoranden Romulo Enmark i Göteborg om att jag borde skaffa en dator, gärna en Mac som han använde. Jag var först tveksam och tyckte att jag klarade mig bra med min elektriska skrivmaskin. Eftersom Enmark verkade så angelägen för min skull, tänkte jag över saken. När jag kom till Uppsala 1987 fick jag tillgång till en Macdator. Därefter har det inte längre varit aktuellt med skrivmaskin. Det för mig värdefulla med datorn var att all information kunde lagras och kopieras. Detta gjorde kassaskåpen onödiga. Min fru ville inte ha tre stora kassaskåp inne i huset, så vi tog ut ett av dem 1987 till ett uthus på gården. Mina omfattande fotografisamlingar är dock bra att ha kvar i kassaskåpen. Vid behov kan jag plocka fram foton och skanna av dem. När allt material har skannats in behövs kassaskåpen inte längre ens för bilderna. Numera kommer allt fotomaterial som jag beställer digitalt från arkiv och museer. Själv har jag under senare år använt en digital kamera och även mobilen för att fotografera i fält. Tänk vilken snabb teknisk utveckling som jag har varit med om under min forskartid sedan 1960-talet! Man får hoppas att det digitala materialet kan bli säkrat i arkiven under lång tid framöver.

Tekniken är inget självändamål för en humanist men man har oändlig nytta av den vid fält- och arkivstudier. Kontakterna med andra forskare över hela världen har underlättats ofantligt sedan e-mail uppfanns. Nu behöver man inte sända brev med posten och vänta länge på svar. Jag kan ha kontakt med flera forskare samma dag fastän de är verksamma i olika länder. Detta är en oerhörd hjälp när man skall anordna konferenser, forskningsprojekt m. m. Man kan skicka manuskript till kollegor och få synpunkter ganska snart tillbaka. Det nya är att det inte har så stor betydelse var forskaren befinner sig i rummet. Det går lika bra att kommunicera med omvärlden hemma som på en universitetsinstitution. Det jag märker är att också andra forskare mycket mera arbetar hemifrån än tidigare. Jag har noterat att universitetskontor både i Norge och Sverige blir allt mer tomma under vardagar. Jag har till och med hört uttrycket ”dödens korridor” i Sverige. I Norge talar man om ”hjemmekontor”. Att arbeta hemifrån betyder dock inte att forskare är mindre aktiva. Däremot kan de sociala kontakterna minska i form av gemensamma kaffepauser och luncher. De som befinner sig på universiteten under hela arbetstiden är främst den administrativa personalen. Forskningsarbete blir allt mer ett ensamt jobb om man ser till rent fysiska kontakter med undantag för konferenser, kurser, exkursioner och symposier. Genom e-mail har telefonkontakter när man hör andras röster avtagit märkbart.

Under mina intervjuer i samband med avhandlingsarbetet skrev jag ned vad informanterna berättade. Då kunde man missa en del information jämfört med när man använder bandspelare. Det är inte lätt att både anteckna och intervjua samtidigt. Vid etnologiska intervjuer gäller det att få så god kontakt som möjligt med informanterna med tanke på att vi vill nå personliga svar om uppfattningar, värderingar och upplevelser. Med hjälp av bandspelare kan man mer koncentrera sig på intervjuandet. All

Författaren arbetar vid Macdatorn på Hogen 2012 med katten Svarten som sällskap. Ända sedan barndomen har jag uppskattat katter och de har varit trogna följeslagare på mitt skrivbord på Hogen under studietid och textförfattande. Foto Kristina Gustavsson.

information som ges blir dokumenterad. Det stora arbetet är att efteråt skriva rent innehållet på banden. För att underlätta denna process har jag faktiskt inte skrivit ut allt utan antecknat det som var särskilt viktigt med avseende på mina analyser när jag lyssnat på banden. Ibland var det möjligt att få ekonomisk hjälp för att anlita assistenter som skrev ut banden. Numera har tekniken utvecklats ännu mer så att det finns digitala transkriberingsprogram som studenterna använder. Utskrifterna kan då ske mycket snabbare. Till en början sparade jag alla banden hemma i mina kassaskåp. Efterhand har jag dock överlämnat dem till arkiv där de spelats över på arkivbeständiga och digitala band. All den erfarenhet som jag skaffat genom att utföra intervjuer och observationer har kommit väl till pass när jag har lett fältkurser för studenter och unga forskare i Lund, Uppsala och Oslo.

Att återvända till tidigare forskningsfält

Under det tidiga 2 000-talet återvände jag till *undersökningar gällande livets slut*. Då hade det gått lång tid efter genomförandet av de tidiga studierna om kyrkogårdar i Lund och minnesdrickning vid begravning. När en forskare fått distans till tidigare forskningsfält kan det vara värdefullt att återvända till liknande teman. Förutsättningen är att nyfikenheten på nytt har infunnit sig. Nya forskningsområden och tolkningsmöjligheter kan ha uppstått, i mitt fall gällande minnessidor på internet och nyheter vid val av gravstensmotiv i både Sverige och Norge.

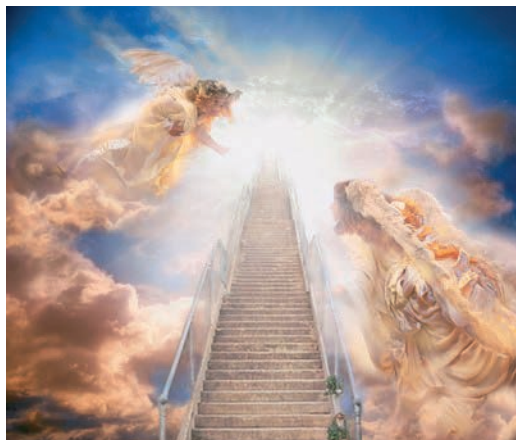

Sportsymboler har börjat förekomma på gravstenar. En ishockeyspelare har avbildats på gravstenen på Norums kyrkogård i Bohuslän över Johnny Sundling som avled 1995 tolv år gammal. Han var en ivrig ishockeyspelare. Foto Anders Gustavsson.

Inom forskningsprojektet ”Symboler kring döden” har jag studerat symboler på gravstenar som har förändrats mycket starkt i Sverige fr. o. m. 1990-talet. Helt nya kategorier av motiv har börjat förekomma. Det gäller både yrkessymboler och fritidsymboler. Detta möjliggjordes genom en ny lagstiftning 1990. Den tilltagande individualismen i samhället har gjort sig gällande även på kyrkogårdarna. Förändringarna har dock varit mindre påtagliga i Norge som präglas av en större kontinuitet över tid även om man där också fick en ny och liberalare lagstiftning 1996.

Minnessidor på internet utgör ett nytt sätt för sörjande att uttrycka känslor och trosföreställningar om avlidna människor i ens närhet. Det förekommer även tänkta dialoger med den döde. Denne anses genomgående leva vidare i en ny skepnad. För att komma till himlen måste den avlidne enligt många internetinlägg vandra upp för en oändligt lång trappa. Den är i flera fall avbildad på minnessidorna. I himlen finns det änglar och de avlidna kan även själva bli änglar som bl. a. vakar över sina anhöriga på jorden. En slutlig kontakt med de döda anförvanterna anses de efterlevande få när de själva dör. Den nya tillvaron blir oändlig till skillnad från livet på jorden. Detta upplevs vara något att se fram emot som en tröstekälla i sorgen. Här finns både kristna och nyreligiösa föreställningar som går under namnet New Age. Några av dem som uttalar sig på nätet har inte nämnt något om en tillvaro efter döden men ingen har heller förnekat den.

För att jämföra minnesmärken över människor och sällskapsdjur har jag även undersökt begravningsplatser för sällskapsdjur i Sverige. Jag har specialstuderat kattgra-

Änglar vakar vid trappan där de döda klättrar upp till himlen (www.tillminneav.se/showPage.php?id=344).

Kattgrav i Trollhättan i mars 2007 med en svart porslinskatt och fyra änglafigurer förutom en jultomte i och runt vinterkransen. Foto Johan Gustavsson.

var med tanke på att katter alltid har stått mig emotionellt nära. Minnesmärken med bildsymboler som satts upp på dessa gravar påminner i en del fall om de motiv som på senare tid har valts på gravstenar över människor. Även religiöst orienterade motiv så som änglabilder har börjat förekomma på djurgravar.

Skötseln av gravar över sällskapsdjur avviker inte påtagligt från den omvårdnad som människogravar får med blommor och vinterkransar. Inte bara över döda människor finns det numera minnessidor på internet utan även över sällskapsdjur. Där kan man följa dialoger med det avlidna djuret och det utgör en tydlig bearbetning av sorg. Karaktären av inläggen är likartade när en människa och ett sällskapsdjur har avlidit. Föreställningar om en tillvaro efter döden i en djurhimmel är frekvent förekommande. För att nå dit måste det avlidna djuret passera en så kallad regnbågsbro. Där finns änglar och de döda djuren kan liksom avlidna människor anses bli änglar som bl. a. vakar över de efterlevande. Ägarna kan även få möta de avlidna djuren när de själva en gång dör. Gränsdragningen mellan avlidna människor och sällskapsdjur som andevarelser är mer påtaglig i Norge jämfört med i Sverige. Det finns i Norge

*Regnbågsbron som leder upp till katthimlen.
(www.acreswaycats.com/rainbowbridge.htm)*

en tydlig skiljelinje mellan sällskapsdjur och religiösa föreställningar. Vissa norska inlägg på internet har vänt sig mot att sällskapsdjuren får en mänsklig eller antropomorf karaktär efter döden. Sådana yttringar har jag däremot inte mött i Sverige.

Mina sentida studier om döden har primärt avsett vår egen tid och gällt symboler på gravstenar och inlägg på minnessidor på internet. Det har dessutom varit relevant att göra en lokal djupstudie av dödsritualer och tankar i anslutning till döden i äldre tid. Detta kunde göras när jag fann dagböcker och brev, som den ovan omtalade 1800-talsbonden Jakob Jonsson på Orust hade efterlämnat. Jag kunde studera äldre bruk som försvunnit under 1900-talet men som existerade på 1800-talet. Det gällde bl. a. begravningar av dödfödda barn. Det gick också att spåra hur nyheter uppkom, så som bruket av likvagn i stället för en likbår och gravstenar som ersättning för äldre tiders järn- och träkors.

Ett annat forskningsfält som jag återupptagit under 2 000-talet gäller *kulturmöten mellan turister och fastboende* utmed den bohuslänska kusten från 1990-talet och framåt. Det har hänt mycket på detta område sedan jag utförde mina sommargästundersökningar under tidigt 1980-tal. På ön Åstol fanns endast omkring 20 procent sommargästägda hus i början av 1980-talet när jag gjorde undersökningen om pingströrelsen. Vid ett nytt fältarbete på ön 2011 och 2012 hade andelen sommarhus ökat till strax över hälften av de totalt omkring 200 husen. Under tiden hade det skett en kraftig utflyttning av yngre bofasta invånare. Skolan stängdes och 2011 fanns endast fem barnfamiljer kvar. Genom denna utveckling hade pingstförsamlingen minskat betydligt både i fråga om medlemsantal och inflytande på orten. Åldersstrukturen hade skjutit i höjden. De sommarboende engagerar sig knappast inom församlingen men försöker ändå till viss del respektera de tidigare centrala normerna gällande söndagsvila och försiktighet med bruket av alkohol. Jag har märkt att det är väldigt lugnt på ön även under soliga sommarsöndagar. Vissa sommarboende har berättat att de inte gärna ställer en vinflaska på sin altan eller veranda med öppen insyn för förbipasserande. Sådana försiktighetsåtgärder från sommargästernas sida har bidragit till att jag inte kunde märka några öppna konflikter utan i stället vissa former av samarbete och sociala kontakter med lokalbefolkningen. Både sommargäster och fastboende har bildat ett bolag för att rädda den nedläggningshotade affären. I början av 1980-talet fanns det däremot en viss oro inom pingstförsamlingen för att de egna ungdomarna skulle påverkas på ett

negativt sätt om det kom alltför många sommargäster. Man hyrde inte gärna ut lägenheter till sommarboende.

Den mest markanta nyheten på turistfronten efter 1980-talet är att norska turister har kommit till bohuskusten i stor skala. De turistande norrmännen har åkt sjövägen i sina ofta påkostade turistbåtar eller valt att köra bil och då i en del fall haft med sig cyklar och husvagnar. De har campat och hyrt lägenheter eller hotellrum. Från 1993 har de i en starkt ökande omfattning köpt egna fritidshus. Denna snabba utveckling på turistfronten fick tidningen Göteborgs-Posten att sommaren 2003 använda rubriker som ”Bohuslän blir alltmer norskt”, ”Rena invasionen från Norge”, ”Norrmän invaderar kusten” och ”Bohuslän snart norskt igen”. Viktiga faktorer bakom detta gränsöverskridande har varit Bohusläns närhet till den befolkningstäta Osloregionen liksom skärgårdsnaturen i kustbandet som norrmännen uppskattar. Även den förmanliga norska kronkursen i förhållande till den svenska kronan alltsedan 1992 har medverkat. Allting har blivit mycket billigare i Sverige för norrmännen i förhållande till det egna hemlandet. Liksom under tidigare årtionden märks en pendling mellan harmoni och motsättningar mellan lokalbefolkningen och de tillresande. De turistande norrmännen kan både upplevas som en resurs och som ett hot av de fastboende. Turisterna utgör på nytt en ekonomisk resurs för kustorter som annars skulle ha svårt att kunna fungera som åretruntboende samhällen. Norrmännen kommer oftare

Ett stort antal norska turistbåtar i Käringsöns gästhamn sommaren 2005.

Foto Anders Gustavsson.

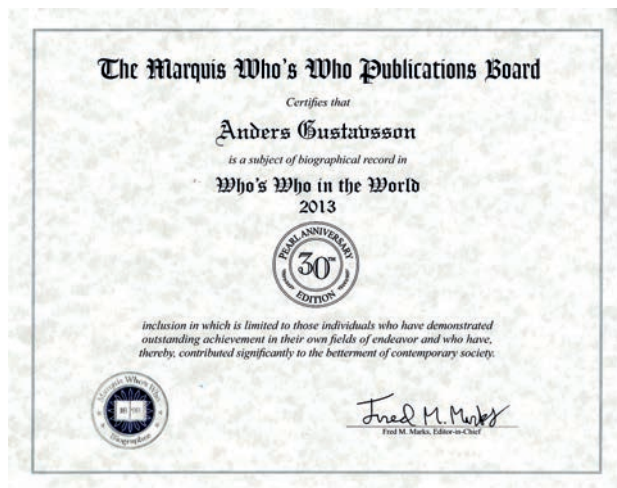
och under längre tid av året än svenska turister till sina fritidsorter och blir därmed en större social och ekonomisk resurs för den åretruntboende lokalbefolkningen.

Uppdrag och utmärkelser

Av uppdrag som jag haft i den akademiska världen kan noteras att jag sju gånger har varit fakultetsopponent vid bedömning av doktorsavhandlingar både i Sverige och Norge. Första gången var i Lund 1976 och senaste gången i kyrkohistoria i Lund 2012. I Norge var jag opponent på den första doktorsavhandlingen i folkloristik i Bergen 1982 skriven av Ann Helene Bolstad Skjelbred. 1992 opponerade jag på en folkloristikavhandling i Oslo 1992 författad av Anne Eriksen. Mina inlägg vid fakultetsoppositionerna har efteråt publicerats i vetenskapliga tidskrifter. Jag har suttit i ett flertal betygsnämnder för doktorsavhandlingar i Göteborg, Lund, Stockholm, Uppsala och Oslo. Flera sakkunniguppdrag som jag har haft har avsett lektors- och forskartjänster vid olika universitet. Även vid tillsättningar av professorstjänster har jag varit sakkunnig. I Frankfurt am Main i Tyskland 1997 gällde det en tjänst i kulturanthropologi och europeisk etnologi. Tjänsten tilldelades Gisela Welz som alla sakkunniga hade satt i första förslagsrummet. 1998 avsåg mitt sakkunniguppdrag etnologiprofessuren vid det svenska universitetet Åbo akademi i Finland. Innehavare blev Anna-Maria Åström som fått första förslagsrummet av alla tre sakkunniga. En gång i Bergen och två gånger i Oslo har jag sedan 1990-talet bedömt ansökningar om personlig befordran till professor. I två av fallen inkompetensförklarades de sökande av samtliga tre sakkunniga. En av dessa sökande uttryckte efteråt ett tydligt missnöje. Det är inte alltid lätt att vara sakkunnig i betydelsen av domare vid viktiga avgöranden under den akademiska karriären. Jag vill kunna ge väl grundade omdömen om andra forskares arbeten utan att efteråt hamna i personliga konflikter på grund av det arbete som jag har utfört. Inte ens i universitetsvärlden är det alltid lätt att skilja mellan sak och person.

Av utmärkelser som tilldelats mig är de två priser som jag fått från Kungliga Gustav Adolfs Akademien 1974 och 2005 centrala (se därom ovan). År 1979 blev jag för första gången upptagen i den svenska biografiska handboken *Vem är det*. Ännu mer hedrande var det när jag år 2006 blev presenterad i den globala uppslagsboken *Who's Who in the World* och det har fortsatt varje år fram till 2013. År 2012 blev jag utvald att bli presenterad i publikationen *2000 Outstanding Intellectuals of the 21st Century* som ges ut av International Biographical Centre i Cambridge. Jag fick även ett diplom som bevis för att jag valts in bland den förnämliga kategorin *Leading Educators of the World* 2012.

Vetenskapliga akademier är väldigt viktiga när man skall utge publikationer. Från dessa kan man ansöka om pengar för att täcka den delfinansiering som bokförlagen kräver. I mitt fall har jag haft särskilt stöd av Kungliga Gustav Adolfs Akademien. År 2012 blev jag invald i *Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening*, NFF, som också utdelar forskningsstipendier och reseanslag. Forskare åtminstone inom huma-

Diplom som visar författarens biografiska presentation i den världsvida uppslagsboken Who's Who in the World 2013.

Diplom som bestyrker författarens inval i "Leading Educators of the World" 2012 inom ämnesområdet kulturhistoria och europeisk etnologi.

nistiska ämnen får hela tiden hålla ögonen öppna för att finna fonder som kan stödja bokutgivningen. Bokförlagen räknar inte med någon större försäljning av våra publikationer. Jag har hittills inte behövt att med egna medel bekosta delfinansieringen av min bokutgivning. Under tiden i Norge från 1997 har jag anlitat bokförlaget Novus i Oslo som utger böcker som till det yttre är tilltalande och rikt illustrerade med bilder, till stor del i färg. Mina engelska publikationer ges ut av Novus Press i Oslo.

Etnologins samhällsuppgifter

Genom kulturmötesundersökningarna i olika kustmiljöer kom jag att konfronteras med frågan om hur etnologisk forskning kan komma till användning i samhällsdebatt och inom samhällsplanering. Ett stort samhällsproblem i västsvenska kustbygder under 1970- och 1980-talen var att sommargäster i en tilltagande omfattning hade

köpt upp mycket av den äldre bebyggelsen i kusttätorter och betalt höga priser. De yngre inom lokalbefolkningen som ville bo kvar kunde inte konkurrera med sådana priser. Detta resulterade i uppkomsten av en proteströrelse i slutet av 1970-talet bland den bofasta befolkningen med namnet *Bohusläns skärgårdsråd*.

Ett tvärvetenskapligt samarbete etablerades vid den tiden mellan etnologer och arkitektursektionen vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg som arbetade med projektet *Kustsamhällen i väst*. Där planerade man för att kustorterna i framtiden skulle kunna fungera som samhällen med bofast befolkning året runt. Chalmersforskarna tog ställning för den lokala befolkningen i den konfliktsituation som förekom. Jag har däremot avstått från att som etnolog ta ställning för eller emot motsatta parter. Det är mötet och konflikterna men även samarbetsformerna mellan olika grupper och kulturer som intresserar mig. Det gäller vid kulturmötesstudier att söka vinna förtroende hos de olika grupperingar som man studerar. Jag genomförde undersökningen om sommargäster och bofasta i samarbete med såväl sommargästernas som de bofastas intresseföreningar. Genom att undvika att öppet ta ställning för den ena eller andra parten hade jag de bästa möjligheterna att få kontakter med och information från de olika intressenterna, utan att någondera skulle behöva känna misstänksamhet mot undersökningen. Det är viktigt att etnologen i fältarbetsituationer inte upplevs som ett hot av den ena eller båda parterna. Från både lokalbefolkning och sommargäster har jag fått flera belägg för att min bok *Sommargäster och bofasta*, 1981, som ger en historisk bakgrund till motsättningarna i senare tid, har kommit till konkret användning vid debatter om planering inför framtiden.

Samtidigt kan forskaren självfallet inte vara totalt neutral vid studier av kulturmöten och konflikter. Även forskaren är en människa med subjektiva upplevelser och värderingar som inte utan vidare kan utplånas. Det finns personer som har läst min sommargästbok och funnit att jag sympatiserar med de bofasta. Detta beror säkert på att dessa har varit den utsatta parten som höll på att bli utträngd från sin egen miljö. Det kan sägas vara utmärkande i en del av min forskning att jag intresserat mig för att belysa de undanskuffades situation, att se samhället underifrån socialt sett. Det var detta som jag en gång fick lära mig av Sven B. Ek och senare även av tyska et-

*Styrelsen för Bohusläns skärgårdsråd 1979 vid en upp-
vaktning hos landshövdingen i
Göteborgs och Bohuslän.
Foto Bohusläningens arkiv,
Uddevallå.*

nologer. Samtidigt är det viktigt att etnologer strävar efter att nå alla informanternas upplevelser på så lika villkor som möjligt. Det gäller sedan att analysera dessa uppgifter utifrån deras egna förutsättningar.

Det är vidare viktigt att respektera de människor och den kultur som studeras. Detta gäller inte minst vid studier av folkliga föreställningar och folklig religion. Kulturforskaren kan inte uttala sig om sanningshalten i trosföreställningar som har med det övernaturliga att göra. Det gäller att lyssna på och analysera berättelserna om föreställningarna och vad de har betytt för informanterna. Man får inte inta en nedlåtande, avvisande eller raljerande hållning mot de människor, grupper eller föreställningar som man studerar. Ett sådant beteende, som ibland kunde förekomma inom tidigare folkloristik, skadar på sikt forskarens anseende och fortsatta arbetsmöjligheter. Forskning bygger på förtroende hos de människor som man samarbetar med i fält.

Genom att publicera undersökningar som presenterar de motsatta gruppernas ståndpunkter kan det bli lättare för båda parter att finna en väg framåt. På Åstol, med fiske som dominerande näring, blev pingströrelsen en dominerande lokal kultur vid mitten av 1900-talet. Efter publiceringen av min bok *Pingströrelsen på Åstol*, 1984, uppgav pingstvännen för mig att denna studie redovisade många synpunkter hos den övriga lokalbefolkningen som de inte tidigare var klara över. Det gällde i första hand de utomstående inställningar och dolda kritik mot pingstvännernas majoritetssituation. Boken medverkade till självvransakan bland pingstvännerna i stället för irritation som jag kunde ha tänkt mig. Vid förnyade fältpärdagen på Åstol 2011 och 2012 har sommargäster, som köpt hus på senare år, berättat vad min bok har betytt för deras förståelse av kulturen på ön. Detta har underlättat deras integrering vid mötet med lokalbefolkningen.

Jag menar att etnologer primärt skall sträva efter att samla in material som ger de bästa förutsättningarna för att analysera kulturella och historiska processer. Etnologer kan ge viktiga beslutsunderlag åt politiker genom att i sina undersökningar presentera synsätt, livsformer, kulturella arv och kulturell inprägling hos människor som berörs av politiska beslut. Ett historiskt perspektiv som presenteras av etnologer kan ge politiker och beslutsfattare inblickar i hur nutida problem och motsättningar har växt fram genom processer som sträckt sig över flera årtionden. En sådan historisk kunskap bör i sin tur kunna användas för att ge anvisningar om vilka beslut som lämpligen kan fattas och hur motsättningar skall kunna dämpas. När politiker och samhällsplanerare vill riva bebyggelsen på en ort för att anlägga en industri eller bygga ett kraftverk, vilket jag mött i Norge, raserar de samtidigt gamla livsformer. Det kan etnologer visa på och förklara. Om vi använder historien för att förstå hur ideologier uppstår och vidmakthålls, då kan vi bidra med väsentlig kunskap till vår tids samhällsplanerare. Även i tvärvetenskapliga undersökningar av modernt samhällsliv kommer etnologers historiska kompetens och erfarenhet väl till pass. Jag har erfarenhet att just på grund av den historiska kunskapen har jag som etnolog blivit efterfrågad av sociologer och arkitekter.

Det är inspirerande om min forskning kan användas ute i samhället och inte bara stanna inom universitetsvärlden. När min doktorsavhandling om kyrktagningsseden i Sverige publicerades 1972, var det inte så många som köpte och läste den även om

den var omtalad i media. Efter några år ökade emellertid efterfrågan påtagligt, vilket får ses i sammanhang med det tilltagande intresset för kvinnohistoria. Boken om sommargäster och bofasta 1981 nämns fortfarande vid tidningsreportage på sommaren om kustturismen. En liknande uppmärksamhet över en längre tid har jag också fått i fråga om boken om symboler på gravstenar i Norge och Sverige 2003. Den har omtalats i norska och svenska media som har gjort upprepade reportage där jag har blivit tillfrågad som expert.

På 2010-talet har jag varit anlitad som rådgivare och kontaktperson både för nykterhetsrörelsen IOGT-NTO i västra Sverige och Tjörns kommun. De har tillsammans drivit ett projekt rörande bekämpningen av det ökade bruket av alkohol och droger med tonvikt på dagens unga. Bakgrunden för att jag blivit engagerad har varit min undersökning av alkoholens och nykterhetens historia på Tjörn under 1900-talet och den har publicerats i boken *Nykterhetsrörelsens människor i Valla*, 1992. I denna bok har jag just tagit upp bekämpningen av alkohol både inom nykterhetsrörelsen och kommunens nykterhetsnämnd.

Att engagera sig i samhället utanför universiteten

Fotbollsengagemang

Mitt sportintresse ända sedan tioårsåldern har varit fotboll. De flesta pojkarna i klassen spelade fotboll under rasterna i skolan. De som var fotbollsintresserade höll på var sitt allsvenska lag. Jag valde Helsingborgs IF eftersom den unga lärarinnan från Skåne som vi hade på mellanstadiet, kom från en ort i närheten av Helsingborg. Jag har ända fram till nu hållit på denna klubb och kunde glädja mig åt dess allsvenska guld och seger i svenska cupen år 2011. Eftersom jag i skolan hade lätt för matematik höll jag noga reda på allsvenska tabellställningar och målskillnader. Detta satt som klistrat i mitt huvud. Under skolrasterna var det ett nöje att gå till en närliggande affär och inköpa alfatabletter där det i varje ask fanns en bild på en fotbollsspelare. Om man rådde få en dubblett var det bara att byta med någon av skolkamraterna. Efter skolan spelade några av oss pojkar och även vissa flickor, bl. a. min syster Gunilla, fotboll hemma i vår hage. Ibland var det träning och matcher på fotbollsplanen. Pappa tyckte dock inte om fotboll utan ansåg det som helt onödigt. Han kunde vara ganska irriterad när jag varit på fotbollsplan. Ibland cyklade jag dit utan att han visste om det. För pappa var det bättre att ägna sig åt riktigt kroppsarbete på gården. När jag motvilligt skulle valla kor sade han till mig: ”Tänk nu på att du springer efter en boll”. Jag såg dock ingen likhet mellan att spela fotboll och att jaga kor. Mamma hade dock inget emot mitt fotbollsintresse.

När jag började läsa på Hermods korrespondensinstitut och på universitetet i Lund hann jag dock inte med fotboll i någon större omfattning. Fotbollsaktiviteterna kom tillbaka när min syster Gunillas tre barn Anna-Karin, Robert och Emil (födda 1967-

Författaren vallar kor på Hogen under 1960-talet. Pappa Gustav står mitt bland korna. Foto Birgit Andersson.

1972), som bodde i ett hus på gården, ville spela fotboll med mig i trädgården omkring 1980. Att åka bort och se på fotbollsmatcher var inte aktuellt under min uppväxt. Det har kommit senare i mitt liv, särskilt när jag återvände från Uppsala till Hogen 1997. Då hade Bohuslän fått ett elitlag Ljungskile SK som snabbt hade klättrat uppåt genom serierna. Jag började åka dit, ibland tillsammans med gårdens arrendator, för att se på matcher i superettan och 1997 och 2008 även i allsvenskan. Det var inte bara fotbollsintresset som drev mig utan även en stolthet över att Bohuslän äntligen kunde visa upp en elitfotbollsklubb. Jag fick vid ett tillfälle 2008 faktiskt se Ljungskile möta Helsingborg i allsvenskan och höll då på Ljungskile som en representant för Bohuslän. Detta mitt hemlandskap har alltså varit viktigt både i mitt fotbolls- och forskarintresse.

Efter återkomsten från Uppsala 1997 har jag också visat aktivt engagemang för den lokala fotbollsföreningen Gilleby IF som spelar i division fem. Jag blev faktiskt tillfrågad om att bli styrelseordförande men tackade nej. Jag såg det nämligen som

Författarens syskonbarn Anna-Karin, Robert och Emil klappar sin morfars kalv på Hogen 1974. Foto Birgit Andersson.

omöjligt att kombinera detta med veckopendlingen till Oslo. Däremot brukar jag regelbundet besöka lagets hemmamatcher och heja på spelarna. I Oslo ligger universitetsområdet Blindern nära nationalarenan Ullevål stadion. Där har jag vid flera tillfällen sett norska fotbollslandskamper och hejat på det norska landslaget.

Kristina delar inte mitt fotbollsintresse men det gör däremot vår son Johan som håller stenhårt på IFK Göteborg i allsvenskan. När han och jag sett på matcher mellan Helsingborg och IFK Göteborg har jag för husfridens skull önskat att det skulle bli oavgjort i kamperna. Detta har också blivit resultatet i de två matcher som vi har sett tillsammans i Göteborg.

Jag har alltid haft ett levande intresse för att motionera och komma ut i naturen. På sommaren blir det cykling en rejäl tur varje dag och vintertid stavgång eller längdskidåkning om det finns någon snö på Orust. Vid vandringarna i skog och mark sommar och höst är det ett nöje att plocka svamp och björnbär.

Författaren har varit ute på en svampplockningstur med sonen Johan 1998. Foto Kristina Gustavsson.

Lokalpolitik

Kommunalpolitik låg pappa varmt om hjärtat. Han var med i kommunalfullmäktige i 45 år från 1928 till 1973 för det opolitiska partiet Kommunal sparsamhet. Han tyckte nämligen inte att rikspolitiska partier hade något berättigande inom kommunalpolitiken. Sakfrågorna var det viktiga och där kunde pappa samarbeta med och vinna respekt inom olika partier. Han var samtidigt känd för att bestämt säga ifrån när han var oenig oberoende av vilket parti som lagt fram ett förslag. Då pappa hade fyllt 80 år såg han till att jag i stället blev placerad på partilistan inför kommunalfullmäktigevalet 1973 utan att jag var intresserad. Jag blev invald för perioden 1973-1976, vilket sammanföll med den första tiden av mitt docentförordnande i Lund. Mitt sätt att trotsa detta inval var att jag sällan eller aldrig deltog i kommunalfullmäktiges möten. År 1976 vägrade jag att ställa upp på nytt. Det var inte heller aktuellt eftersom jag knappast hade deltagit i några möten. Jag blev också invald i skolstyrelsen 1973 där pappa tidigare varit ledamot. Detta uppdrag fann jag mer meningsfullt eftersom det låg inom mitt intresseområde gällande utbildning. Jag ansåg mig emellertid inte ha tid att fortsätta längre än till 1976.

Inom *kyrkopolitiken* däremot har jag varit frivilligt engagerad, vilket pappa inte var. Kyrkopolitiken anknöt till mitt teologiska och kyrkohistoriska intresse som jag hållit vid liv genom åren. Under Uppsalatiden 1987-1997 var jag ledamot i arbetsutskottet inom Svenska Kyrkohistoriska Föreningen som ger ut *Kyrkohistorisk års-skrift*. När mamma slutade i kyrkorådet 1976, accepterade jag att bli invald och sitter kvar där ännu 2013. Däremot har jag alltid avböjt ordförandeuppdrag. Administration tilltalar mig inte speciellt.

Ekonomi

Pappas intresse för ekonomi märktes i hans engagemang för Tegneby sockens *sparbank* grundad 1887. Där var han en vald huvudman under en lång tid liksom tidigare min farfar. Till pappas stora förtret införde banken en sjuttioårsgräns för uppdraget att vara huvudman. Den lägre gränsen sattes till 23 år. År 1963 var pappa sjuttio år och jag 23. Då såg han till att jag blev invald efter honom utan att jag knappt visste om det. Ett sådant viktigt uppdrag skulle enligt honom absolut gå i arv inom släkten. Jag satt kvar som huvudman i tjugo år till 1983. Därefter avsåg jag mig uppdraget till förmån för min syster Gunilla.

Pappas ekonomiska intresse visade sig också i hans *affärer med fastigheter*. På 1930-talet hade han köpt en större lantegendom Kodebacken utanför Uddevalla där marken var utarrenderad. Han hade antagligen samlat ihop pengar genom sitt idoga jordbruksarbete på gården. I bygden betraktades han som snål, vilket jag fick höra om i skolan. En kommunalman inom centerpartiet som var ledande på orten kallade pappas parti "Kommunal sparsamhet" för "Kommunal snålhet". Till skillnad från pappa började farfar Anders med en stor skuld på gården när han gifte sig 1889. Pappa be-

rättade om hur man under hans uppväxt fick slita hårt för att kunna betala av på hypotekslånen. De var helt och hållet betalda då farfar dog 1927.

När pappa sålde Kodebacken 1947, vilket jag har ett svagt minne av, köpte han i stället på 1950-talet två landshövdingehus med uthyrningslägenheter i Göteborg. Det föll emellertid på min lott att praktiskt sköta om ekonomin i samband med uthyrning och nödvändiga renoveringar. Egentligen var detta inte någon svår uppgift med tanke på mitt sinne för matematik. Den negativa upplevelsen var emellertid att det tog tid från mitt huvudintresse för studier, undervisning och forskning. Efter starka påtryckningar lyckades jag till slut få pappa att sälja dessa båda hus 1976 utan att det blev någon större ekonomisk vinst. Då kände jag mig mycket lättad. Ekonomisk vinning har aldrig varit ett mål för mig utan endast ett nödvändigt medel för att klara min överlevnad. Därför har jag inte engagerat mig i frågor rörande lönesättning av tjänster även om jag har varit fackligt ansluten inom *Sveriges Universitetslärarförbund* och sedan 1997 i *Forskerförbundet* i Norge. Mitt ointresse för ekonomi och affärer avviker inte bara från pappa utan även från mammas släkt. Mina tre morbröder startade tre olika företag som blev framgångsrika inom rörlednings- respektive skogsbranscherna.

Kultursektorn

I motsats till kommunalpolitik och ekonomi har jag på eget initiativ engagerat mig inom styrelsen för den lokala hembygdsföreningen men är också aktiv medlem i andra hembygdsföreningar utmed bohuskusten. Där får jag utlopp för mitt intresse för den folkliga kulturen. År 2010 fick jag uppdraget att hålla högtidstalet vid Kvarnens dag, som varje år firas den första lördagen i juli i fiskeläget Mollösund. Då deltar både bofasta och sommargäster. I slutorden av mitt anförande uttryckte jag följande önskan och förhoppning:

Må många människor engagera sig genom frivilligt arbete för dessa viktiga kulturella uppgifter som skall hålla historien levande för kommande generationer. Tack Mollösundsbor för alla kontakter som ni haft genom åren med kulturhistoriska forskare och lycka till i kommande dagar för Mollösund. Vi hoppas alla på ett levande åretruntsamhälle där många människor kan bo och försörja sig.

Sundsby herrgård, som ägs av kommunen på Tjörn och där den mäktiga och rika 1600-talskvinnan Margareta Hvitfeldt bodde, skulle år 2008 börja att offentligt fira den norska nationaldagen den 17 maj. Då blev jag utsedd till att hålla det första högtidstalet. Där kunde jag anknyta till de gamla banden mellan Bohuslän och Norge:

Idag står minnet av den norska grundlagen 1814 i centrum också i det tidigare norska Bohuslän och en av de stora sätesgårdarna i det dansk-norska riket, näm-

ligen Sundsby vars rika historia tillbaka till medeltiden nu håller på att upptäckas tack vare de intressanta arkeologiska utgrävningar som pågår.

Jag har fått uppdrag som berör kulturkontakter mellan Bohuslän och Norge, särskilt efter forskningsprojektet "Gränsens kulturmöten". Det har fortsatt sedan jag börjat arbeta vid Oslo universitet och blivit engagerad inom Strömstad akademi.

Avslutande reflexioner

Denna bok har visat på att möten mellan olika kulturer i Sverige och Norge kan vara mer eller mindre problematiska att hantera för en enskild individ. Då kan man fråga sig om det är möjligt att vara del av dessa kulturer samtidigt? Jag har strävat efter att kontinuerligt pendla mellan bondekulturen och den akademiska världen som har olika grundläggande kännetecken. Denna strävan har skett både mentalt och fysiskt genom veckopendlingen som varit ett utmärkande drag under min akademiska verksamhet, med undantag för de tio åren när jag var professor i Uppsala. Jag har tagit avstånd från de praktiska sidorna som var förbundna med bondelivet men har hela livet känt samhörighet med den yttre boende- och naturmiljön. Det är där som jag upplevt avkoppling och kreativitet i mitt vetenskapliga författarskap. Kraven från den akademiska världen har inte känts lika påtagliga när jag varit ute på landet och suttit vid min skrivmaskin eller dator, vandrat i skogen, cyklat eller träffat människor och familjer som jag känt under lång tid. Samtidigt har det inte varit meningsfullt att bara leva där. Enformighet har inte passat mig utan i stället regelbundna omväxlingar och nya intryck. Detta har jag fått som forskare inom den akademiska världen. Veckopendling som livsform ger både omväxling och rutiner. Därför upplevdes den annalkande pensioneringstiden så hotfull. Jag vill inte gå in i ett liv präglad av enformighet, passivitet och akademiskt utanförskap. När tiden som akademisk senior väl var där, var det viktigt att finna nya vägar med tonvikt inom den vetenskapliga världen. Där kan jag hämta inspiration och få förmedla och vidareutveckla min under lång tid förvärvade kompetens. Man forskar ju inte bara för sitt eget nöjes skull utan primärt för människorna i den värld där man lever.

Att ha sin glädje i att ständigt arbeta och inte tänka på arbetstider har jag funnit som ett framträdande drag inte bara inom den bondekultur som jag kommer ifrån utan också inom de akademiker-kulturer där jag varit verksam. Genom hela livet har jag haft en rädsla för att bli sysslolös. Därför har jag inte längtat efter ledigheter under långa helger eller semester under sommaren. Det har varit en fin kombination när undervisning och handledning dominerat under terminerna och forskningsuppgifter varit centrala vid längre ledigheter under sommaren och juluppehållet. Att kunna arbeta regelbundet med söndagen som enda vilodag har varit väsentligt. Så var det även för min pappa även om han och jag arbetade med helt olika saker. Passivitet har varit

något som lätt framkallat oro hos mig och pappa. Detta kan säkert kopplas samman med ett labilt psyke inom släkten. Man kan inte se bort ifrån de biologiska genernas inverkan vid sidan av det kulturella arvet. Min farmor Alma som jag aldrig mött var under vissa tider patient på ett psykiatriskt sjukhem i Tranås. Hon tog illa vid sig av fejderna med grannar som förekom på gården.

Man kan nog aldrig helt byta bort sin kulturella bakgrund. Det som man bär med sig från barn- och ungdomstiden fortsätter att prägla tankevärlden även om man genom sitt yrkesliv byter social tillhörighet. Integreringen i en ny social miljö är inte utan problem med tanke på att man inte lärt sig de nya koderna som är uttryck för de grundläggande kännetecknen i en kultur. Detta blev mer märkbart för mig inom det akademiska livet i Uppsala än i Lund. Därtill kom att etnologi och kulturanthropologi, i egenskap av kvalitativt inriktade vetenskaper som studerade gemene mans liv, inte uppfattades som ämnen med någon större vikt inom den humanistiska fakulteten i Uppsala. Därför blev kontrasten så påtaglig när jag kom till Oslo och mötte ett jämlikhetsideal inom universitetsmiljön. Där har etnologin och bondekulturen intagit en viktig plats vid uppbyggnaden av det nationella medvetandet. Här upplevde jag inte att det innebar någon större social förändring om man blev professor i etnologi och själv hade en bondebakgrund. I Norge uppfattades det som positivt att komma från en bondgård som dessutom låg i det gamla norska landskapet Bohuslän.

Inom min vetenskapliga verksamhet kan processtudierna sägas vara ett framträdande drag. Samtidigt måste analysen av kultur enligt min mening också beakta betydelsen av den samtida situationen antingen det gäller nutid eller förgångens tid. Det är inte ett antingen - eller utan ett både - och som jag efterlyser. En stor utmaning är det att kunna förena synkrona/samtida och diakrona/historiska perspektiv. Jag ser en fara i att etnologiska studier enbart blir nutidsorienterade. Det har jag sett klara tendenser till i Sverige under senare år. Det gäller för etnologer att göra något annat än sociologer och antropologer. Historiska kulturstudier bör inte helt och hållet överlämnas till historiker, vilket jag också märkt tendenser till i Sverige men mindre i Norge. Universitetsämnen etnologi och folkloristik slogs under 2 000-talet samman vid Oslo universitet och fick då det nya namnet kulturhistoria.

De personliga kontakterna mellan yngre forskare runtom i Norden som förekom vid forskarkurserna i Uppsala skulle enligt min intention främja ett allt större samarbete och utbyte av tankar och idéer mellan universiteten. Utökade kontakter utanför det egna landets gränser kan föra utvecklingen framåt både i form av fruktbara debatter och gemensamma forskningsuppgifter. Det gäller att läsa och förhålla sig till litteratur skriven inom det egna ämnet i andra länder.

Inom vetenskapligt arbete ser jag det som viktigt att etnologer bygger upp en gemensam referensram som i så stor utsträckning som möjligt omfattar den europeiska kontinenten men även är öppen för inblickar i det globala samhället i övrigt. Då måste vi nordbor använda oss av det engelska språket för att kunna delta i de internationella diskussionerna och bli lästa av andra än skandinaver. Detta är anledningen till att jag under 2010-talet har satsat på att ge ut publikationer på engelska om de forsk-

ningsteman som jag har arbetat med under de senaste årtiondena. Vid ett symposium i St. Petersburg 2010 fick jag rådet av internationella kollegor att det skulle vara en fördel för utomnordiska forskare, men även en bredare allmänhet i många länder, om jag publicerade böcker på engelska och inte enbart uppsatser i spridda engelskspråkliga tidskrifter. Jag har tagit fasta på detta råd och börjat bearbeta och förnya olika äldre texter som tidigare enbart varit tryckta på svenska, ibland med en kortare sammanfattning på engelska eller i vissa fall på tyska. Den första publikationen i denna engelskspråkiga serie utgiven av Novus Press, Oslo utkom 2011 och avsåg folklivsmålaren Carl Gustaf Bernhardsons tavlor insatta i en social och kulturell kontext (Gustavsson 2011b). År 2011 sammanfattade jag också många av mina studier om död och begravning. Det gällde tidigare undersökningar om begravningsskick men speciellt de nyare studierna om symboler på gravstenar och andra minnesmärken över både människor och sällskapsdjur i såväl Sverige som Norge. I tillägg kom studierna av minnessidor på internet över både människor och sällskapsdjur (Gustavsson 2011a). År 2012 fortsatte jag med en publikation om folklig religion (Gustavsson 2012) och 2013 med en bok om kulturmöten mellan kustbor och sommargäster från sent 1800-tal och fram till nutid (Gustavsson 2013). Jag planerar även publikationer om inställningar till och bruk av alkohol, kulturmöten i anslutning till nationsgränser samt folklöre i en social kontext.

Relevant litteratur

- Alkohol och nykterhet*. 1989. Red. av Anders Gustavsson. Uppsala.
Alkoholen och kulturen. 1998. Red. av Anders Gustavsson. Uppsala.
Alkoholister och nykterister. 1991. Red. av Anders Gustavsson. Uppsala.
 Alver, Bente Gullveig & Ørjar Øyen 1997: *Forskningsetikk i forskerhverdag*. Oslo.
Arv. Nordic Yearbook of Folklore 1988-.
 Brückner, Wolfgang 1958: *Die Verehrung des Heiligen Blutes in Walldürn*. Ashaffenburg.
 Bönisch-Brednich, Brigitte 2012: Autoethnographie. *Zeitschrift für Volkskunde*.
De yttrade och skrev. 1987. Red. av Per Peterson. Uppsala.
Döden speglad i aktuell kulturforskning. 2009. Utg. av Anders Gustavsson. Uppsala.
 Ek, Sven B. 1971: *Nöden i Lund*. Lund.
 Ek, Sven B. 1981: Rec. av Den kultiverade människan. *Rig*.
 Ellis, Carolyn, Tony E. Adams & Arthur P. Bochner 2011: Autoethnography: An Overview, in *Forum: Qualitative Social Research* Vol 12, No 1, p1.
Etnologi og folkloristikk. 2013. Red. av Bjarne Rogan og Anne Eriksen. Oslo.
Etnologiska visioner. 1993. Utg. av Lena Gerholm. Stockholm.
Ethnologia Europaea 1981-.
Ethnologia Scandinavica 1980-.
Finnkultur 1975-.

Forskerforum 2010 nr 1.

Frykman, Jonas & Orvar Löfgren 1979: *Den kultiverade människan*. Stockholm.

Garberding, Petra 2013: *Vetenskap mellan diktatur och demokrati. Svensk och tysk folklivsforskning i skuggan av nazismen och kalla kriget*. Under utgivning.

Gunnemark, Kerstin 2011: Återvändandets etnografi. *Etnografiska hållplatser*. Red. av Kerstin Gunnemark. Lund.

Gustafsson Chorell, Torbjörn 2012: Natur och historia i historikers självbiografier. *Historisk Tidskrift*.

Gustavsson, Anders 1972: *Kyrktagningsleden i Sverige*. Lund.

Gustavsson, Anders 1973: Minnesdrickning vid begravning. *Vetenskaps societeten i Lund Årsbok*.

Gustavsson, Anders 1974: *Ståta brud*. Lund.

Gustavsson, Anders 1976: *Forskning om folkligt fromhetsliv*. Lund.

Gustavsson, Anders 1979: Volkskundliche Studien zur Arbeiterkultur in Schweden. *Zeitschrift für Volkskunde*.

Gustavsson, Anders 1980a: *Några trender inom västtysk etnologi under 1970-talet*. Lund.

Gustavsson, Anders 1980b: *Skärgårds vardag*. Göteborg.

Gustavsson, Anders 1980c: Öbor och sommargäster i kulturellt perspektiv. *Skärgård*.

Gustavsson, Anders 1981a: *Folklore och sociala konflikter*. Lund.

Gustavsson, Anders 1981b: Ritualised Behavior. *Ethnologia Europaea*.

Gustavsson, Anders 1981c: *Sommargäster och bofasta*. Lund.

Gustavsson, Anders 1982a: "De frie venner". *Kattegat-Skagerrak projektet Meddelelser*, nr 1.

Gustavsson, Anders 1982b: *Förtegenhet vid etnologiska intervjuer*. Lund.

Gustavsson, Anders 1984: *Pingströrelsen på Åstol*. Lund.

Gustavsson, Anders 1986a: Kvinnor och män i bohuslänska kustbygder. *Kattegat-Skagerrak projektet Meddelelser*, nr 12.

Gustavsson, Anders 1986b: Norskfödda kvinnor i bohuslänska kustorter. *Skärgård*.

Gustavsson, Anders 1987a: Kulturstudien in Küstengebieten Skandinaviens. *Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte*.

Gustavsson, Anders 1987b: The Finnish Settlers' Days as a process of revitalization. *Arv*.

Gustavsson, Anders 1989: Norwegerinnen in westschwedischen Küstenorten. *Jahrbuch für Volkskunde und Kulturgeschichte*.

Gustavsson, Anders 1992: *Nyckerhetsrörelsens människor i Valla*. Uppsala.

Gustavsson, Anders 1998a: *Alkoholkontakter över den svensk-norska riksgränsen*. Uddevalla.

Gustavsson, Anders 1998b: To tell or not to tell. *Trying to understand Culture*. Ed. by Terje Anepaio & Aivar Jürgenson. Tallinn.

Gustavsson, Anders 1999: Flöden över gränser. Kulturkontakter längs svensk-norska gränsen under 1900-talet. *Gränsmöten*. Red. av Rolf Danielsson och Anders Gus-

- tavsson. Strömstad.
- Gustavsson, Anders 2001: Scandinavian ethnological research contacts with Europe in recent years. *Kieler Blätter zur Volkskunde*.
- Gustavsson, Anders 2003: *Gravstenar i Norge och Sverige som symboler för känslor, tankar och idéer i vår egen tid*. Oslo.
- Gustavsson, Anders 2005: Modern Norwegians in Bohuslän. *Arv. Nordic Yearbook of Folklore*.
- Gustavsson, Anders 2007: Mänskliga sinnen och deras uttrycksformer inom folklig tro och religiositet. *Folkliga föreställningar och folklig religiositet*. Red. av Lena Marander-Eklund m. fl. Åbo.
- Gustavsson, Anders 2009a: *Bondeliv på 1800-talet*. Oslo.
- Gustavsson, Anders 2009b: Döden i 1800-talets bondevärld. *Döden speglad i aktuell kulturforskning*. Red. av Anders Gustavsson. Uppsala.
- Gustavsson, Anders 2011a: *Cultural studies on death and dying in Scandinavia*. Oslo.
- Gustavsson, Anders 2011b: *The folk-life artist Carl Gustaf Bernhardson*. Oslo.
- Gustavsson, Anders 2012: *Cultural Studies on Folk Religion in Scandinavia*. Oslo.
- Gustavsson, Anders 2013: *Resident Population and Summer Holiday Visitors*. Oslo.
- Göteborgsetnologin 40 år*. 2011. Red. av Kerstin Gunnemark m. fl. Göteborg.
- Göteborgs-Posten* 7 april 1981, 2003, 2012.
- Heimat und Identität*. 1980. Herausg. von Konrad Köstlin & Hermann Bausinger. Neumünster.
- Herlitz, Gillis 2007: *Mors dag och Halloween*. Uppsala.
- Kattegat-Skagerrak projektet Meddelelser*. 1-17. 1982-1990.
- Kulturforskning i Tyskland och Norden*. 1992. Utg. av Anders Gustavsson. Uppsala.
- Kulturforskning kring alkohol i Norden*. 1993. Red. av Anders Gustavsson. Uppsala.
- Kulturmöten och kulturell förändring*. 1985. I urval av Anders Gustavsson. Lund.
- Kulturvetenskap i felt*. 2005. Red. av Anders Gustavsson. Kristiansand.
- Kyrkohistorisk årsskrift 1987-*.
- Lewis, Katarina 1997: *Schartauansk kvinnofromhet i det tjugonde seklet*. Uddevalla.
- Lönroth, Lars 2009: *Dörrar till främmande rum. Minnesfragment*. Stockholm.
- Meurling, Birgitta 1996: *Sarons liljor? En etnologisk studie av prästfruars könskonstituering*. Uppsala.
- NIF Newsletter* 1981-.
- Nnf News* 1998-.
- Nordisk etnologi och folkloristik under 1980-talet*. 1990. Utg. av Anders Gustavsson. Uppsala.
- Religiösa väckelserörelser i Norden under 1800- och 1900-talen*. 1985. Red. av Anders Gustavsson. Lund.
- Schön, Ebbe 2012: *Fotspår på röd granit. Glimtar från min vandring i tiden*. Stockholm.
- Skarin-Frykman, Birgitta 1985: *Från yrkesfamilj till klassgemenskap*. Göteborg.
- Skott, Fredrik 2012: Bröllop som arena för konflikter. Exemplet brudskådning som

- fest och protest. *Rig*.
StrömstadsTidning 21 april 2012.
Svenska etnologer debatterar. 1989. Red. av Per Peterson. Uppsala.
Svenska etnologer och folklorister. 2010. Red. av Mats Hellspong och Fredrik Skott.
Uppsala.
Sydsvenska Dagbladet 5 december 1990.
Uniforum 11 mars 2010.
Waldén, Susanne 2010: *Berättad berusning*. Uppsala.
Vem är det. Svensk biografisk handbok. 1979. Stockholm.
Who's Who in the World. 2006. Berkeley.
2000 Outstanding Intellectuals of the 21st Century. 2012. Cambridge.

Internet

- www.acreswaycats.com/rainbowbridge.htm
www.bohusmus.se/samlingar
www.cgbernhardson.se
www.tillminneav.se/showPage.php?id=344